

ΑΝΩΤΑΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΠΑΤΡΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΠΡΟΝΟΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ
ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΓΕΩΡΓΑΛΗ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ

ΕΠΟΠΤΕΥΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ:
Δρ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΣ ΝΙΚΟΣ

ΠΑΤΡΑ - 2007

ΕΙΣΗΓΗΤΗΣ: Δρ Αθανασόπουλος Νίκος, Χημικός

ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

- Αθανασόπουλος Νίκος
- Μπιλιάνη Μαρία
- Ψυχογιού Αθηνά

ΕΓΚΡΙΝΕΤΑΙ

*«Προσπάθησε να οδηγήσεις
την Τεχνική τελειότητα
στη φυσική της κατάσταση»
Οδυσσέας Ελύτης*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία προέκυψε από την ανάγκη μου να ασχοληθώ με ένα θέμα ζωτικής σημασίας καθώς αφορά το μέλλον του πλανήτη Γη, της ανθρώπινης ύπαρξης και όλων των ζώντων οργανισμών που συνυπάρχει ο άνθρωπος.

Η εκπόνηση της μελέτης ήταν πολύπλοκη, πολλοί όμως ήταν εκείνοι που συνέβαλλαν στην ολοκλήρωσή της.

Γι' αυτό ευχαριστώ θερμά:

Τον καθηγητή μου Δρ Αθανασόπουλο Νίκο για την πολύ καλή συνεργασία και τη σημαντική συμβολή του.

Την οικογένειά μου και τους φίλους μου για την πρακτική βοήθεια και την αμέριστη συμπαράστασή τους.

Όλους όσους με βοήθησαν τόσο με τις γνώσεις τους όσο και με την παροχή σχετικού υλικού.

Σε όλους τους παραπάνω αφιερώνεται αυτή η εργασία.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	iv
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	vi
ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	viii
1. Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ	1
1.1 ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ	1
1.1.1 Το πρόβλημα του περιβάλλοντος	2
1.1.2 Το ενεργειακό πρόβλημα	4
1.1.3 Ο υπερπληθυσμός	5
1.1.4 Κοινωνικές ανισότητες και εξοπλισμοί	5
1.1.5 Φτώχεια	7
1.1.6 Μετανάστευση	7
1.1.7 Περιβάλλον και υγεία	8
1.1.8 Αστικοποίηση	9
1.1.9 Καταστροφές και περιβάλλον	10
1.2 Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ	12
1.2.1 Ορισμός	12
1.2.2 Ιδεολογικές τάσεις που καθοδήγησαν το αίτημα για προστασία του περιβάλλοντος	13
1.2.3 Κοινωνιολογικές και φιλοσοφικές προσεγγίσεις	16
1.2.3.1 Μαρξιστική προσέγγιση	16
1.2.3.2 Η θεωρία της βιομηχανικής κοινωνίας	17
1.2.3.3 Η θεωρία της εξέλιξης	18
1.2.4 Κοινωνική οικολογία	18
1.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ	19
1.4 ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ	22
2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ	24
2.1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ	24

2.1.1	Ορισμός	24
2.1.2	Περιγραφή.....	25
2.2	Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ.....	31
2.2.1	Ορισμός	31
2.2.2	Ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας	32
	2.2.2.1 Διεθνώς	32
	2.2.2.2 Στην Ελλάδα.....	36
2.2.3	Η εξέλιξη της επιστήμης της κοινωνικής εργασίας.....	38
	2.2.3.1 Διεθνώς	38
	2.2.3.2 Στην Ελλάδα.....	40
2.2.4	Αρχές και αξίες της κοινωνικής εργασίας	42
2.2.5	Ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας	43
2.2.6	Οι μέθοδοι της κοινωνικής εργασίας.....	46
	2.2.6.1 Κοινωνική Εργασία Με Άτομα	47
	2.2.6.2 Κοινωνική Εργασία με Ομάδες.....	47
	2.2.6.3 Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα	49
3.	ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: ΔΡΟΜΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ	51
3.1	Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ	51
3.2	ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ	53
3.2.1	Θέματα Δίκαιου Προστασίας Περιβάλλοντος.....	53
3.2.2	Θεμελιώδη Ανθρώπινα – Κοινωνικά Δικαιώματα	56
3.2.3	Κοινωνικά δικαιώματα και Κοινωνική Εργασία	58
3.3	Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ	61
3.3.1	Η μεθοδολογία της κοινωνικής εργασίας με κοινότητα	62
	3.3.1.1 Κοινωνικός σχεδιασμός.....	62
	3.3.1.2 Κοινωνική διοίκηση.....	63
	3.3.1.3 Κοινωνική έρευνα	63
	3.3.1.4 Κοινοτική ανάπτυξη και οργάνωση.....	64
3.3.2	Περιβαλλοντική Εκπαίδευση	65
3.3.3	Διαπολιτισμική Κοινωνική Εργασία	68

3.4	Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ	70
3.4.1	Κοινωνικός Σχεδιασμός.....	72
3.4.2	Κοινοτική Οργάνωση.....	72
4.	ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	75
5.	ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ	77
6.	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	80
7.	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α.....	85
8.	ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β.....	115

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρείται να περιγραφεί η υπάρχουσα περιβαλλοντική κατάσταση και να δοθούν οι διαστάσεις που ορίζουν το πρόβλημα και το καθιστούν γενικά αποδεκτό. Μια εκτενής και λεπτομερής περιγραφή των περιβαλλοντικών προβλημάτων δεν εξυπηρετεί τους σκοπούς της παρούσας μελέτης, γι' αυτό γίνεται μια συνοπτική αναφορά στα βασικότερα από αυτά. Στη συνέχεια ορίζεται η επιστήμη της οικολογίας, και αναζητούνται οι ρίζες της στο χρόνο και στα γεγονότα που οδήγησαν στη γένεσή της. Περιγράφονται οι επιρροές και οι ιδεολογικές και κοινωνικές τάσεις που καθόρισαν τις αρχές και τις αξίες της και που έδωσαν την ώθηση να εξελιχθεί σε αυτόνομο επιστημονικό κλάδο, απαραίτητο για την ομαλή λειτουργία των σύγχρονων κοινωνιών.

Στη συνέχεια, στο δεύτερο κεφάλαιο, επιχειρείται ο ορισμός και η περιγραφή των κοινωνικών προβλημάτων με σκοπό να γίνουν ορατές οι ομοιότητές τους με τα οικολογικά προβλήματα, ώστε να γίνει κατανοητή η ανάγκη συνεργασίας των επιστημών της Οικολογίας και της Κοινωνικής Εργασίας, αφού έχουν τους ίδιους στόχους και σκοπούς και διέπονται από τις ίδιες αξίες. Γίνεται μια ιστορική αναδρομή στη γένεση του κράτους-πρόνοιας με σκοπό να τονιστεί η αναγκαιότητα κρατικής παρέμβασης και λήψης μέτρων για την πρόληψη και αντιμετώπιση κοινωνικών δυσλειτουργιών, δράσεις που ανέλαβε και η Κοινωνική Εργασία, όπως φαίνεται και από τη δική της γένεση και εξέλιξη. Για αυτό το λόγο γίνεται μια περιγραφή των μεθόδων που χρησιμοποιεί για να εκπληρώσει τους στόχους της και του ρόλου της στις σύγχρονες κοινωνίες.

Στο τρίτο λοιπόν κεφάλαιο, δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στη σχέση των δύο κλάδων, δίνονται οι πραγματικές διαστάσεις των δυνατοτήτων συνεργασίας τους. Στα πλαίσια αυτά γίνεται αναφορά στο Δίκαιο του Περιβάλλοντος και τα Θεμελιώδη Ανθρώπινα Δικαιώματα, για να γίνει φανερό ότι χρειάζεται και επίσημη θεσμοθέτηση κάποιων κανόνων προστασίας, τομέας στον οποίο η Κοινωνική Εργασία μπορεί και πρέπει να συμβάλει ενεργά. Περιγράφεται ο ρόλος της Κοινωνικής Εργασίας στην ανάπτυξη οικολογικής συνείδησης ως κύριο μέσο επίλυσης κοινωνικών προβλημάτων, αφού βασική μέριμνά της είναι η πρόληψη. Η κοινωνική έρευνα, ο κοινωνικός σχεδιασμός, η ανάληψη δράσεων στην κοινότητα, η διεκπεραίωση προγραμμάτων, η ενημέρωση του κοινού, η περιβαλλοντική εκπαίδευση, η

Διαπολιτισμική Κοινωνική Εργασία, είναι κάποια βασικά μέσα που μπορεί να χρησιμοποιήσει ο επαγγελματίας Κοινωνικός Λειτουργός ως στέλεχος μιας ανάλογης Κοινωνικής Πολιτικής, με στόχο την ευημερία, τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής και τη βελτίωση της σχέσης του ανθρώπου με τη φύση. Έπειτα γίνεται μια αναφορά στη συμβολή της Κοινωνικής Εργασίας σε περιπτώσεις οικολογικών καταστροφών. Σκοπός είναι να καταδειχθεί η ανάγκη για ανάληψη ευθυνών και δράσης με στόχο οικολογικά συνειδητοποιημένους πολίτες, ισορροπημένους και ψυχικά υγιείς, γεγονός που επιτυγχάνεται μόνο με το σεβασμό και τη συμβίωση με τους υπόλοιπους ζώντες οργανισμούς και τη φύση στο σύνολό της.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι ρυθμοί εξέλιξης της ιστορίας του ανθρώπινου γένους, όπως σήμερα αντιλαμβανόμαστε, έχουν γίνει ταχύτεροι από ποτέ. Οι κοινωνίες, περνώντας από διάφορα στάδια, έχουν φτάσει στα παρόντα πολιτισμικά επίπεδα και σε κοινωνικά συστήματα ιδιαίτερα πολύπλοκα. Ο άνθρωπος επέβαλε νόμους, οργάνωσε τη ζωή του κατά τόπους, δοκίμασε πολιτικά και οικονομικά συστήματα και, μέσα από μακρόχρονες διεργασίες, έφτασε σήμερα να κατέχει ένα υψηλό επίπεδο επιστήμης, τεχνολογίας και διανοήσης.

Η πολύπλευρη αυτή εξέλιξη εκείνο που δεν συμπεριέλαβε ήταν η φύση: οι νόμοι και οι επιταγές της, η ισορροπία και οι δικοί της ρυθμοί εξέλιξης. Ο άνθρωπος απομακρύνθηκε από αυτήν χωρίς και ο ίδιος να το καταλάβει. Άρχισε να απομακρύνεται από τη στιγμή που έπαψε να τρέφεται με ρίζες και χόρτα και έφτιαξε εργαλεία για να κυνηγά και να μαγειρεύει την τροφή του. Αντιλαμβανόμαστε όμως πως κάτι τέτοιο ήταν μέσα στην ανθρώπινη φύση. Και έτσι, το ίδιο ομαλά, με μικρά, αρχικά, βήματα εξελίχθηκε το ανθρώπινο είδος, χωρίς να διερωτάται αν η εκάστοτε πρόοδός του ήταν μέρος της φύσης του και αν συμβάδιζε με την εξέλιξη του συνολικού φυσικού περιβάλλοντος.

Αυτό βέβαια είναι ένα ερώτημα που ακόμα και τώρα δεν είμαστε σε θέση να απαντήσουμε, γιατί δεν είμαστε σε θέση να γνωρίζουμε τα όρια και τους ρυθμούς της φυσικής εξέλιξης. Πέρα από φιλοσοφικές υποθέσεις κι επιστημονικά δεδομένα, η φύση παραμένει για μας άγνωστη, ακόμα και αν ισχυριζόμαστε πως την έχουμε «κατακτήσει». Εκείνο που σίγουρα έχουμε κατορθώσει είναι να εξαντλήσουμε κάποια από τα φυσικά της αποθέματα, να μολύνουμε τον αέρα της, και να επέμβουμε στην πορεία άλλων ζώντων οργανισμών.

Όταν το γεγονός αυτό έγινε αντιληπτό ανησύχησε κάποιους ανθρώπους που στην αρχή μεμονωμένα και στη συνέχεια οργανωμένα έδωσαν σχήμα και μορφή στη σημερινή επιστήμη της οικολογίας, που καλείται να πρωταγωνιστήσει στην προσπάθεια επαναταύτισης των ορίων μας με τα φυσικά όρια.

Πολλές είναι οι επιστήμες που συνδράμουν σε αυτήν την προσπάθεια, ιδιαίτερα αφού έγινε επίσης αντιληπτό πως τα ποικίλα περιβαλλοντικά προβλήματα προκαλούσαν αμέτρητα κοινωνικά προβλήματα ή συμμετείχαν σε μία ευρύτερη αποδιοργάνωση της κοινωνίας. Την κοινωνική αυτή αποδιοργάνωση καλείται να

συμμορφώσει το Κράτος Πρόνοιας, με δομές και μέτρα καταπολέμησης των οικολογικών και κοινωνικών προβλημάτων.

Μέσα σε αυτά τα πλαίσια είναι δεδομένο πως η επιστήμη της Κοινωνικής Εργασίας δε μπορεί να μένει αμέτοχη. Γεννήθηκε, εξελίχθηκε και εμπλουτίστηκε από τις αυξανόμενες κοινωνικές αλλαγές και την επιτακτική ανάγκη των καιρών για ανθρωπινότερο πρόσωπο του κράτους, με προσανατολισμό ολιστικό.

Πραγματική προσδοκία για το μέλλον είναι να απαγκιστρωθεί η Κοινωνική Εργασία από τους κλασικούς της ρόλους, οι οποίοι επιτυγχάνουν μεν πολλούς από τους σκοπούς της, όμως την κρατάνε μακριά από τα κέντρα λήψης αποφάσεων για συλλογικές δράσεις, τομέας εξ ολοκλήρου της αρμοδιότητάς της. Όταν αυτό γίνει αντιληπτό τόσο από την πολιτεία όσο και από τους ίδιους τους επαγγελματίες, τότε θα φτάσουμε πολύ πιο εύκολα στην επίτευξη των στόχων της ίδιας, αλλά και της Οικολογίας, με απώτερη προσδοκία το πέρασμα σε μια αρμονική και συνεργατική κοινωνία.

ΣΚΟΠΟΙ ΚΑΙ ΣΤΟΧΟΙ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να γίνει αντιληπτό το υπάρχον οικολογικό πρόβλημα που κατά συνέπεια προκαλεί πολλά και δυσεπίλυτα κοινωνικά προβλήματα. Να αποδειχθεί η βαθιά και άρρηκτη σχέση των επιστημών της Οικολογίας και της Κοινωνικής Εργασίας. Απώτερος σκοπός είναι να αποδειχθεί πως η επίλυση των οικολογικών και των κοινωνικών προβλημάτων μόνο με παράλληλες ενέργειες μπορεί να είναι αποδοτική και πως η αποσπασματική αντιμετώπισή τους δεν αποτελεί ριζική λύση.

Σκοπός επίσης είναι να καταδειχθεί η συμβολή του επαγγελματία Κοινωνικού Λειτουργού και να προσδιοριστεί ο ρόλος του στη συνεργασία του με τις υπόλοιπες εμπλεκόμενες επιστήμες. Ο ρόλος αυτός ξεκινά κυρίως από την προσωπική του συνειδητοποίηση και απόκτηση οικολογικής συνείδησης και γνώσης, βρίσκει εφαρμογή στην κινητοποίηση, ευαισθητοποίηση και συμμετοχή των πολιτών σε όλες τις δράσεις για πρόληψη και αντιμετώπιση των οικολογικών-κοινωνικών προβλημάτων, ενώ διευρύνεται με την επιρροή του στην Κοινωνική Πολιτική και στα κέντρα λήψης αποφάσεων.

1. Η ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

1.1 ΟΙ ΔΙΑΣΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΗΣ ΚΡΙΣΗΣ

Η οικολογική κρίση εκφράζεται από το σύνολο των περιβαλλοντικών προβλημάτων που αντιμετωπίζουν οι σύγχρονες κοινωνίες. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι αποτέλεσμα των ανθρώπινων παρεμβάσεων στις φυσικές λειτουργίες του περιβάλλοντος. Οι παρεμβάσεις όμως δεν είναι καινούργιο φαινόμενο, αλλά αντίθετα, χρονολογούνται από την εμφάνιση του ανθρώπου πάνω στη Γη.

Με την εισαγωγή της μηχανής στη βιομηχανική παραγωγή, γύρω στα 1950, η βιομηχανία θα αλλάξει την όψη του πλανήτη και τη ζωή της ανθρωπότητας. Τα τελευταία εκατό χρόνια επέφεραν αλλαγές πιο συγκλονιστικές ως προς τις επιπτώσεις τους, από κάθε άλλη περίοδο στην ιστορία της ανθρωπότητας.

Η βιομηχανική και τεχνολογική εξέλιξη έδωσαν τη δυνατότητα στον άνθρωπο να παρεμβαίνει ριζικά στις φυσικές διαδικασίες και να διαταράσσει το φυσικό του περιβάλλον. Στον 20ο αιώνα το περιβάλλον και τα προβλήματά του δε λαμβάνονται καθόλου υπόψη στα μοντέλα της βιομηχανικής ανάπτυξης. Το περιβάλλον θεωρείται, σύμφωνα με την Φλογαΐτη (1998), ανεξάντλητος πόρος για την ικανοποίηση των ανθρώπινων αναγκών και επιδιώξεων και ακούραστος αποδέκτης αποβλήτων, ενώ η φύση αποκτά αξία μόνο ως εμπορεύσιμο αγαθό.

Είναι πολύ συνηθισμένο στις μέρες μας να ξεχωρίζεται είτε η αύξηση του πληθυσμού, είτε η τεχνολογία, είτε και τα δύο ως αίτια της οικολογικής αποδιάρθρωσης. Όμως έτσι μετατοπίζεται απλώς η προσοχή από τα σύνθετα κοινωνικά ζητήματα που πρέπει να επιλύσουμε, καθώς οι βαθύτερες ρίζες βρίσκονται κυρίως στην οικονομία της αγοράς (Bookchin, 1994-5).

Και άλλοι μελετητές φαίνεται να συμμαρίζονται τους προβληματισμούς του Bookchin όσον αφορά τις αιτίες της οικολογικής κρίσης. Ο Toledo, καθηγητής στο Κέντρο Οικολογίας του Πανεπιστημίου του Μεξικό, υποστηρίζει πως η σημερινή κατάσταση προκύπτει ως συνέπεια δύο συνεχιζόμενων βασικών διαδικασιών: της

πλήρους παγκόσμιας ενσωμάτωσης όλων των ανθρώπινων κοινωνιών, μέσω των επικοινωνιών, των μεταφορών, της τεχνολογίας και του οικονομικού εμπορίου από τη μια και του ολικού εποίκισμού του χώρου της γης από την άλλη. Ο ίδιος προτείνει να αναρωτηθούμε για την απόλυτη ενοχή του καπιταλισμού για την οικολογική κρίση, ερχόμενος σε αντίθεση με άλλους σύγχρονους του συγγραφείς, όπως τους O'Connor, Toffer, Tiezzi, οι οποίοι υποστηρίζουν ότι βασική αιτία είναι η αυτοκαταστροφική καπιταλιστική ιδιοποίηση και χρήση της γης και της εργατικής δύναμης (Toledo, 1994-5).

Παρόλες όμως τις διαφωνίες και τις διαφορές προσέγγισης, όλοι συγκλίνουν στην άποψη ότι είναι απαραίτητος ο επαναπροσδιορισμός του ρόλου του ανθρώπου, σε πλαίσια μέσα στα οποία θα μπορεί να διακρίνει το δεσμό του με τη φύση και να αναγνωρίζει αυτό το δέσιμο ως προϋπόθεση για τη διατήρηση της φυσικής ισορροπίας.

Στη συνέχεια θα γίνει μια προσπάθεια κατηγοριοποίησης των προβλημάτων, γεγονός ιδιαίτερα πολύπλοκο, καθώς συχνά το ένα είναι απόρροια του άλλου και τα όριά τους ασαφή. Κρίνεται όμως απαραίτητο να εξετασθεί το πρόβλημα όχι φιλοσοφικά, αλλά ως αναπόσπαστο κομμάτι του σύγχρονου πολιτισμού που χρήζει επιστημονικής αντιμετώπισης.

1.1.1 Το πρόβλημα του περιβάλλοντος

Όταν γίνεται λόγος για το περιβάλλον, εννοείται σύμφωνα με τη νομολογία του Συμβουλίου Επικρατείας «Το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα της ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες» (Σκούρης, Τάχος, 1998, σελ.20).

Ο φιλοσοφικός ορισμός του περιβάλλοντος κατά τον Αλβέρτο Αϊνστάιν είναι: «*Το περιβάλλον είναι ό,τι δεν είμαι εγώ*». Παλιότερα θεωρούσαμε περιβάλλον μας το χώρο που περιέβαλε το σπίτι μας, ενώ σήμερα θεωρούμε ως περιβάλλον ολόκληρη τη γη, ακόμα και τη στρατόσφαιρα σε ύψος 25χλμ, όπου βρίσκεται η στιβάδα του όζοντος, η οποία έχει τόσο μεγάλη σημασία για τη διατήρηση της ζωής στη γη (www.ecocity.gr).

Ο επιστημονικός ορισμός του περιβάλλοντος το ορίζει ως τον χερσαίο, θαλάσσιο και εναέριο χώρο που περιβάλλει τον άνθρωπο, μαζί με τη χλωρίδα, την πανίδα, τους φυσικούς πόρους και τα στοιχεία πολιτισμού που διαμορφώθηκαν από τον άνθρωπο.

Το Νοέμβριο του 1972 υπογράφηκε στο Παρίσι, με τη μέριμνα του ΟΗΕ, Συνθήκη για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, όπου πολιτιστική κληρονομιά νοούνται τα μνημεία, οι κατασκευές και τα τοπία που διαμορφώθηκαν από τον άνθρωπο και φυσική κληρονομιά νοούνται τα φυσικά μνημεία που έχουν εξαιρετική σημασία για την ανθρωπότητα, όπως και οι γεωλογικές διαμορφώσεις και ορισμένα φυσικά τοπία.

Τη ζωτικότερη σημασία για τον άνθρωπο έχει το φυσικό περιβάλλον γιατί μέσα σε αυτό γεννιέται, ζει, διαπλάθεται κι εργάζεται. Η καλλιεργήσιμη γη, οι πρώτες ύλες, οι υδατοπτώσεις, οι ακτές, τα καρποφόρα δέντρα, προσφέρουν στον άνθρωπο βασικά μέσα για την επιβίωση και την πρόοδο του (Αθανασάκης, Κουσούρης, Κονταράτος, 1990).

Οποιαδήποτε μεταβολή του φυσικού περιβάλλοντος πέρα από τα ανεκτά για αυτό όρια, οδηγεί σε διατάραξη της ισορροπίας της βιόσφαιρας και καταλήγει σε υποβάθμιση ή καταστροφή μέρους αυτής. Οι βλαπτικές για το περιβάλλον ενέργειες εκφράζονται με τους όρους «καταστροφή», «μόλυνση», «ρύπανση», όροι που συνοψίζονται στη γενικότερη έννοια της προσβολής του περιβάλλοντος.

Ρύπανση είναι η εισαγωγή ή παρουσία ρύπων σε υγρά ή αέρια ή στερεά στοιχεία. Είναι η άμεση ή έμμεση εκπομπή στο περιβάλλον ουσιών, θορύβου, ακτινοβολίας και άλλων η οποία μπορεί να προκαλέσει βλάβη στην υγεία, υλικές ζημιές ή να επιδράσει στους ζωντανούς οργανισμούς ή στα οικοσυστήματα ή να καταστήσει το περιβάλλον ακατάλληλο για τις επιθυμητές χρήσεις του. Η ρύπανση από χημικές ουσίες ορίζεται ως χημική ρύπανση και είναι η κυριότερη μορφή ρύπανσης του περιβάλλοντος. Άλλες μορφές είναι η ενεργειακή, η θερμική, καθώς και η ραδιενεργός ρύπανση.

Η ρύπανση λοιπόν του αέρα, των υδάτων, του εδάφους, η καταστροφή των τροπικών δασών, οι σύγχρονες καλλιέργειες, η χρήση των λιπασμάτων, τα απόβλητα του παραγωγικού μηχανισμού, οι κλιματικές αλλαγές, είναι προβλήματα που καλείται ο άνθρωπος να αντιμετωπίσει. Παρουσιάζονται με μεγαλύτερη ένταση στις μεγάλες πόλεις και στις βιομηχανικές περιοχές και αποτελεί πρόκληση για όλους αλλά κυρίως

για όσους κατέχουν θέσεις ισχύος να κατευθύνουν τις τεχνολογικές εξελίξεις προς όφελος της φύσης (Σκούρης, Τάχος, 1998).

1.1.2 Το ενεργειακό πρόβλημα

Με την εισβολή της μηχανής στην παραγωγική διαδικασία και αργότερα στην καθημερινή ζωή, οι ενεργειακές ανάγκες της ανθρωπότητας αυξήθηκαν απότομα. Για να καλύψει αυτές τις ανάγκες η τεχνολογία προσέφυγε στα ορυκτά καύσιμα. Η μετάβαση από την «τρέχουσα» ενέργεια στους αποθηκευμένους ενεργειακούς πόρους αποτελεί επαναστατικό γεγονός. Η προσφορά ενέργειας οδήγησε στη ραγδαία αύξηση της ζήτησης της κατανάλωσης κι έτσι όλος ο αστικοβιομηχανικός πολιτισμός βασίστηκε στην εκμετάλλευση των ορυκτών καυσίμων (Μοδινός, 1996).

Η στροφή προς τα ορυκτά καύσιμα είχε και τις δυσάρεστες πλευρές της. Τα αποθέματά τους, που στην αρχή έμοιαζαν τεράστια, δε φαίνεται να επαρκούν και για το κοντινό μέλλον. Άλλη μια συνέπεια είναι τα σοβαρά περιβαλλοντικά προβλήματα που προκάλεσε η καύση τους. Η αναμενόμενη εξάντληση των αποθεμάτων και η αύξηση των τιμών τους, δημιουργούν δυσοίωνες προοπτικές για τις αναπτυσσόμενες και αναπτυσσόμενες χώρες.

Η Τρίτη Βιομηχανική Επανάσταση, η οποία άρχισε στην Αμερική και στην Ιαπωνία το 1980 στηρίζεται στη βιοτεχνολογία, στην αναγεννώμενη δύναμη των γονιδίων π.χ τα γενετικά τροποποιημένα προϊόντα, τους υπολογιστές, την ασύρματη τηλεφωνία κλπ. Αποτέλεσμα αυτών είναι η βελτίωση της διατροφής, η αύξηση του ορίου ηλικίας του ανθρώπου και τελικά η αύξηση του πληθυσμού της γης. Αυτόματα έτσι αυξάνονται οι απαιτήσεις σε φυσικούς πόρους και πηγές ενέργειας, συνεπώς οδηγούμαστε σε ενεργειακή κρίση (www.ecocity.gr).

Για την αντιμετώπιση της κρίσης ακολουθήθηκαν τρεις βασικές κατευθύνσεις: η αναζήτηση ανεκμετάλλευτων αποθεμάτων, η προσφυγή στην πυρηνική ενέργεια και η χρησιμοποίηση εναλλακτικών μορφών ενέργειας, η εκμετάλλευση των οποίων μπορεί να βοηθήσει στο ξεπέρασμα της κρίσης (Αθανασάκης, Κουσουρή, Κονταράτος, 1990).

1.1.3 Ο υπερπληθυσμός

Ο όρος «πληθυσμιακή έκρηξη» μπήκε στο λεξιλόγιό μας στις αρχές της δεκαετίας του '60. Τότε η δημογραφία άρχισε να γίνεται δημοφιλής, καθώς οι επιστήμονες παρατηρούσαν για πρώτη φορά στην ιστορία μια θεαματική πτώση της θνησιμότητας, χωρίς να συνοδεύεται από πτώση της γεννητικότητας.

Σύμφωνα με πολλούς μελετητές, οι επιπτώσεις της πληθυσμιακής έκρηξης προβλέπεται να είναι ποικίλες για το ανθρώπινο είδος. Αρρώστιες και πείνα θα μαστίσουν όλο και περισσότερες περιοχές, ενώ έντονη θα είναι και η μετανάστευση των ατόμων προς τις πλούσιες χώρες. Ο ανθρώπινος πληθυσμός θα εκτοπίσει πολλά οικοσυστήματα, όπως ήδη γίνεται στην Αφρική, την Ν. Αμερική και την Ασία. Η ανεργία θα μεγαλώνει, όπως και οι ανάγκες για τροφή και στέγη.

Ξεπερνώντας όμως τους αριθμούς και τις στατιστικές μελέτες και σύμφωνα με όσα αναλύθηκαν στην προηγούμενη ενότητα, προκύπτει πως στην ουσία το βάρος της ευθύνης δε βαραίνει τον υπερπληθυσμό, αλλά την τάση των βιομηχανικών χωρών για οικονομική ανάπτυξη. Σημαντική πτυχή είναι η άνιση κατανομή των πόρων, που διευρύνει τις ανισότητες.

Επίσης πρέπει να αναφερθεί η άνιση πληθυσμιακή κατανομή κατά γεωγραφικές ζώνες. Μέχρι πρόσφατα τα 2/3 της ανθρωπότητας ήταν συγκεντρωμένα στο 15% της επιφάνειας της γης και το 92% των κατοίκων βρισκόταν στο Βόρειο Ημισφαίριο.

Για το ίδιο ζήτημα ενδιαφέρουσα είναι και η άποψη που υποστηρίζει πως, όσο περισσότεροι είμαστε, τόσο περισσότερες πιθανότητες έχουμε να βρούμε λύσεις στα σημερινά πάσης φύσεως αδιέξοδα (Μοδινός, 1988).

1.1.4 Κοινωνικές ανισότητες και εξοπλισμοί

Ύστερα από δύο αιματηρούς παγκόσμιους πολέμους κι ενώ σε τόσα σημεία του πλανήτη διεξάγονται πολεμικές ρήξεις, ακμάζουν κι αναπτύσσονται οι βιομηχανίες που κατασκευάζουν όπλα. Σ' αυτό το παιχνίδι μπαίνουν και οι μικρές και φτωχές χώρες, που ενώ αγωνίζονται να βελτιώσουν την ποιότητα της ζωής τους, υποχρεώνονται να παραγκωνίσουν τα ζωτικά αυτά ζητήματα και να εμπλέκονται σε διπλωματικές και ιμπεριαλιστικές διαδικασίες.

Τα υπέρογκα ποσά που δαπανώνται σε εξοπλισμούς θα έλυναν πολλά από τα προβλήματα της ανθρωπότητας, αν διαθέτονταν για άλλους σκοπούς. Ο πίνακας που ακολουθεί είναι ενδεικτικός του κόστους του πολέμου και των συνεπειών του.

Πίνακας 1. Οικονομικό Κόστος του Πολέμου (Μοδινός, 1995)

Περιοχή/Χρονολογία	Επισκόπηση
Ιράν-Ιράκ/1980-1988	Μόνο μέχρι το 1986, ο πόλεμος εκτιμάται ότι είχε στοιχίσει 416 δις δολάρια: περιλαμβάνονται δαπάνες διεξαγωγής στρατιωτικών επιχειρήσεων, πολεμικές καταστροφές, διαφυγή εσόδων από πετρέλαιο, απώλειες Α.Ε.Π.. Το ποσό αυτό ήταν υψηλότερο από τις συνολικές εισπράξεις των δύο χωρών από εξαγωγές πετρελαίου σ' όλη την προγενέστερη ιστορία τους (346 δις δολάρια)
Περσικός Κόλπος/1990-1991	Το Αραβικό Νομισματικό Ταμείο εκτιμά σε περίπου 676 δις δολάρια το κόστος της Ιρακινής κατοχής του Κουβέιτ και του πολέμου για την ανατροπή τους. Πρόκειται μόνο για το κόστος που αφορά τις χώρες της περιοχής. Περιλαμβάνεται το άμεσο κόστος του πολέμου, οι πολεμικές καταστροφές και οι οικονομικές επιπτώσεις, όχι όμως τα πλήγματα στο περιβάλλον
Κεντρική Αμερική/1980-1989	Εκτιμήσεις για άμεσες και έμμεσες ζημιές εξαιτίας πολεμικών συγκρούσεων υπολογίζουν συνολικά 1,1 δις δολάρια στο Ελ Σαλβαδόρ και 2,5 δις στη Νικαράγουα. Δεν περιλαμβάνεται το κόστος αποκατάστασης των εμπόλεμων ζωνών και της υποδομής τους
Νότιο Άκρο Αφρικής/1980-1988	Το οικονομικό κόστος από τις αποσταθεροποιητικές και επιθετικές ενέργειες της Νότιας Αφρικής εκτιμάται σε 27-30 δις δολάρια για την Αγκόλα και σε περίπου 15 δις δολάρια για τη Μοζαμβίκη

1.1.5 Φτώχεια

Σύμφωνα με το Bosquet (1984) η πιο κοινή αιτία της φτώχειας είναι η αποκλειστική πρόσβαση και εκμετάλλευση των πηγών από τους πλούσιους, ενώ στις βιομηχανικά αναπτυγμένες χώρες η αιτία δε βρίσκεται στην παραγωγική ανεπάρκεια, αλλά στον τρόπο παραγωγής και στη φύση των προϊόντων.

Για πρώτη φορά στην ιστορία, η πείνα και οι λιμοί έχουν αναχθεί σε φαινόμενο και έχουν εγκατασταθεί στα σπίτια μας σαν απλό θέαμα. Σύντομα, τα 4/5 του πληθυσμού θα πεινούν, διεισδύοντας στη ζωή μας από την τηλεόραση.

Τα τρόφιμα έχουν μετατραπεί σε πολιτικό όπλο, σε μηχανισμό εξαγωγής κέρδους και άσκησης ελέγχου. Η γεωργία, που θα έπρεπε να αποτελεί τη βάση της παραγωγής τροφίμων, έγινε τομέας οικονομικής δραστηριότητας. Ήδη, από την πρώτη ενεργειακή κρίση και μετά, ο ρυθμός αύξησης της παραγωγής έπεφτε αισθητά. Το αποτέλεσμα ήταν ότι μέσα στον τελευταίο μισό αιώνα ο Τρίτος Κόσμος έγινε από εξαγωγέας σιτηρών, καθαρός εισαγωγέας και μάλιστα εξαρτώμενος από τη δωρεάν διατροφική βοήθεια. Σήμερα εισάγει τόνους σιτηρών, ως αποτέλεσμα ενός συνδυασμού οικολογικών και κοινωνικών μετατροπών: υποβάθμιση εδαφών, εξάντληση υδατικών πόρων, κλιματικές αλλαγές, αποδιάρθρωση της οικογένειας σαν μονάδα παραγωγής, εκδίωξη αγροτών λόγω επέκτασης των εμπορεύσιμων καλλιεργειών και φυτειών. Αυξάνεται έτσι ο αριθμός των πεινασμένων, τη στιγμή που τα τρόφιμα που απαιτούνται για να καλυφθούν οι άμεσες ανάγκες τους δεν ξεπερνούν το 10% της παγκόσμιας κατανάλωσης σιτηρών από τα βοοειδή. Η παροχή διατροφικής βοήθειας δε λύνει τα προβλήματα, αφού συχνά χρησιμεύει ως όπλο κατά των εξεγερμένων λαών και ως εκβιαστικό μέσο (Μοδινός, 1988).

1.1.6 Μετανάστευση

Οι μετανάστες σήμερα είναι περισσότεροι από κάθε περίοδο της ιστορίας. Προκειμένου να αναζητηθούν τα αίτια και να οριοθετηθούν οι επιδράσεις των μεταναστευτικών ρευμάτων απαιτείται η συνδρομή πολλών επιστημονικών κλάδων, όπως της πολιτικής οικονομίας, της κοινωνιολογίας, της ψυχολογίας, της ιστορίας και της οικολογίας. Οι μετανάστες προέρχονται απ' όλα τα μέρη του κόσμου. Περίπου οι μισοί μένουν σε αναπτυσσόμενες περιοχές.

Θεμελιώδης είναι η διάκριση μεταξύ εκούσιας και εξαναγκαστικής μετανάστευσης. Εκούσιοι μετανάστες είναι εκείνοι που εγκαταλείπουν τη χώρα τους αναζητώντας καλύτερες συνθήκες ζωής οικιοθελώς. Η εξαναγκαστική μετανάστευση αναφέρεται σ' αυτούς που εγκαταλείπουν την πατρίδα τους για να αποφύγουν διωγμούς, συγκρούσεις, οικολογικές καταστροφές και γενικά καταστάσεις που θέτουν σε κίνδυνο τη ζωή και την ελευθερία τους. Οι πρόσφυγες και τα άτομα που ζητούν άσυλο προστατεύονται από ειδικές ρυθμίσεις και συνθήκες. Όσοι έχουν εκπατριστεί λόγω οικολογικών καταστροφών δε χρειάζονται προστασία από διωγμούς ή βία, αλλά όπως και οι πρόσφυγες δε μπορούν να επιστρέψουν στους τόπους τους γιατί δεν είναι πια κατοικήσιμοι (Τσίμπος, 2004).

1.1.7 Περιβάλλον και υγεία

Η σχέση μεταξύ περιβαλλοντικών παραγόντων και υγείας είναι σύνθετη. Πολλές ασθένειες μπορούν να προκληθούν από ένα πλήθος αιτιών, ενώ η επίδραση του τρόπου ζωής, αλλά και οι κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες είναι δύσκολο να διαχωριστούν από την επίδραση που προκαλεί το περιβάλλον στην ανθρώπινη υγεία.

Τα υγρά βιομηχανικά απόβλητα, τα αστικά λύματα, τα τοξικά απόβλητα, οι ακτινοβολίες, οι εκπομπές, ο θόρυβος, αποτελούν τις περισσότερο αντιπροσωπευτικές πηγές ρύπανσης, που με τη σειρά τους επηρεάζουν το πόσιμο νερό, το νερό κολύμβησης, τις τροφές, τον αέρα και το έδαφος.

Προκαλείται πλήθος ασθενειών, όπως τύφος, χολέρα, πολιομυελίτιδα, αναπνευστικά προβλήματα, καρκίνος και πολλές άλλες, με επιπτώσεις στη δημόσια υγεία, βραχυπρόθεσμα και μακροπρόθεσμα.

Θα πρέπει επίσης να αναφερθεί ότι ένας σημαντικός αριθμός ανθρώπων στερείται του αγαθού της υγείας λόγω εχθροπραξιών στη χώρα τους. Οι συνθήκες υγείας σε εμπόλεμες περιοχές και σε τόπους συγκέντρωσης προσφύγων συνήθως ευνοούν την ανάπτυξη ποικίλων ασθενειών (Καμιζούλης, 1977).

1.1.8 Αστικοποίηση

Σήμερα διαθέτουμε περίπου τετρακόσιες πόλεις με πληθυσμό άνω του ενός εκατομμυρίου, όταν το 1900 υπήρχαν μόνο δέκα. Οι αιτίες που προκάλεσαν το κύμα της αστυφιλίας είναι ποικίλες.

Η Ρήτου (2003) επισημαίνει τις βασικότερες απ' αυτές:

- Οι αλλαγές στις καλλιέργειες και στην αγροτική πολιτική ανάγκασαν πολλούς αγρότες να μετοικήσουν στις πόλεις.
- Η ζωή στην πόλη είναι επιλογή ανθρώπων που έλκονται από τη ζωντάνια και το ενδιαφέρον που παρουσιάζει η κοινωνία των πόλεων.
- Οι πόλεις προσφέρουν εργασία, ψυχαγωγία και ελευθερία από τα περιοριστικά ήθη της επαρχίας.
- Τέλος, στην πόλη ο άνθρωπος μπορεί να αναπτύξει πιο εύκολα τις ιδιαίτερες κλίσεις του στις τέχνες και σε επαγγέλματα για τα οποία στην επαρχία δεν υπάρχει ζήτηση.

Είναι όμως αδιαμφισβήτητο ότι προέκυψαν πολλά και δυσεπίλυτα προβλήματα, καθώς :

- Οι ελεύθεροι χώροι των πόλεων μειώνονται και η επικοινωνία γίνεται πιο δύσκολη.
- Η βιοποικιλότητα του αστικού τοπίου περιορίζεται.
- Η ρύπανση, το κυκλοφοριακό χάος και η χρήση του αυτοκινήτου προκαλούν ιδιαίτερες εντάσεις στον αστό.
- Οι άνθρωποι αποξενώνονται σε απρόσωπες και αντιαισθητικές συνοικίες όπου οξύνεται ο ρατσισμός και η απέχθεια προς τη διαφορετικότητα.

Η συγκέντρωση πολλών ανθρώπων σε περιορισμένο χώρο όχι μόνο οδηγεί σε απάνθρωπες πράξεις που προκαλούνται από την προοδευτική εξαφάνιση των επαφών, αλλά αποτελεί άμεση αιτία μιας ολοκληρωμένης επιθετικής συμπεριφοράς. Πολυάριθμα πειράματα σε ζώα του ίδιου είδους έδειξαν ότι η επιθετικότητα οξύνεται από το συνωστισμό και εκφράζει προβληματισμούς σχετικά με την τάση της κοινωνίας να δημιουργήσει έναν νέο τύπο ανθρώπου, εξοπλισμένου εναντίον των ολέθριων συνεπειών του συνωστισμού (Λόρενς, 1979).

Ταυτόχρονα, η ποιότητα ζωής στην ύπαιθρο υποβαθμίζεται, όχι μόνο επειδή δεν κατοικείται, αλλά γιατί οι επενδύσεις και τα έργα υποδομής όλων των κατηγοριών –υγεία, εκπαίδευση, πολιτισμός, εργασία- κατευθύνονται κατά προτεραιότητα στις

μεγάλες πόλεις. Έπαψε λοιπόν η ύπαιθρος να αποτελεί ζωντανή λειτουργική μονάδα, με συνέπεια να εξαφανίζονται έθιμα και να οδηγούμαστε σε ομοιομορφία και διατάραξη της κοινωνικής συνοχής που εμπεριέχει στοιχεία διαφορετικότητας ως σημάδι πολιτισμού.

Ο αστικός χώρος γίνεται επίσης όλο και πιο ευάλωτος στα καιρικά φαινόμενα. Το 1995 ραγδαίες βροχοπτώσεις σε Γαλλία, Ολλανδία, Βέλγιο, Γερμανία, ξεσήκωσαν τεράστιο θόρυβο για την αλόγιστη ανάπτυξη των αστικών περιοχών (Σχίζας, 1999).

Τα προβλήματα του αστικού περιβάλλοντος βιώνονται κυρίως από τους οικονομικά αδύναμους, που συχνά ανήκουν σε μια μειονότητα, μεταναστών και προσφύγων, ηλικιωμένων, γυναικών, παιδιών ή ατόμων με κάποια μορφή αναπηρίας. Οι συνθήκες φτώχειας, ανεργίας και στέρησης οδηγούν σε φαύλο κύκλο περιβαλλοντικής υποβάθμισης, που απομακρύνει την προοπτική οικονομικής δραστηριότητας και ανάπτυξης (Βασενχόβεν, 2004).

Αποτελεί πάντως γενική διαπίστωση ότι η βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων είναι ταυτόχρονα οικονομική, κοινωνική και βέβαια περιβαλλοντική.

1.1.9 Καταστροφές και περιβάλλον

Ο άνθρωπος σήμερα κινδυνεύει όχι μόνο από φυσικά γεγονότα όπως σεισμοί και πλημμύρες, αλλά και από βιομηχανικές εκρήξεις, χημικά και ραδιενεργά απόβλητα και ατυχήματα με μεταφορικά μέσα.

Ο προσδιορισμός των φυσικών καταστροφών ως *«πράξεις του Θεού»* καθόλου δε βοήθησε στον έλεγχο αυτών των φαινομένων. Στη συνέχεια, οι ιδέες άλλαξαν και άρχισε να γίνεται δύσκολη η διάκριση μεταξύ των *«πράξεων του Θεού»* από τις *«πράξεις των ανθρώπων»*, αφού για παράδειγμα μπορεί μια πλημμύρα να οφείλεται σε φυσικές διακυμάνσεις του κλίματος, αλλά και σε ανθρώπινη δραστηριότητα: αποψιλώσεις, αποστραγγίσεις γαιών και μορφοποίησης ποταμών (Λέκκας, 2000).

Ο Μπιτσάκης (2005) θέτει προβληματισμούς σχετικά με τις φυσικές καταστροφές και τις επιπτώσεις τους. Παρατηρεί πως οι περιοχές που συνήθως καταστρέφονται είναι οι φτωχότερες του πλανήτη και οι περισσότεροι νεκροί και άστεγοι είναι φτωχοί. Τα παιδιά συνήθως μένουν ορφανά και κινδυνεύουν να πέσουν στα χέρια δουλεμπόρων και μαστροπών. Αμφισβητεί επίσης τις οικονομικές ενισχύσεις, τη *«φιλανθρωπία»* από τις αναπτυγμένες χώρες που πάντα ακολουθεί.

Έτσι τα θύματα της φυσικής καταστροφής είναι ταυτόχρονα θύματα αδιαφορίας των «μεγάλων», αφού η φύση δεν έχει βούληση ώστε να κάνει διακρίσεις. Ο πίνακας των τεχνολογικών δυστυχημάτων που ακολουθεί, επισημαίνει τους κινδύνους που ελλοχεύουν από την κακής και αλόγιστη χρήσης της τεχνολογίας.

Πίνακας 2. Τα μεγαλύτερα κατά χρονολογική σειρά Τεχνολογικά Δυστυχήματα μέχρι το 1984 (Μοδινός, 1995)

Έτος	Είδος/ Απολογισμός
1921	Έκρηξη στο εργοστάσιο της χημικής βιομηχανίας BASF στο Οππάου της Γερμανίας, με 561 νεκρούς
1942	Έκρηξη σε ανθρακωρυχείο του Χονκέικο στην Κίνα, με 1572 νεκρούς
1947	Έκρηξη πλοίου με λιπάσματα στο Τέξας, με 571 νεκρούς
1956	Έκρηξη δυναμίτιδας σε καμιόνια, στο Κάλι της Κολομβίας, με 1100 νεκρούς
1974	Έκρηξη σε εργοστάσιο χημικών, στο Φλίζμποροου της Βρετανίας με 28 νεκρούς
1975	Έκρηξη σε ορυχείο της Τσαζνάνα της Ινδίας, με 431 νεκρούς
1976	Μετά την έκρηξη που σημειώθηκε στο εργοστάσιο χημικών του Σεβέζο στην Ιταλία, η διοξίνη που διαχέεται προσβάλλει το δέρμα 200 περίπου ατόμων, προξενεί το θάνατο εκατοντάδων ζώων και υποχρεώνει 700 άτομα να εγκαταλείψουν τα σπίτια τους
1979	Ατύχημα σε εργοστάσιο υλών βιολογικού – χημικού πολέμου, στο Νοβοσιμπίρσκ της Σοβιετικής ένωσης, στοιχίζει τη ζωή 300 ατόμων που προσβλήθηκαν από άνθρακα
1984	Έκρηξη φυσικού αερίου στο εργοστάσιο «Πέμεξ» στο Μεξικό, 452 νεκροί, 4.248 τραυματίες, 31.000 κάτοικοι εγκατέλειψαν τα σπίτια τους
1984	Διαρροή θανατηφόρου αερίου στο εργοστάσιο παρασκευής εντομοκτόνων της εταιρείας «Γιούνιον Καρμπάιντ», στις φτωχότερες συνοικίες της Μποπάλ, πέθαναν 2.500 άτομα και μερικές χιλιάδες έμειναν τυφλοί

1.2 Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

1.2.1 Ορισμός

Η Οικολογία είναι η επιστήμη που μελετά τις σχέσεις ή αλληλεπιδράσεις ανάμεσα στους οργανισμούς και στο περιβάλλον τους. Είναι η επιστήμη που ενισχύει την ιδεολογία της συμμετοχής των πολιτών στα κοινά, με στόχο την αντιμετώπιση-εξάλειψη των περιβαλλοντικών προβλημάτων και την αναβάθμιση της ποιότητας της ζωής.

Όπως και σε πολλές άλλες επιστήμες, ο άνθρωπος χρησιμοποίησε σημαντικές οικολογικές παρατηρήσεις πολύ πριν θεμελιωθεί η επιστήμη της Οικολογίας. Εκτός από απλές παρατηρήσεις σε φυσικά φαινόμενα και στην επίδρασή τους στον ίδιο ή στα ζώα και στα φυτά, που άμεσα τον ενδιέφεραν, προχώρησε σε σημαντικές τεχνικές περιβαλλοντικής διαχείρισης, όπως π.χ αγρανάπαυση, περιοδική χρησιμοποίηση κυνηγότοπων και βοσκοτόπων κ.ά (Μυλωνάς, 1989).

Ο όρος οικολογία, ο οποίος προέρχεται από τις ελληνικές λέξεις οίκος και λόγος, χρησιμοποιήθηκε για πρώτη φορά το 1866 από τον γερμανό ζωολόγο και οπαδό του Δαρβίνου Ernst Haeckel, προκειμένου να ονομάσει μια καινούρια επιστήμη που εξετάζει τις σχέσεις που αναπτύσσουν οι οργανισμοί με το περιβάλλον τους (Φλογαΐτη, 1998).

Παρόλα αυτά, η οικολογία έχει θεμελιωθεί ως ανεξάρτητη επιστήμη τα τελευταία 40 χρόνια. Αν και ξεκίνησε ως κλάδος της βιολογίας, έχει επεκταθεί και έξω από αυτήν και διαμορφώνει τις κοινωνικές απαιτήσεις μέσα από μια νέα αντίληψη για τις σχέσεις του ανθρώπου με το περιβάλλον του. Το πρότυπο του ανθρώπου που κυριαρχεί στη φύση και η βεβαιότητα ότι υπάρχουν απεριόριστες δυνατότητες εκμετάλλευσης του φυσικού περιβάλλοντος, μέσα από τη συνειδητοποίηση των άμεσων κινδύνων που διατρέχει ο ίδιος ο άνθρωπος, διαφοροποιούνται από την οικολογική αντίληψη ότι η λειτουργία του περιβάλλοντος βασίζεται σε αρχές και νόμους που η καταπάτησή τους οδηγεί στην περιβαλλοντική καταστροφή (Μυλωνάς, 1989).

Η οικολογία, σύμφωνα με τον Odum, διαμορφώνεται προοδευτικά σε μια καινούρια επιστήμη, η οποία συνδέει τις βιολογικές, φυσικές και κοινωνικές επιστήμες. Έτσι μπορούμε με σιγουριά να πούμε ότι είναι μια επιστήμη τόσο της

φύσης, που δεν αποκλείει τον άνθρωπο από αυτήν, όσο και του ανθρώπου που δεν αποδεσμεύεται από τη φύση (Φλογαΐτη, 1998).

1.2.2 Ιδεολογικές τάσεις που καθοδήγησαν το αίτημα για προστασία του περιβάλλοντος

Πολλές και ποικίλες υπήρξαν οι αναφορές σε θέματα οικολογίας και περιβάλλοντος και αρκετές είναι και οι ενασχολήσεις με θέματα οικολογικής συνείδησης και περιβαλλοντικής ηθικής, ως ανάγκη των καιρών. Το ενδιαφέρον για το περιβάλλον υπάρχει σαν ιδέα από παλιά, και στις μέρες μας απέκτησε ξεκάθαρο νόημα.

Ξεκινώντας από τον 17ο αιώνα παρατηρούμε ότι οι φυσιοδίφες της εποχής αρχίζουν να περιγράφουν ανθρώπινους πληθυσμούς και να δέχονται ότι οι πληθυσμοί των ανθρώπων, των φυτών και των ζώων διέπονται από τις ίδιες διεργασίες, παρόλο που βρίσκονται σε διαφορετικά επίπεδα οργάνωσης.

Σημαντική είναι και η συνεισφορά της λεγόμενης Βιολογικής Αναγέννησης του 18ου και 19ου αιώνα στον τομέα αυτό και ιδιαίτερα του Δαρβίνου (1859), ο οποίος με τη θεωρία του, της φυσικής επιλογής, έθεσε τις βάσεις για την ανάπτυξη της οικολογίας.

Η πλατωνική αντίληψη της φύσης ως ζωντανού και νοήμονα οργανισμού, αντικαθίσταται με αυτή που εισάγει ο Νεύτων, μια αντίληψη της φύσης ως μηχανής. Έτσι, μια πραγματική επανάσταση συντελείται στις επιστήμες, η οποία ανοίγει το δρόμο για την αυτονόμηση του φυσικού κόσμου από τη θεϊκή υπόσταση. Οι νέες απόψεις διαχωρίζουν τη μεταφυσική από τη λογική, την ύλη από το πνεύμα, τη φύση από τον άνθρωπο. Οι αντιλήψεις αυτές θα οδηγήσουν στην εντυπωσιακή πρόοδο της επιστήμης και της τεχνολογίας, παράλληλα όμως θα αποτρέψουν τις πανάρχαιες συμμαχίες του ανθρώπου με τη φύση (Simonnet, 1992).

Μέχρι πρόσφατα η περιβαλλοντική ηθική αντιμετωπιζόταν σαν κλάδος χωρίς θεωρητικό υπόβαθρο και χωρίς καμία πρακτική αποτελεσματικότητα. Η στάση αυτή φαίνεται να αλλάζει μετά τη συνεργασία της περιβαλλοντικής ηθικής με τις φυσικές επιστήμες, τη Βιολογία, την Οικονομία, την Πολιτική. Η σύνδεση των οικολογικών κινημάτων και οι αρχές τους είναι αποτέλεσμα των θεωρητικών αναζητήσεων της σύγχρονης Περιβαλλοντικής Φιλοσοφίας. Στο χώρο αυτό τέσσερα ήταν τα ιδεολογικά

κινήματα που η φιλοσοφία τους τείνει να διαμορφώσει μια περιβαλλοντική ηθική, όπως επισημαίνει ο Κουρπέτης (1997):

- Οι Conservationists, οι οποίοι υποστήριξαν ότι η φύση είναι πηγή αφθονίας και πλούτου για τον άνθρωπο, με την προϋπόθεση ότι η εκμετάλλευσή της γίνεται συνετά, αφού αυτή δεν είναι ανεξάντλητη. Αυτό το σύστημα αξιών είναι κυρίως ανθρωποκεντρικό και ο σεβασμός προς το περιβάλλον συρρικνώνεται στην ιδέα της προστασίας της φύσης από την αλόγιστη εκμετάλλευσή της, μην αναγνωρίζοντας τα άλλα ζώντα είδη ως ηθικούς παράγοντες μέσα στις φυσικές διαδικασίες.
- Οι Preservationists, οι οποίοι ανέπτυξαν τις απόψεις τους στα τέλη του 19ου αιώνα. Το κίνημά τους υποστηρίζει πως η φύση είναι πηγή ευτυχίας για τον άνθρωπο, γι' αυτό και αυτός πρέπει να την προστατεύει, για να προστατεύει και να διαιωνίζει έτσι την ευτυχία του. Και αυτό λοιπόν το σύστημα αξιών είναι ανθρωποκεντρικό, αφού η αξία της φύσης νοείται μόνο μέσα από την αναγνώρισή της από τον άνθρωπο ο οποίος και καθορίζει τα όρια της χρήσης της.
- Deep ecology (Η «Βαθιά» οικολογία), βασική αρχή της οποίας είναι ο ανεξάντλητος φυσικός πλούτος της γης, που προϋπάρχει του ανθρώπου. Ο άνθρωπος για τους υποστηρικτές αυτής της θεωρίας είναι ο κρίκος της βιολογικής αλυσίδας, ο οποίος συμβάλλει στη διατήρηση της φυσικής ισορροπίας. Το νέο αυτό σύστημα αξιών αγκαλιάζει κάθε ον πάνω στον πλανήτη, σύστημα που επηρέασε πολλά κινήματα και οργανισμούς για την προστασία του περιβάλλοντος.
- Κοινωνική οικολογία και Οικοφεμινισμός. Τα κινήματα αυτά περιλαμβάνουν απόψεις από όλα τα προηγούμενα κινήματα. Υποστηρίζουν λοιπόν πως υπάρχει ανάγκη για μια ενσυνείδητη και υπεύθυνη συμπεριφορά απέναντι στη γη και στα όντα της, χωρίς να θεωρείται ο άνθρωπος ανώτερος αλλά κρίκος της αλυσίδας της οικουμενικής αρμονίας και τάξης.

Από πολλούς, πραγματικός ιδρυτής της οικολογίας θεωρείται ένας Βρετανός επιστήμονας, ο Λάβελock κάτω, το όνομα του οποίου δεν είναι ευρύτερα γνωστό. Η θεωρία του στηρίζεται στο ότι η βιόσφαιρα έχει την ικανότητα να ελέγχει το περιβάλλον της, τόσο το φυσικό όσο και το χημικό, γι' αυτό και δε θα πρέπει να είμαστε ακραίοι στις αντιδράσεις μας, δείχνοντας εμπιστοσύνη στους μηχανισμούς της φύσης τους οποίους δε γνωρίζουμε. Υποστηρίζει πως όλα τα ζώντα είδη, χωρίς

να το γνωρίζουμε, ανήκουμε στη «Γαία», το μόνο ζωντανό ον που δε μεταβάλλεται και δεν πεθαίνει.

Η Φλογαΐτη (1998) υποστηρίζει πως έχει συγκροτηθεί ένα φάσμα απόψεων «που κινείται από τον ακραίο νατουραλισμό, κατά τον οποίο η φυσική ισορροπία αντιπροσωπεύει το μοντέλο για τις ανθρώπινες κοινωνίες έως τον απόλυτο κουλτουραλισμό, ο οποίος αρνείται κάθε σύνδεσμο ανάμεσα στον άνθρωπο και τη φύση». Αναφέρει επίσης ως σαφή το διαχωρισμό που προτείνει ο O' Riordan ο οποίος γίνεται μεταξύ τεχνοκεντρικών και οικοκεντρικών απόψεων:

Ο τεχνοκεντρισμός βασίζεται σε μια ανθρωποκεντρική αντίληψη του κόσμου συνδυασμένη με μια διαχειριστική προσέγγιση στα θέματα των φυσικών πόρων και της προστασίας του περιβάλλοντος. Δεν εμπεριέχεται καμία αμφισβήτηση της κυρίαρχης ιδεολογίας που θεωρεί τον άνθρωπο αφέντη της φύσης, πιστεύοντας ακράδαντα στην ιδέα της προόδου, η οποία μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω «ειδικών», που πρέπει να είναι οι μόνοι συμμετέχοντες στη λήψη αποφάσεων.

Ο οικοκεντρισμός από την άλλη βασίζεται στην άποψη ότι οι κοινωνικές σχέσεις δεν μπορούν να διαχωριστούν από τις σχέσεις ανθρώπου-περιβάλλοντος, οπότε η οικολογική κρίση είναι και κοινωνική κρίση. Προβάλλει μια ριζοσπαστική άποψη για την οργάνωση μιας μελλοντικής κοινωνίας στην οποία η εξουσία βρίσκεται στο επίπεδο της κοινότητας, αντίθετα από τον κεντρικό έλεγχο και την εθνική ηγεμονία που προάγει ο τεχνοκεντρισμός. Αυτάρκεια, αυτονομία, μικρής κλίμακας παραγωγή, ήπιες τεχνολογίες, ανακύκλωση, συμμετοχική δημοκρατία είναι έννοιες-κλειδιά του οικοκεντρισμού. Ένα μέρος των οπαδών του έδινε ιδιαίτερο βάρος στην ηθικοφιλοσοφική ενατένηση των πραγμάτων και στην προσωπικότητα και εσωτερική ισορροπία του ατόμου, ενώ υπήρχε ένα άλλο μέρος που υποστήριζε πιο έντονα την αναγκαιότητα επανασχεδιασμού της κοινωνίας και της φύσης, πιστεύοντας στη συνεργατική ικανότητα των κοινωνιών, ώστε να καταστούν αυτάρκειες με τη χρήση κατάλληλης επιστήμης και τεχνολογίας (Φλογαΐτη, 1998).

Παρατηρείται λοιπόν, πως οι προσεγγίσεις στο θέμα είναι πολύπλευρες και πολυδιάστατες, με αποτέλεσμα άλλοτε να ενημερώνουν, άλλοτε να προκαλούν σύγχυση και άλλοτε έντονες αντιδράσεις.

1.2.3 Κοινωνιολογικές και φιλοσοφικές προσεγγίσεις

Όπως ήδη αναφέρθηκε, ο τεχνολογικός πολιτισμός που χαρακτηρίζει τον αιώνα μας είναι η κύρια αιτία της μορφής, της δομής και του τρόπου ζωής των σύγχρονων κοινωνιών. Η οικολογία λοιπόν, προέκυψε ως αντίδραση κάποιας μερίδας πληθυσμού να ακολουθήσει το συγκεκριμένο τρόπο ζωής που θεώρησε πως δεν είναι προς όφελός της.

Στη συνέχεια αναλύονται απόψεις για το οικονομικό σύστημα πάνω στο οποίο στηρίζεται παγκοσμίως η κοινωνία και για το πώς αυτό επηρεάζει ή όχι τη δράση των απλών ανθρώπων. Παρατίθενται επίσης φιλοσοφικές απόψεις που μπορούν να εμπλουτίσουν τον τρόπο δράσης μιας κοινωνίας προς αυτή την κατεύθυνση.

1.2.3.1 Μαρξιστική προσέγγιση

Ο Μαρξ με τον όρο «*καπιταλισμός*» εννοούσε μια μορφή οικονομικής επιχείρησης και ταυτόχρονα ένα είδος κοινωνίας, επειδή πίστευε πως όλοι οι θεσμοί συνδέονται με αυτόν τον τρόπο οικονομικής οργάνωσης. Για τη θεωρία του Μαρξ είναι βασική υπόθεση ότι ο καπιταλισμός, ως μορφή οικονομικής επιχείρησης, είχε καθιερωθεί πολύ πριν τη βιομηχανική επανάσταση και στην πραγματικότητα παρείχε το κίνητρο για την ώθηση της εκβιομηχάνισης.

Κατά το Μαρξ, όπως ο Giddens (1986) σημειώνει, η καπιταλιστική επιχείρηση περιλαμβάνει δύο βασικά δομικά στοιχεία: το κεφάλαιο και τη μισθωτή εργασία. Συνεπώς, η καπιταλιστική οικονομική οργάνωση προϋποθέτει ένα ταξικό σύστημα, δηλαδή στην ουσία είναι μια ταξική κοινωνία, που έχει θεμελιωθεί σε σχέσεις σύγκρουσης και πάλης.

Στο καπιταλιστικό κράτος υποτίθεται ότι όλοι οι πολίτες είναι ίσοι και έχουν δικαίωμα συμμετοχής στην πολιτική. Ωστόσο, πριν από τον 20ο αιώνα στις περισσότερες καπιταλιστικές κοινωνίες το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού στην πραγματικότητα δεν είχε το δικαίωμα ψήφου, επειδή μόνο όσοι είχαν περιουσία μπορούσαν να ψηφίσουν. Εξάλλου, στο σύστημα αυτό, οι εργασιακές σχέσεις δεν είναι τίποτε άλλο από εγχρήματες σχέσεις, κυριαρχεί δηλαδή ο καθαρά οικονομικός χαρακτήρας της εργασίας, που παραγκωνίζει όλες τις άλλες πτυχές της.

Σύμφωνα μ' αυτά, η τάξη που ελέγχει τα μέσα παραγωγής και τον πολιτικό μηχανισμό ελέγχει και τα κυριότερα σύμβολα ή μορφές πίεσης σε μια κοινωνία. Ακόμη και το ίδιο το εκπαιδευτικό σύστημα κατευθύνεται έτσι ώστε να αναπαράγει σε

κάθε γενιά γενικά αποδεκτές αξίες, οι οποίες ευνοούν τα συμφέροντα της κυρίαρχης τάξης. Για το Μαρξ, η υπέρβαση του καπιταλισμού μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσω μιας διαδικασίας επαναστατικών αλλαγών, οι οποίες θα οδηγούσαν σε ένα εντελώς διαφορετικό είδος κοινωνίας: το σοσιαλισμό (Giddens, 1986).

1.2.3.2 Η θεωρία της βιομηχανικής κοινωνίας

Σε αντίθεση με το Μαρξ, ο Conte Henri de Saint Simon που έγραφε στις αρχές του 19ου αιώνα, χρησιμοποίησε τον όρο «βιομηχανική κοινωνία» για να χαρακτηρίσει τη μορφή της κοινωνίας που εμφανίστηκε στα τέλη του 18ου και στο 19ο αιώνα στη δυτική Ευρώπη.

Πολλοί στοχαστές που συνδέθηκαν με τη θεωρία της βιομηχανικής κοινωνίας έχουν υποστηρίξει τις ακόλουθες ιδέες, που περιγράφουν και την ίδια τη θεωρία:

- Το πιο αξιοσημείωτο σύνολο αλλαγών που παρατηρούνται στο σύγχρονο κόσμο έχει σχέση με τη μετάβαση από τις παραδοσιακές κοινωνίες, οι οποίες βασίζονταν κυρίως στη γεωργία από τη μια πλευρά και στις βιομηχανικές κοινωνίες, οι οποίες βασίζονταν στην εκμηχανισμένη παραγωγή, από την άλλη. Σε αυτό το σημείο οι υποστηρικτές θεωρούν πως η παράδοση και ο νεωτερισμός μπορούν να συνδυαστούν με ποικίλους τρόπους σε μια κοινωνία.
- Οι συγκρούσεις τείνουν να εξισορροπηθούν από τα αγαθοεργά στοιχεία της βιομηχανικής τάξης πραγμάτων, η οποία δημιουργεί υλική ευημερία και ταυτόχρονα συνδέεται με την κατάλυση των παραδοσιακών περιορισμών. Είναι μια κοινωνία στην οποία τείνει να επικρατήσει ισότητα στις ευκαιρίες.
- Οι προστριβές που προκλήθηκαν από τις ταξικές συγκρούσεις έχουν κατά ένα μεγάλο μέρος εξαλειφθεί από τότε που καθιερώθηκαν αποδεκτοί τρόποι «βιομηχανικής διαπραγμάτευσης», σε συνδυασμό με την επέκταση των πολιτικών δικαιωμάτων (ψήφος, πολιτικά κόμματα).
- Οι υποστηρικτές της βιομηχανικής κοινωνίας θεωρούν ότι οι υπανάπτυκτες κοινωνίες είναι παγιδευμένες μέσα στους παραδοσιακούς θεσμούς, από τους οποίους πρέπει να απελευθερωθούν για να προσεγγίσουν την ευημερία που έχει επιτευχθεί στη Δύση. Μερικές φορές «εκσυγχρονισμός» σημαίνει «Δυτικοποίηση» (Giddens, 1989).

1.2.3.3 Η θεωρία της εξέλιξης

Μια πιο φιλοσοφική αντιμετώπιση των πραγμάτων υιοθετούν οι υποστηρικτές της θεωρίας της εξέλιξης, οι οποίοι, σε αντίθεση με τις προηγούμενες θεωρίες, δεν αναφέρονται σε οικονομικές δραστηριότητες και κρατικούς μηχανισμούς αλλά μένουν ακλόνητοι στην άποψή τους για ενότητα της ανθρωπότητας, από τις ανώτερες μέχρι και τις υποδεέστερες μορφές της.

Σκοπός της εξέλιξης θεωρείται η επίτευξη του στόχου μιας ανώτερης ηθικής που δεν έχουν επιτύχει ούτε οι σημερινές μορφές κοινωνίας. Ισχυρίζονται λοιπόν πως η ιστορία της ανθρώπινης φυλής είναι μια, το ίδιο και η πρόοδος της, εμπεριέχοντας σε αυτό τις τέχνες, τους θεσμούς και γενικότερα τον τρόπο ζωής σε όλα τα μέρη της ανθρωπότητας (Γκυερύ, 1991).

1.2.4 Κοινωνική οικολογία

Η κοινωνική οικολογία είναι μια σχετικά νέα πρόταση γι' αυτό και κρίνεται σκόπιμο να διαχωριστεί από τις κλασικές προσεγγίσεις.

Είναι μια ολιστική αντίληψη του εγώ, της κοινωνίας και της φύσης. Υποστηρίζει ότι το καλό του συνόλου μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσω της πλούσιας ατομικότητας και των σύνθετων σχέσεων όλων των μερών. Όπως αναπτύχθηκε από τον Bookchin προσφέρει ένα πλατύ θεωρητικό πλαίσιο για την ανάλυση των κρίσεων της σύγχρονης εποχής. Μέσα σε αυτό το πλαίσιο οι κοινωνικές, πολιτικές, οικονομικές, καλλιτεχνικές, ηθικές, πνευματικές δυνάμεις μιας κοινότητας πρέπει να λειτουργήσουν και ενισχυτικά μεταξύ τους (Bookchin, 1992).

Μια από τις χαρακτηριστικότερες θεωρίες που ανέπτυξε είναι η άποψη ότι η ανθρώπινη παρόρμηση για κυριαρχία πάνω στη φύση προκύπτει κυρίως από την κυριαρχία του ανθρώπου πάνω σε άλλους ανθρώπους. Παράλληλα, αναζητά τα όρια της ελευθερίας, θεωρώντας ότι η ανάπτυξή της εξαρτάται από την ύπαρξη «*συμβιωτικής συνεργασίας σε όλα τα επίπεδα*», ερευνώντας πρώτα αναλυτικά το παρελθόν και την ιστορία (Clark, 1992).

Η κοινωνική οικολογία διακηρύσσει το ιδανικό της τοπικής αυτοδυναμίας και της εξάρτησης από τους εγχώριους πόρους και αξιοποίησης των τοπικών ταλέντων στο μεγαλύτερο δυνατό βαθμό. Προτείνει συγκεκριμένα μέτρα οργάνωσης όσον αφορά τη

γεωργία, τη βιομηχανία, τις τεχνολογίες, αποφεύγοντας έτσι να θεωρηθεί ουτοπική (Chodorkoff, 1992).

Σύμφωνα με τον Bookchin (1992), αν δε συνειδητοποιήσουμε ότι η παρούσα οικονομία της αγοράς, δομημένη γύρω από την ανελέητα ανταγωνιστική προστακτική «*αυξήσου ή πέθανε*», είναι ένας βαθύτατα απρόσωπος, αυτόνομος μηχανισμός, θα τείνουμε εσφαλμένα να κατηγορούμε την τεχνολογία καθεαυτή ή τον υπερπληθυσμό καθεαυτό για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, θα αγνοήσουμε τις βαθύτερες αιτίες τους, όπως το παγκόσμιο κερδοσκοπικό εμπόριο, τη βιομηχανική επέκταση και την ταύτιση της προόδου με τα συμφέροντα των επιχειρήσεων.

Η οικοφιλοσοφία, μια νέα φιλοσοφική άποψη, σε συνδυασμό με την κοινωνική οικολογία, υποστηρίζουν πως η ζωή είναι μια διαδικασία αέναης επανεξέτασης, γιατί είναι το απόσταγμα της ενσυνείδητης ζωής μας. Μέσα στα πλαίσια της οικοφιλοσοφίας η ζωή θεωρείται μοναδική, ένα φαινόμενο θετικό με δύναμη και ομορφιά, γι' αυτό και όσοι δεν μπορούν να αναγνωρίσουν την αξία της έχουν στην ουσία αποσυρθεί από αυτήν.

Η οικοφιλοσοφία ενδιαφέρεται για την υγεία του ανθρώπου από μια διαφορετική πλευρά. Το να βρίσκεται κάποιος σε κατάσταση καλής υγείας σημαίνει να έχει καλές σχέσεις με τον κόσμο και τα φαινόμενά του. Η ατομική φροντίδα του καθένα για την υγεία του σημαίνει την ανάληψη ευθύνης για το κομμάτι εκείνο του σύμπαντος που του είναι πιο κοντά.

Όπως υποστηρίζει ο Skolimowski (1984), η οικοφιλοσοφία είναι πολιτικά συνειδητοποιημένη, καθώς και με καθόλου επιπόλαιο τρόπο πολιτικά στρατευμένη. Και αυτό γιατί ο άνθρωπος είναι πολιτικό ζώο, αφού οι πράξεις του εγκυμονούν πολιτικές συνέπειες.

Πρέπει λοιπόν να επηρεάσουμε όλα τα στοιχεία της ζωής και της ύπαρξής μας ταυτόχρονα, γιατί αν δε διαμορφώσουμε κάποια από αυτά, τότε η αλλαγή θα είναι μονόπλευρη και αναποτελεσματική και θα δημιουργήσει επιμέρους προβλήματα.

1.3 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΚΙΝΗΜΑΤΑ

Με τη συμβολή των παραπάνω ιδεολογικών τάσεων, το 19ο αιώνα οι επιπτώσεις από το είδος και την ένταση των παραγωγικών διαδικασιών έχουν γίνει πια αντιληπτές σε μεγάλη κλίμακα. Το ίδιο και τα περιβαλλοντικά προβλήματα που

αρχίζουν να εμφανίζονται σε αγροτικές και βιομηχανικές περιοχές. Η άνοδος του βιομηχανικού καπιταλισμού οδηγεί στην αλόγιστη χρήση κι εκμετάλλευση της γης και των φυσικών πόρων, στην αντίληψη ότι ο άνθρωπος είναι κυρίαρχος της δημιουργίας.

Εξαιτίας των προβλημάτων δημιουργείται η ανάγκη αντίδρασης, η οποία εκδηλώνεται με το αίτημα της προστασίας και διατήρησης της φύσης. Δημιουργούνται διάφορες εταιρίες και πάσης φύσεως οργανώσεις με σκοπό την προστασία της χλωρίδας, της πανίδας, των νερών, των τοπίων. Σημαντικότερες θεωρούνται:

- Η «*Societe Zoologique d' Acclimation*» που ιδρύθηκε στο Παρίσι το 1854 και είναι η αρχαιότερη εταιρία προστασίας της φύσης.
- Το «*Sierra Club*» που ιδρύθηκε το 1892.
- Η «*Audubon Society* » που ιδρύθηκε το 1905 στις ΗΠΑ.

Λίγο πριν το 1960 ένας βασικός παράγοντας που συνετέλεσε στη συνειδητοποίηση της καταστροφικής επίδρασης της ανθρώπινης δραστηριότητας στο περιβάλλον, ήταν η ανάπτυξη της πυρηνικής τεχνολογίας. Από το 1942, με το σχέδιο Μανχάταν στις ΗΠΑ, αρχίζει η εποχή της πυρηνικής ενέργειας. Στις 16 Ιουλίου γίνεται η πρώτη δοκιμή στο Λος Άλαμος του Νέου Μεξικό και λίγες μέρες αργότερα, στις 6 και 9 Αυγούστου η Χιροσίμα και το Ναγκασάκι πλήττονται θανάσιμα από ατομικές βόμβες (Σάμουελ, 1977).

Οι καταστρεπτικές συνέπειες από τη χρήση των ατομικών όπλων, ήταν ο κυριότερος λόγος, που, μαζί με τον αυξανόμενο ρυθμό των πυρηνικών εξοπλισμών και δοκιμών, οδήγησαν χιλιάδες άτομα να ενωθούν σ' ένα δυναμικό αντιπυρηνικό αγώνα.

Σύμφωνα με το Σάμουελ (1977), στη δεκαετία του '60 διακρίνονται και άλλα σημαντικά κινήματα όπως εκείνα που διαμαρτύρονται για τα πολιτικά δικαιώματα των περιθωριακών και καταπιεσμένων κοινωνικών ομάδων, των μειονοτήτων και κυρίως των μαύρων, με κυρίαρχο το ισχυρό αντιρατσιστικό κίνημα. Οι κινήσεις αυτές περιέκλειαν επίσης διαμαρτυρίες για τη ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος και τον τρόπο ζωής των μη ευνοούμενων κοινωνικών ομάδων, καθώς και για την κραυγαλέα άνιση κατανομή των πόρων.

Στη συνέχεια, την περίοδο του πολέμου του Βιετνάμ εμφανίστηκε το κίνημα του Αντι-Βιετνάμ, που είχε κυρίως αντιπολεμικό, αλλά και περιβαλλοντικό χαρακτήρα. Το κίνημα αυτό εξέφρασε έντονη δυσαρέσκεια για τη χρήση των σύγχρονων όπλων, τα

οποία περιείχαν αποφιλωτικές ουσίες που κατέστρεφαν τα τροπικά δάση και δηλητηρίαζαν για χρόνια το έδαφος και το περιβάλλον της περιοχής.

Διαφορετικού τύπου διαμαρτυρίες εξέφραζαν τα κινήματα του χιπισμού και της αντικουλτούρας. Το κίνημα αυτό ήταν μια αυθόρμητη αντίδραση άρνησης και κριτικής του κοινωνικού συστήματος και της τεχνοκρατικής κοινωνίας. Κατέκρινε τον καταναλωτισμό και την τυποποίηση των σχέσεων, το κατεστημένο σύστημα αξιών. Επεδίωκε ειλικρίνεια και απλότητα, τόσο στη ζωή όσο στη σχέση με τη φύση.

Πρόεκταση του κινήματος του χιπισμού υπήρξε η εξέγερση των φοιτητών στο Παρίσι, το Μάη του '68. Αυτό σήμαινε την αφύπνιση της νεολαίας, γεγονός που προβλημάτισε για πρώτη φορά τη νεοκαπιταλιστική κοινωνία. Η εξέγερση είχε σχέση με την κοινωνική διάσταση της οικολογίας, τους κοινωνικούς θεσμούς, τις δομές και τις αξίες (Bookchin, 1992).

Στη Γαλλία, όπως σημειώνει ο Simonnet (1992) στον τομέα του πυρηνικού αφοπλισμού πρωτοπόρος υπήρξε ένας δάσκαλος, ο Ζαν Πινιερό, που αρχίζει το 1956 να αγωνίζεται ενάντια στην κατάχρηση των ακτινολογικών εξετάσεων και ενάντια στις πυρηνικές δοκιμές. Ίδρυσε το 1962 το «*Σύλλογο κατά των Κινδύνων από τη Ραδιενέργεια*», που το 1971 μετατράπηκε σε «*Σύλλογος για την Προστασία από τις Ιονίζουσες Ακτινοβολίες*». Το κίνημα αυτό συνεργάζεται με πολυάριθμες ενώσεις που δρουν με θέματα: εμβολιασμούς, βιολογική γεωργία, φυσιολατρεία κλπ.

Τα επόμενα χρόνια παρατηρείται μια ολοένα μεγαλύτερη δραστηριότητα των οικολόγων. Στο Παρίσι οι «*Φίλοι της Γης*» διοργανώνουν το 1972 την πρώτη επιτυχή διαδήλωση με ποδήλατα, για να διαμαρτυρηθούν με το σύνθημα «*Ποδήλατα, όχι αυτοκίνητα*». Συχνό χαρακτηριστικό αυτών των αγώνων είναι ότι απέβλεπαν στην υπεράσπιση των τοπικών παραγωγικών δραστηριοτήτων (ψάρεμα, οστρακοκαλλιέργεια, γεωργία κλπ), οι οποίες κινδυνεύουν από τους βιομηχάνους και τους επιχειρηματίες. Σταδιακά η Οικολογία κάνει την εμφάνισή της και στον πολιτικό στίβο, με αποτελέσματα συχνά ενθαρρυντικά.

Σύμφωνα με το Μάργαρη (1991), ανάλογο ξεκίνημα είχε το οικολογικό κίνημα και στη χώρα μας, ενώ αποτελεί γενική διαπίστωση ότι εμφανίστηκε σε μια εποχή που οι ανθρώπινες σχέσεις είχαν αρχίσει να κλονίζονται και να χάνουν το νόημά τους. Μόλις στα χρόνια της δικτατορίας άρχισε ο κόσμος να αφυπνίζεται και να αντιλαμβάνεται ότι πρέπει να λάβει ένα πιο ενεργητικό ρόλο αφήνοντας την παθητική στάση του παρελθόντος. Την περίοδο 1974-1981 άρχισαν να σχηματίζονται οι πρώτες μικρές και μεγάλες οικολογικές ομάδες. Έγιναν τότε αρκετές μαζικές

κινητοποιήσεις, κάνοντας έκδηλο το γεγονός ότι η οικολογική συνείδηση είχε γεννηθεί και στην Ελλάδα και ήταν ικανή να ευαισθητοποιήσει και να φέρει αποτελέσματα.

1.4 ΣΚΟΠΟΙ ΤΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΑΣ

Η αναφορά στους σκοπούς της Οικολογίας απέχει πολύ από το να δώσει τελικές λύσεις σε όλα τα ερωτήματα που οφείλει να θέτει μια ζωντανή κοινωνία, όμως είναι απαραίτητη μια πιο πρακτική θεώρηση του θέματος.

Πρωταρχικοί λοιπόν στόχοι της Οικολογίας σύμφωνα με το Σάμουελ (1977) είναι οι εξής:

- Διαφορετική και καλύτερη παραγωγή: Προτείνεται να γίνει η παραγωγή πιο επιλεκτική και η διανομή των προϊόντων διαφορετική, έχοντας την επιδίωξη κάθε κοινότητα να παράγει τα μισά τουλάχιστον απ' αυτά που καταναλώνει. Σε κοινοτική βάση να γίνουν αλλαγές στον τομέα των μεταφορών, στα ενεργειακά συστήματα και να αναπτυχθεί η ανακύκλωση και να βελτιωθεί η πολεοδόμηση.
- Βελτίωση της κατανάλωσης: Κανένα τοξικό προϊόν δεν πρέπει να παρασκευάζεται, αν δεν ξέρουμε τον τρόπο εξουδετέρωσής του, ενώ τα αγαθά πρέπει να είναι ακίνδυνα, ανθεκτικά, χρήσιμα, ανακυκλώσιμα και καλαίσθητα. Τα προϊόντα πολυτελείας θα πάψουν να παράγονται σε εμπορική κλίμακα με σκοπό την εξάλειψη των ανισοτήτων στην κατανάλωση.
- Λιγότερη και ποιοτικότερη εργασία: Προτείνεται η μείωση των ωρών εργασίας, μαζί με την κατάργηση των μεθόδων που έρχονται σε αντίθεση με τους βιολογικούς ρυθμούς, όπως η νυχτερινή εργασία ή το εναλλασσόμενο ωράριο. Είναι εναντίον της «*θεοποίησης*» της εργασίας και προωθεί την ελεύθερη εργασία, που προάγει τη δημιουργικότητα και το ενδιαφέρον του εργαζόμενου.
- Ελευθερία: Το κράτος σταδιακά πρέπει να αποδυναμωθεί και κάθε απόφαση πρέπει να λαμβάνεται από επίπεδα κοντινά στους πολίτες, ώστε να αναπτυχθούν τοπικές κουλτούρες, να προωθηθεί η αποκέντρωση, να καταργηθεί η λογοκρισία, να ενισχυθεί η ισότητα που αποδέχεται την ιδιομορφία.

- Παγκόσμια αλληλεγγύη: Πρέπει να σταματήσει η εκμετάλλευση του Τρίτου Κόσμου, ενώ αντίθετα αυτές οι χώρες πρέπει να βοηθηθούν ώστε να στηριχθούν στις δικές τους δυνάμεις για να καλύψουν τις στοιχειώδεις ανάγκες τους. Σκοπός είναι η παγκόσμια ειρήνη, η αποχή από την παραγωγή και χρήση πυρηνικών, χημικών και βιολογικών όπλων και η προβολή μιας μεθόδου άμυνας στηριγμένη στη μη βία.

Επιπλέον, τρεις πολύτιμες αρχές διέπουν την οικολογία σύμφωνα με τον Commoner:

- Τα πάντα συνδέονται μεταξύ τους. Η ζωή είναι ένας εύθραυστος ιστός αράχνης. Αγγίζεις μια ίνα και ολόκληρος ο ιστός πάλλεται.
- Το καθετί έχει έναν συγκεκριμένο προορισμό. Τίποτε δεν εξαφανίζεται απλώς και οποιοδήποτε ανθρώπινο κατασκεύασμα μπορεί να προκαλέσει μόλυνση.
- Η φύση γνωρίζει καλύτερα. Όταν ρίχνουμε χημικά σ' έναν οργανισμό είναι σα να ρίχνουμε στα τυφλά βίδες και μπουλόνια στην πιο λεπτεπίλεπτη μηχανή που φτιάχτηκε ποτέ.

Ποια είναι επομένως η λύση που προτείνει ο Commoner; Καλύτερη τεχνολογία και σοσιαλιστική διακυβέρνηση. Όχι λιγότεροι άνθρωποι ή λιγότερη κατανάλωση. Απλώς καλύτερος σχεδιασμός της τεχνολογίας παραγωγής, μια και ο κακός σχεδιασμός είναι υπεύθυνος για το 95% της μόλυνσης. Δεν έχουμε εξαντλήσει, ισχυρίζεται, τα αποθέματα πλουτοπαραγωγικών πόρων, ούτε αντιμετωπίζουμε προβλήματα υπερπληθυσμού. Όπως οι περισσότεροι μαρξιστές, πιστεύει ότι η μεγαλύτερη ελπίδα μας είναι η επιστήμη και ο προγραμματισμός (Foley, 1992).

2. ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΚΑΙ Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

2.1 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ

2.1.1 Ορισμός

Στην εποχή μας, όσο ο άνθρωπος ανεβαίνει σε υλικές κατακτήσεις, τόσο οδηγείται σε πνευματική σύγχυση. Ο σύγχρονος άνθρωπος ζει *«στην εποχή των τέλειων μέσων και των συγκεχυμένων σκοπών»* όπως εύστοχα παρατήρησε ο Αϊνστάιν. Ολοένα και πιο πολύ ακούγεται το αίτημα για ποιότητα ζωής, απ' το οποίο ταυτόχρονα η κοινωνία απομακρύνεται, καθώς είναι διάχυτη η πίστη ότι μόνο οι χώρες που παρέχουν υψηλό κατά κεφαλή εισόδημα στους πολίτες τους μπορούν να βελτιώσουν και την καθημερινότητά τους. Όμως είναι γενική η διαπίστωση ότι η αφθονία των υλικών αγαθών που προσφέρει ο τεχνολογικός πολιτισμός δεν έφερε τα ποθούμενα αποτελέσματα. Η βιομηχανική επανάσταση με τις ραγδαίες και δραστικές αλλαγές που επέφερε στην κοινωνική δομή και τη ζωή των ανθρώπων δημιούργησε πολλές ανεπιθύμητες κοινωνικές καταστάσεις και παροδικά ή μόνιμα κοινωνικά προβλήματα, που παρεμποδίζουν την ευημερία του ανθρώπου, ο οποίος οφείλει να τα εντοπίζει, να τα αξιολογεί και να τα αντιμετωπίζει επαρκώς.

Το κοινωνικό πρόβλημα ορίζεται ως μία κοινωνική κατάσταση που γίνεται αντιληπτή από μεγάλο αριθμό ατόμων, ομάδων ή κοινωνιών σαν ανεπιθύμητη και θεωρούν ότι πρέπει να αντιμετωπιστεί, με μέτρα συλλογικά. Αυτό βέβαια προϋποθέτει ότι το κοινωνικό πρόβλημα έχει πάρει τέτοιες διαστάσεις που το κάνουν αναγνωρίσιμο σαν απειλή, αφού δυσχεραίνει την κοινωνική συμβίωση και την εξέλιξη των ατόμων και του συνόλου, σε αντίθεση με τα ατομικά που προϋποθέτουν κάποιες φορές ατομική ευθύνη. Υπάρχει βέβαια και ο ορισμός του κοινωνικού προβλήματος ως μια κατάσταση που αναγνωρίζεται ως επιζήμια από τους επιστήμονες και τις έρευνές τους, ορισμός που στηρίζεται λιγότερο στα συναισθήματα των πολιτών και

που δίνει τη δυνατότητα εξέτασης προβλημάτων στο στάδιο της γένεσής τους, προλαμβάνοντας ίσως δυσάρεστες μελλοντικές καταστάσεις (Παπαφλέσσα, 1984).

Ο ορισμός που δίνει η μεγάλη Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια Χ. Πάτση περιγράφει τα κοινωνικά προβλήματα ως «*μια ορισμένη κατάσταση που εκλαμβάνεται και πιστεύεται από ένα σημαντικό αριθμό ατόμων σαν αιτία κοινωνικών δεινών και ανωμαλίας. Τα μόνιμα κοινωνικά προβλήματα στις περισσότερες δυτικές κοινωνίες είναι η νεανική εγκληματικότητα, η εγκληματικότητα γενικά, ο αλκοολισμός, η αυτοκτονία, το διαζύγιο, οι ενδοομαδικές προκαταλήψεις και διακρίσεις, η ανεπάρκεια στέγης κ.ά*» (Σταθόπουλος, 1999).

Ο Τσαούσης (2000) συμφωνώντας με τους παραπάνω ορισμούς, συμπληρώνει πως μια κατάσταση προκαλεί δυσφορία όχι μόνο γιατί είναι ανεπιθύμητη, αλλά γιατί δεν αντιμετωπίζεται σωστά ή έγκαιρα ή γιατί δεν προλαμβάνεται η εμφάνιση ή επιδείνωσή της. Γίνεται έτσι αντιληπτή μια δυσλειτουργία στις υπάρχουσες κοινωνικές σχέσεις αφού η ίδια η κοινωνία παράγει, συντηρεί ή επιτείνει μια δυσάρεστη κατάσταση. Φαίνεται λοιπόν πως είναι διαταραγμένη η κοινωνική συνοχή, κατάσταση που ενίοτε ορίζεται ως κοινωνική παθολογία ή αποδιοργάνωση. Απ' την άλλη όμως, η ιστορία απέδειξε, όπως είδαμε και στο προηγούμενο κεφάλαιο, ότι είναι η ίδια η διαταραγμένη κοινωνική συνοχή που οργανώνει τρόπους αντίδρασης, κυρίως μέσω κοινωνικών κινημάτων και που αποδεικνύει τη μεγάλη ανάγκη ύπαρξης κοινωνικών δεσμών. Τέτοιες δράσεις συνήθως οδηγούν στην ανάδειξη της ανάγκης λήψης μέτρων της πολιτείας, της ανάπτυξης δηλαδή παρεμβατικής πολιτικής για την πρόληψη ή τη διόρθωση των κοινωνικών προβλημάτων.

2.1.2 Περιγραφή

Ο πίνακας κατάταξης των σύγχρονων κοινωνικών προβλημάτων που ακολουθεί, βοηθά στην αποσαφήνισή τους και στο να δούμε τις μεταξύ τους αλληλεπιδράσεις με σκοπό τον καλύτερο εντοπισμό των αιτιών τους.

Πίνακας 3. Κατάταξη Κοινωνικών Προβλημάτων (Παπαφλέσσα, 1984)

Βασικά Προβλήματα	Δευτερογενή Προβλήματα	Τριτογενή Προβλήματα
Φτώχεια	Άθλιες στεγαστικές συνθήκες Αντικοινωνικές τάσεις και τρόποι συμπεριφοράς.	Καταχρήσεις (αλκοόλ, ναρκωτικών)
	Εγκατάλειψη οικογενειακής στέγης	Οικονομική εξάρτηση Οικογένειες με ένα γονέα
	Κακή διατροφή	Ασθένεια Νοητική καθυστέρηση Γενετικές ανωμαλίες Απάθεια
	Ανεπαρκής εκπαίδευση	Έλλειψη προετοιμασίας για βιοποριστικό επάγγελμα Έλλειψη προετοιμασίας για υπεύθυνη κοινωνική συμμετοχή
Πόλεμος	Θάνατος, αναπηρία	Πένθος, χηρεία, ορφάνεια Οικονομική εξάρτηση Επαγγελματικές δυσκολίες Μείωση εισοδήματος
	Καταστροφή φυσικού πλούτου	Στέρηση των αναγκαίων Αύξηση κόστους ζωής Υποβάθμιση ποιότητας ζωής
	Μετακίνηση πληθυσμών	Ξερίζωμα Προσφυγιά Εγκαταλείψεις
Διακρίσεις	Προκαταλήψεις	Μειονότητες Αποξένωση – απομόνωση Δυσκολίες προσαρμογής
Φυλετικές, φύλου, θρησκευτικές, κοινωνικές	Αλλοτρίωση	Φόβος Περιθωριακή διαβίωση
	Σύγκρουση	Βία συμπεριφορά
	Θάνατος, αναπηρία	Οικονομική εξάρτηση Οικογένειες με ένα γονέα

Τα δευτερογενή προβλήματα όπως φαίνεται, είναι οι επιπτώσεις των βασικών προβλημάτων, και τα τριτογενή των δευτερογενών, αν μπορεί κάτι τέτοιο να είναι ξεκάθαρο και σαφές. Στον πίνακα επίσης δεν αναφέρονται και άλλα κοινωνικά προβλήματα που είναι όμως βασικό να αναφερθούν στην παρούσα μελέτη, όπως οι φυσικές καταστροφές και οι συνέπειές τους, προβλήματα που προκύπτουν από τις αλλαγές στη δομή της οικογένειας μετά τη βιομηχανική επανάσταση, προβλήματα που προέρχονται από σωματικές και νοητικές αναπηρίες, και προβλήματα ανάλογα με την ηλικία, π.χ κακοποίηση παιδιού, παιδική εργασία ή παραμέληση ηλικιωμένων, που σίγουρα μπορούν να συνδεθούν και με άλλα του πίνακα.

Ο άνθρωπος λοιπόν βιώνει μια πραγματικότητα της οποίας τα βαθύτερα αίτια αγνοεί και ζητά λύση για το άμεσο πρόβλημα που του δυσχεραίνει την καθημερινότητα, όπως φαίνεται και στη συνέχεια στην ανάλυση των βασικότερων από αυτά.

Η εργασία έχει αλλάξει μορφή, επιδρώντας άμεσα στο θεσμό της οικογένειας. Αρχικά, απομάκρυνε τα εργαζόμενα μέλη της από την εστία της οικογένειας, που ήταν και μονάδα παραγωγής, και τα συσπείρωσε στα εργοστάσια. Σταδιακά, και μέσω ποικίλων κοινωνικοοικονομικών αλλαγών, ο άνθρωπος απομακρύνθηκε από το αντικείμενο της εργασίας του, αλλά και από την οικογένειά του ταυτόχρονα. Για να εργαστεί συνωστίστηκε στα μεγάλα αστικά κέντρα και απομακρύνθηκε έτσι και από τη γειτονιά, την αυλή, το χωράφι και τη φύση, αποκτώντας σκοπούς ξένους για τον ίδιο έως τότε. Η εργασία σήμερα αποτελεί πηγή άγχους με αμέτρητες ψυχροσυναισθηματικές επιπτώσεις στον ίδιο τον εργαζόμενο αλλά και στο περιβάλλον του, π.χ τα παιδιά νιώθουν παραμέληση και απόρριψη όταν εργάζονται και οι δύο γονείς, το ζευγάρι εκτός από το βιοπορισμό και την απόκτηση καταναλωτικών αγαθών δεν έχει άλλους κοινούς σκοπούς και ουσιώδεις δεσμούς και πάρα πολλά άλλα.

Τα ηλικιωμένα μέλη συνήθως δεν ανήκουν σε κάποια οικογένεια και όταν χάνουν το σύντροφό τους είτε μένουν μόνα τους είτε καταφεύγουν στη λύση της ιδρυματικής περίθαλψης, με αποτέλεσμα την κοινωνική απομόνωση και τη συναισθηματική αποξένωση, την κατάθλιψη και την επιδείνωση των ήδη υφιστάμενων, λόγω γήρατος, ασθενειών.

Συνεπώς, έχουμε ανθρώπους όλων των ηλικιών μόνους, με καθημερινό άγχος που τους καθιστά επιρρεπείς σε διάφορες παθήσεις, όπως απέδειξαν έρευνες. Καρδιαγγειακά προβλήματα, έλκη στομάχου, δερματοπάθειες, ψυχώσεις και νευρώσεις είναι οι σύγχρονες παθήσεις.

Και ενώ η εργασία και οι συνθήκες της έχουν τα παραπάνω αποτελέσματα, ανάλογες είναι και οι επιπτώσεις της ανεργίας. Ένα πλήθος ανθρώπων μένουν εκτός παραγωγικής διαδικασίας και κατ' επέκταση δεν «απολαμβάνουν»τα καταναλωτικά αγαθά του σημερινού πολιτισμού. Συχνά βέβαια το πρόβλημα γίνεται πρόβλημα επιβίωσης του άνεργου και της οικογένειάς του, που συνοδεύεται από πολλά κοινωνικά και ψυχολογικά προβλήματα. Ο άνεργος νιώθει απόβλητος της κοινωνίας και οι αντιδράσεις του μπορεί να είναι αντικοινωνικές σε σημείο παραβατικότητας (Τάκαρη, 1984).

Συχνά, ο σύγχρονος άνθρωπος για να ανταπεξέλθει καταφεύγει σε λάθος τρόπους και καταλήγει στην κατάχρηση αλκοόλ και φαρμάκων ή στην εξάρτηση από ψυχοτρόπες ουσίες. Οι εξαρτήσεις με τη σειρά τους έχουν πλήθος επιπτώσεων, στο άτομο, την οικογένεια και την κοινωνία, όπως περιθωριοποίηση, παραπτωματική και

εγκληματική συμπεριφορά και άλλα φαινόμενα που όλες οι κοινωνίες προσπαθούν να καταπολεμήσουν, όχι με ιδιαίτερη επιτυχία μέχρι σήμερα.

Η μετανάστευση αποτελεί επίσης οξυμένο φαινόμενο των καιρών μας, με αποτελέσματα ατομικά, κοινωνικά και δημογραφικά. Ο Τσαούσης (1974) αναφέρει ως ατομικά τα προβλήματα προσαρμογής και ένταξης, αποδοχής και αφομοίωσης του μετανάστη στο νέο περιβάλλον. Κοινωνικά αποτελέσματα μπορεί να είναι η διατάραξη της κοινωνικής ισορροπίας τόσο στον τόπο προέλευσης όσο και στον τόπο εγκατάστασης, η ανάγκη συσπείρωσής τους σε ομάδες με συνέπεια τη δημιουργία μειονότητας από μεριάς τους, ενώ ο τρόπος υποδοχής τους εκδηλώνει φαινόμενα φυλετικών, θρησκευτικών και άλλων διακρίσεων.

Όπως ισχυρίζεται η Τάκαρη (1984) η χώρα του μετανάστη αποχωρίζεται το δυναμικότερο κομμάτι της, γεγονός που καθόλου δε βοηθά τη δική της αυτόνομη ανάπτυξη. Για τους μετανάστες εργαζόμενους σοβαρό πρόβλημα είναι αυτό των εργατικών ατυχημάτων, καθώς το μεγαλύτερο ποσοστό μεταναστών δουλεύει σε βαριές και δύσκολες δουλειές. Παρόλα όμως τα προβλήματα μεγαλύτερη σημασία έχει για τους οικονομικούς μετανάστες το να μπορέσουν να κάνουν οικονομίες και ζουν με το όνειρο της καλύτερης αρχής που θα κάνουν γυρνώντας στην πατρίδα τους. Λόγω του χαμηλού βιοτικού επιπέδου εμφανίζεται σε αυτές τις ομάδες πιο έντονη η παιδική εκμετάλλευση με την προώθηση της παιδικής εργασίας ή και μαστροπείας. Προβλήματα όμως αντιμετωπίζει και η δεύτερη γενιά μεταναστών, που έχει βρεθεί σε δυσχερή θέση χωρίς να το έχει επιλέξει. Έτσι τα παιδιά των μεταναστών παίρνουν μια υποτυπώδη ή καμία εκπαίδευση γιατί νιώθουν απομονωμένα και δεν τυγχάνουν ίσης μεταχείρισης με τους συνομηλικούς τους, ενώ ταυτόχρονα χάνουν σταδιακά την εθνική τους ταυτότητα μην αποκτώντας μια καινούργια.

Η εγκληματικότητα είναι ένα ακόμη φαινόμενο που παρατηρείται με ιδιαίτερη ένταση στη σύγχρονη κοινωνία και που αποτελεί πηγή έντασης για τον άνθρωπο. Με την άποψη αυτή συμφωνούν πολλές έρευνες που έγιναν πρόσφατα αλλά και τον προηγούμενο αιώνα. Αυτές λοιπόν έδειξαν πως ο δείκτης εγκληματικότητας είναι μεγαλύτερος στα αστικά κέντρα και ακόμα μεγαλύτερος στο κέντρο των πόλεων, όπου υπάρχουν συνήθως χαμηλά οικονομικά στρώματα, νέοι μετανάστες, ετερογενείς πολιτισμικά και φυλετικά ομάδες, με χαμηλό κοινωνικό έλεγχο και ξεχωριστή υποκοουλτούρα. Έρευνα επίσης έδειξε ότι περιοχές με μεγάλη εμπορική κίνηση είχαν πάντα υψηλό δείκτη παραβατικότητας (Ζαραφωνίτου, 1996).

Και φυσικά δε μπορεί κανείς να μη λάβει υπόψη του τις επιπτώσεις των φυσικών καταστροφών στην ψυχική υγεία των θυμάτων. Τα ψυχολογικά τραύματα που προκαλεί μια καταστροφή μπορούν να χωριστούν σε πρωτογενή και δευτερογενή. Τα πρωτογενή αφορούν την άμεση εμπειρία και επαφή του θύματος με την καταστροφή, ενώ τα δευτερογενή προκαλούνται σε τρίτους, σε άτομα που δεν είχαν άμεση επαφή και προφανώς είναι μικρότερος ο βαθμός της φόρτισής τους. Πρέπει να σημειωθεί ότι τα θύματα των καταστροφών δύσκολα καταφεύγουν σε ειδικούς για βοήθεια, καθώς θεωρούν την αδυναμία τους κοινωνικό στίγμα.

Τα παιδιά και οι ηλικιωμένοι φαίνεται πως είναι οι πιο ευαίσθητες κατηγορίες θυμάτων. Τα πρώτα αν δεν είναι σε ηλικία να κατανοήσουν και να σκεφτούν λογικά σε σχέση με το φαινόμενο, παρουσιάζουν φοβίες, διαταραχές του ύπνου, απώλεια των ενδιαφερόντων τους στο σχολείο και επιθετική ή απείθαρχη συμπεριφορά. Οι ηλικιωμένοι, ιδιαίτερα εκείνοι που ζουν μόνοι και δεν έχουν στη διάθεσή τους τα κατάλληλα συστήματα υποστήριξης υποφέρουν από κατάθλιψη και απελπισία. Και οι δύο αυτές κατηγορίες χρειάζονται εξειδικευμένη βοήθεια σε περίπτωση καταστροφής.

Πίνακας 4. Προβλήματα ψυχικής υγείας που παρουσιάζονται στους επιζώντες καταστροφών ανάλογα με την ηλικία τους (Λέκκας, 2000)

Προσχολική ηλικία	Σχολική ηλικία	Προεφηβική και εφηβική ηλικία	Ενήλικες	Ηλικιωμένοι
Σύγχυση	Σύγχυση	Επιθετική συμπεριφορά	Θυμός	Επιταχυνόμενη φυσική εξασθένηση
Κλάμα	Κατάθλιψη	Αλλαγή της συμπεριφοράς σε φιλικά και οικεία περιβάλλοντα	Απώλεια όρεξης	Ταραχή ή θυμός Απάθεια Σύγχυση
Φόβος εγκατάλειψης ή φόβος των αγνώστων ατόμων	Φόβος για την προσωπική ασφάλεια Εριστικότητα	Σύγχυση	Απώλεια ενδιαφέροντος για τις καθημερινές δραστηριότητες	Κατάθλιψη και απομόνωση
Ακίνησία Ευαισθησία	Πονοκέφαλοι Διάφορες φυσικές διαταραχές	Πονοκέφαλοι Διάφορες φυσικές διαταραχές	Ψυχοσωματικά προβλήματα, όπως στομαχικές διαταραχές και προβλήματα καρδιάς	Απώλεια ικανότητας προσανατολισμού
Ακράτεια	Αδυναμία συγκέντρωσης	Διστακτική παρουσία	Προβλήματα ύπνου	Αύξηση της συχνότητας των σωματικών ενοχλήσεων
Θηλασμός αντίχειρα	Διστακτική παρουσία Απουσία	Απουσία Απομόνωση	Απόσυρση από την ενεργό δράση, υποψία ή ευαισθησία	Ευαισθησία-ευθιξία Υποψία Απώλεια μνήμης

Σε γενικές γραμμές, τα σοβαρά ψυχολογικά προβλήματα που παρουσιάζονται είναι οξύ άγχος, οξεία ψύχωση, διανοητική καθυστέρηση και άλλα που συνεπάγονται από τραυματισμούς στο κεφάλι. Αυτά συνοδεύονται από ποικίλα συμπτώματα όπως απώλεια μνήμης, γνώσεων, προσανατολισμού, δυσκολία λήψης αποφάσεων, κατάθλιψη, απάθεια, αντικοινωνική συμπεριφορά κ.ά.

Μελέτες στην Εθνική Ακαδημία Επιστημών στις ΗΠΑ κατέδειξε το «*Σύνδρομο της καταστροφής*», το οποίο εντοπίζεται σε θύματα που δεν έχουν υποστεί σοβαρό τραυματισμό. Εμφανίζεται όταν το φαινόμενο είναι απότομο και απρόσμενο, όταν καταστρέφει μέρος του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος και προκαλεί πολλούς θανάτους ή τραυματισμούς (Λέκκας, 2000).

Είναι αξιοσημείωτο το γεγονός ότι τα περισσότερα προβλήματα του πίνακα, αλλά και όσα επιπλέον ακολούθησαν, τα συναντήσαμε στο πρώτο κεφάλαιο ως οικολογικά προβλήματα, ενώ όσα είναι νεοαναφερθέντα είναι απόρροιά τους. Είναι

αναπόφευκτο επομένως το συμπέρασμα ότι τα οικολογικά και τα κοινωνικά προβλήματα συμπίπτουν και αν όχι εμφανώς, είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους με ισχυρούς δεσμούς αλληλεπίδρασης. Χρηζουν διαφορετικές μεθόδους αντιμετώπισης, αλλά γίνεται αντιληπτό πώς όταν τα προβλήματα δεν επιλύονται από τη ρίζα τους και εστιάζεται η προσοχή στις συνέπειές τους, δε λύνονται ποτέ και η προσέγγισή τους αυτή δε μπορεί να αποτελεί σωστή πολιτική και στρατηγική μιας κοινωνίας που θέλει να καλείται δημοκρατική, δίκαιη και με ενδιαφέρον για την ευημερία όλων ανεξαιρέτως των μελών (ατόμων) και των μερών της (φυσικό και τεχνητό περιβάλλον), χαρακτηρισμούς που διεκδικεί όπως φαίνεται στη συνέχεια το Κράτος Πρόνοιας.

2.2 Η ΕΠΙΣΤΗΜΗ ΤΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

2.2.1 Ορισμός

Πολλές προσπάθειες ορισμού της Κοινωνικής Εργασίας έγιναν από την ίδρυσή της μέχρι σήμερα και πολλοί προβληματισμοί γεννήθηκαν για το αν είναι επιστήμη, αποστολή, λειτουργήμα, θεσμός ή επάγγελμα και είναι γεγονός πως ανάλογα με την περίπτωση χρησιμοποιούμε κάποιον από αυτούς. Είναι όμως δεδομένο πως είναι επάγγελμα που σκοπό έχει να φέρει αλλαγές στην κοινωνία. Απαιτεί πνευματικές ικανότητες και γνώσεις, προσωπική ευθύνη και πρωτοβουλία, έχει δική της φιλοσοφία, σύστημα αξιών, δεοντολογία, μεθόδους εργασίας και τεχνικές με σκοπό να συμβάλει στην αρμονική λειτουργία της κοινωνίας (Παπαφλέσσα, 1984).

Το 1922 δόθηκε από την Mary Richmond ο πρώτος ορισμός της Κοινωνικής Εργασίας σύμφωνα με τον οποίο «η Κοινωνική Εργασία αφορά τις διεργασίες οι οποίες οδηγούν στην ανάπτυξη της προσωπικότητας μέσω προσαρμογών που είναι απόρροια συνειδητών πράξεων από ένα άτομο σε άλλο άτομο, μεταξύ ατόμου και κοινωνικού περιβάλλοντος» και αφορούσε την κατά περίπτωση Κοινωνική Εργασία. Το 1929 στην Συνδιάσκεψη του Milford η ίδια μέθοδος χαρακτηρίστηκε σημαντική για την επίλυση σοβαρών προβλημάτων όπως η φτώχεια, η αναπηρία και η εγκατάλειψη παιδιών, όπως και για την ανάπτυξη της ικανότητας του ατόμου για αυτοσυντήρηση στις υπάρχουσες κοινωνίες.

Το 1950 ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών έδωσε έναν σαφώς πιο ολοκληρωμένο ορισμό, λέγοντας πως η Κοινωνική Εργασία είναι ενέργειες σχεδιασμένες να βοηθούν άτομα, οικογένειες και ομάδες, δεν συντελείται από ιδιώτες για προσωπικό όφελος αλλά από κυβερνητικές ή μη οργανώσεις και αποτελεί τη σύνδεση μεταξύ μειονεκτούντων ατόμων, οικογενειών και ομάδων με τις πηγές της κοινότητας.

Ιδρυτικός σκοπός της Κοινωνικής Εργασίας είναι η ευημερία των ανθρώπων και η εκπλήρωση των επιδιώξεων τους. Αυτό επιτυγχάνεται με την συστηματική ανάπτυξη και εφαρμογή επιστημονικής γνώσης και με τη διάδοση της ανάγκης προαγωγής της Κοινωνικής Πολιτικής. Το θεωρητικό υπόβαθρο της Κοινωνικής Εργασίας αποτελούν οι γνώσεις για τον Άνθρωπο, το Περιβάλλον του και για τη σημαντική μεταξύ τους σχέση αλληλεπίδρασης. Οι γνώσεις αυτές αντλούνται από επιστήμες με τις οποίες άμεσα συνεργάζεται όπως η Βιολογία, η Ψυχολογία, η Ψυχιατρική, η Κοινωνιολογία, το Δίκαιο, η Οικονομική, η Φιλοσοφία και η Οικολογία.

Ο πληρέστερος και πιο προσαρμόσιμος στις σύγχρονες κοινωνίες ορισμός δόθηκε από την Διεθνή Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών η οποία όρισε την Κοινωνική Εργασία ως «*την εφαρμοσμένη κοινωνική επιστήμη*, η οποία προήλθε από την κοινωνική πρόνοια ως ένας μηχανισμός που συστάθηκε για να διασφαλίσει την κάλυψη των βασικών βιοτικών αναγκών των αδυνάτων που δημιουργήθηκαν από τη βιομηχανική ανάπτυξη, και που καλείται να χειριστεί τις διαρκώς μεταβαλλόμενες κοινωνικές συνθήκες και να αποτρέψει ή να βελτιώσει τα ατομικά, ομαδικά και κοινοτικά προβλήματα που προκύπτουν από τη δυσλειτουργία των ατομικών αναγκών και των κοινωνικών θεσμών» (Καλλινικάκη, 1998, σελ. 47).

2.2.2 Ανάπτυξη του κράτους πρόνοιας

2.2.2.1 Διεθνώς

Ο όρος «*Κράτος Πρόνοιας*» επικράτησε διεθνώς στην μεταπολεμική περίοδο και όριζε την Κοινωνική Λειτουργία του κράτους στις αναπτυγμένες καπιταλιστικές κοινωνίες. Είναι απόρροια της ανάπτυξης του αστικού κράτους γι' αυτό και είναι διαμορφωμένο με ιδέες και αξίες κοινωνικής δικαιοσύνης, ευημερίας και αλληλεγγύης. Είναι τότε που εδραιώνεται η αντίληψη για τον κοινωνικό χαρακτήρα

του αστικού κράτους, ως το μεγαλύτερο βήμα στον εξανθρωπισμό του καπιταλιστικού συστήματος και το σοσιαλιστικό μετασχηματισμό της κοινωνίας (Στασινοπούλου, 2003).

Οι αντιλήψεις του μαρξισμού, του φεμινισμού, του αντιρατσιστικού και του οικολογικού κινήματος, που επικεντρώθηκαν στον ταξικό χαρακτήρα και στην εδραίωση των ανισοτήτων, καθόρισαν την ανάγκη αναπροσδιορισμού του ρόλου του κράτους.

Έως τότε η κρατική μέριμνα είχε αποσπασματικό χαρακτήρα και συντελούνταν έπειτα από έντονη επίδραση της θρησκείας, με χαρακτήρα φιλευσπλαχνίας και αλτρουισμού, όπως θα δούμε λεπτομερέστερα και στο επόμενο κεφάλαιο.

Το πέρασμα από την αγροτική στη βιομηχανική κοινωνία οδήγησε στην εξασθένηση πολλών θεσμών συλλογικής κάλυψης αναγκών υπό την επιρροή ανταγωνιστικών και κερδοσκοπικών προτύπων και αξιών. Αργότερα γίνεται προσπάθεια ανασυγκρότησης και αναπροσαρμογών των θεσμών στην νέα κοινωνία.

Η διαμόρφωση του κράτους πρόνοιας ανάγεται στην αλληλεπίδραση των παρακάτω παραγόντων:

- Τη βιομηχανική ανάπτυξη, το καπιταλιστικό σύστημα και την ανταγωνιστικότητα της αγοράς που δημιούργησε σε νέες ανάγκες.
- Στο εργατικό κίνημα που διεκδίκησε την ικανοποίηση βασικών αιτημάτων.
- Στη νέα ηθική που επικράτησε στην οικονομική και πολιτική δραστηριότητα.
- Στη σχέση κράτους–οικογένειας και τη νέα θέση της γυναίκας στην κοινωνία.

Δύο κύρια μοντέλα ανάπτυξης του κράτους-πρόνοιας βλέπουμε πως επικράτησαν στο χώρο:

- Το υπολειμματικό μοντέλο: στηρίζεται στην αντίληψη ότι η κάλυψη των αναγκών πρέπει να γίνεται από τους μηχανισμούς της ελεύθερης αγοράς και από τη φιλοσοφία του *laissez-faire* παρεμβαίνει μόνο όταν τα προηγούμενα δύο είναι ανεπαρκή. Στόχος είναι η αποφυγή της εξαθλίωσης και η παροχή βοήθειας σε εκείνους που πραγματικά το χρειάζονται. Ενθαρρύνει την ατομική πρωτοβουλία και τον υγιή ανταγωνισμό.
- Το θεσμικό-αναδιανεμητικό μοντέλο: ασκεί κριτική στο υπολειμματικό για την επικέντρωσή του στη θεραπεία των κοινωνικών προβλημάτων και όχι

στην πρόληψή τους και επισημαίνει τις αδυναμίες της αγοράς να καλύψει τις ανάγκες, τις οποίες αντίθετα τονίζει εντείνοντας τις κοινωνικές ανισότητες. Στόχος του είναι η κοινωνική συνοχή και η συλλογική ευθύνη. Το μοντέλο αυτό υιοθετήθηκε στα αναπτυσσόμενα καπιταλιστικά κράτη, κάνοντας το υπολειμματικό να φαίνεται συνένοχο στη διατήρηση της εξαθλίωσης και της φτώχειας.

Αργότερα, οι διαμάχες των δύο μοντέλων εξασθένησαν και επικράτησε μια πιο ολοκληρωμένη άποψη για το Κράτος Πρόνοιας, που υιοθετούμε μέχρι και σήμερα. Σύμφωνα με αυτή το κράτος αναλαμβάνει την ευθύνη κάλυψης αναγκών παιδείας, εργασίας, υγείας, στέγης, κοινωνικής φροντίδας, ελεύθερου χρόνου και προστασίας του περιβάλλοντος. Βασίζεται στις αρχές της κοινωνικής δικαιοσύνης και της συλλογικής δράσης με στόχο την ποιοτική και ποσοτική ευημερία των πολιτών (Σταθόπουλος, 1990).

Αυτό το πνεύμα για την κοινωνική ασφάλεια εκφράζει και το άρθρο 22 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της Φιλαδέλφειας, 10/12/1948: *«Κάθε άνθρωπος σαν μέλος της κοινωνίας έχει δικαίωμα για κοινωνική ασφάλεια. Έχει αξίωση να γίνονται σεβαστά τα οικονομικά, κοινωνικά, πολιτιστικά δικαιώματά του, που είναι αναγκαία για την αξιοπρέπεια και την ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητάς του, όπως αυτά διαμορφώνονται από τη χώρα του και τη διεθνή συνεργασία, μετά από στάθμιση της οργάνωσης και των πλουτοπαραγωγικών πηγών κάθε κράτους»*. Οι βασικοί άξονες της κοινωνικής πολιτικής στρέφονται γύρω από τη διατήρηση του εισοδήματος με την καταπολέμηση της ανεργίας, την ανάπτυξη ενός συστήματος κοινωνικής ασφάλισης, την καθιέρωση ενός Εθνικού Συστήματος Υγείας και την παροχή οικογενειακών και άλλων επιδομάτων, ώστε να διασφαλίζεται ένα κατώτατο όριο αξιοπρεπούς διαβίωσης και κοινωνικής προστασίας (Στασινοπούλου, 2003).

Πριν ακόμα προλάβει το Κράτος Πρόνοιας να συσταθεί σε όλα τα κράτη και καθώς οι παγκόσμιες εξελίξεις ζητούσαν την διαρκή αναπροσαρμογή του, δέχεται σκληρές κριτικές και περνά κρίση.

Η οικονομική κρίση του 1970 δεν άφησε το Κράτος Πρόνοιας να επενδύσει σε υψηλής ποιότητας κοινωνικές παροχές, με αποτέλεσμα να γεννηθούν αμφιβολίες για την λειτουργία του. Παρουσιάζεται τότε μια νεοσυντηρητική τάση (Νέα Δεξιά) που αμφιβάλλει για την αποτελεσματικότητα όλων αυτών των προγραμμάτων, καθώς δεν επαληθεύτηκαν οι προσδοκίες για εξάλειψη της φτώχειας και των ανισοτήτων. Οι

υποστηρικτές αυτής της άποψης θεωρούν βλαβερή την ανάμιξη του κρατικού μηχανισμού σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας, καθώς αποδυναμώνει την ατομική ευθύνη. Παράλληλα τονίζουν ότι είναι αδικαιολόγητα δαπανηρός ο χαρακτήρας του, αφού τελικά δεν υπάρχουν αποτελέσματα. Προτείνουν να δοθεί έμφαση στον ιδιωτικό τομέα, ο οποίος παρακάμπτει την γραφειοκρατία του κράτους και ενισχύει την πρωτοβουλία. Είναι οι σύγχρονοι υποστηρικτές του υπολειμματικού μοντέλου και πιστεύουν ότι ο καθένας είναι υπεύθυνος για τις πράξεις του, για την οικονομική εξαθλίωση του ή μη, ενώ κρατική βοήθεια πρέπει να παρέχεται σε μεμονωμένες, ιδιάζουσες περιπτώσεις (Σταθόπουλος, 1999).

Κριτική δέχτηκε το Κράτος Πρόνοιας και από φεμινιστικές οργανώσεις, αφού σύμφωνα με αυτή είναι εκείνες που βρίσκονται στην βάση του κράτους πρόνοιας, επωμιζόμενες την ευθύνη της υλοποίησης προγραμμάτων για ηλικιωμένους, παιδιά, ψυχικά ασθενής και άλλες πληθυσμιακές ομάδες. Αλλά και οι αριστερές παρατάξεις αμφισβήτησαν το Κράτος Πρόνοιας θεωρώντας ότι χρησιμοποιήθηκε από την άρχουσα τάξη ως μέσω κοινωνικού ελέγχου και δεν κατάφερε να επιλύσει τα κοινωνικά προβλήματα. Αντίθετα, αδυνατώντας να συμβιβάσει τους νόμους της αγοράς με τον κοινωνικό χαρακτήρα που υιοθέτησε, οδήγησε σε μεγαλύτερες ανισότητες κυρίως σε βάρος των εργαζομένων (Παπαφλέσσα, 1984).

Άλλη μια αιτία της κρίσης ήταν οι δημογραφικές αλλαγές. Ο αριθμός των ηλικιωμένων αυξάνεται κάνοντας όλο και μεγαλύτερη χρήση των υπηρεσιών υγείας και πρόνοιας δημιουργώντας μακροπρόθεσμα πρόγραμμα χρηματοδότησης των κοινωνικών υπηρεσιών.

Από την άλλη μεριά καθώς βελτιωνόταν η ποιότητα των παρεχόμενων υπηρεσιών, αυξήθηκε η ζήτησή τους από τον πληθυσμό, γεγονός που οδήγησε πολλές χώρες σε σοβαρές οικονομικές δυσκολίες. Μειώθηκαν έτσι τα κονδύλια για πολλά είδη παροχών: επιδόματα ανεργίας, παιδεία, υγειονομική περίθαλψη κλπ.

Μοιάζει λοιπόν αναπόφευκτο ένα νέο πλαίσιο εταιρικής σχέσης δημοσίου, ιδιωτικού τομέα και εθελοντισμού, με στόχο το σχεδιασμό των κοινωνικών υπηρεσιών, τον έλεγχο των υπηρεσιών του ιδιωτικού τομέα και της Τοπικής Αυτοδιοίκησης και την αξιολόγηση των προγραμμάτων. Η νέα αυτή σχέση είναι γνωστή ως «*Προνοιακός Πλουραλισμός*» και προσδοκά τη μείωση του κόστους και τη βελτίωση της ποιότητας των παρεχόμενων υπηρεσιών.

Παρά την κριτική που ασκήθηκε στο Κράτος Πρόνοιας και τις αλλαγές που εκείνη επέφερε, κυρίως με τις οικονομικές περικοπές που έγιναν, διατηρήθηκαν τα βασικά χαρακτηριστικά του. Δεν παρατηρείται συρρίκνωση της δραστηριότητάς του, αλλά γεννώνται προβληματισμοί που μόνο βελτίωση μπορούν να αποφέρουν (Σταθόπουλος, 1999).

2.2.2.2 Στην Ελλάδα

Στην Ελλάδα, μετά την απελευθέρωση και την ίδρυση του κράτους 1833, ήταν ολοφάνερη η ανάγκη προστασίας για διάφορες πληθυσμιακές ομάδες: χήρες, ορφανά, αναπήρους. Καθώς το κράτος δεν είχε τα μέσα να αντεπεξέλθει πλούσιοι έλληνες της διασποράς, η εκκλησία και πολλοί φιλόανθρωποι συνέβαλλαν σημαντικά στην κάλυψη των αναγκών.

Η παρέμβαση του κράτους έγινε αναγκαία την περίοδο της μικρασιατικής καταστροφής, όπως γινόταν και σε κάθε πολεμική περίοδο, αφού η ιδιωτική πρωτοβουλία δεν αρκούσε. Τότε βοήθησαν επίσης ξένες εκκλησιαστικές οργανώσεις και διεθνής οργανισμοί φέρνοντας οικονομική βοήθεια και νέες ιδέες στον τόπο. Οι πρόσφυγες, περίπου 1.500.000 εκατομμύριο, βοηθήθηκαν αρχικά στην αντιμετώπιση βασικών αναγκών ένδυσης, τροφής, προσωρινής στέγης. Έπειτα, με την συμβολή όσων προαναφέρθηκαν έγινε προσπάθεια αντιμετώπισης επιδημιών και μεταδοτικών νόσων, ενώ για τα ορφανά συνεχίζεται η ιδρυματική περίθαλψη και το 1920 θεσπίζονται νόμοι παιδικής προστασίας στην εργασία.

Στον τομέα της Κοινωνικής Ασφάλισης εφαρμόστηκε νόμος για την σύσταση ενιαίου ασφαλιστικού φορέα, του ιδρύματος Κοινωνικών Ασφαλίσεων (ΙΚΑ), σύμφωνα με τον οποίο προβλέπεται ασφάλιση για όλους τους μισθωτούς και διαχωρίζονται οι κλάδοι ασφάλισης: ασθένειας, αναπηρίας, γήρατος και θανάτου.

Την ίδια χρονιά ιδρύεται με τους καλύτερους οiwνούς στην Αθήνα η «*Ελευθέρα Σχολή Κοινωνικής Πρόνοιας*», η οποία όμως σταματά να λειτουργεί με το ξέσπασμα του Β' Παγκοσμίου πολέμου, οπότε και ξεκινά νέα περίοδος πείνας και εξαθλίωσης του λαού. Την περίοδο του πολέμου μόνο η εκκλησία, ο Διεθνής Ερυθρός Σταυρός και άλλοι διεθνής οργανισμοί κατάφεραν να βοηθήσουν τον ελληνισμό, ενώ το κράτος βρισκόταν σε πλήρη αποδιοργάνωση. Ακολούθησε ο Εμφύλιος (1944-1949) ο οποίος ενέτεινε τα ήδη τεράστια κοινωνικά προβλήματα.

Τότε περίπου ξεκινά η ανασυγκρότηση της χώρας με βοήθεια από τον ΟΗΕ και οικονομική βοήθεια από την Αμερική (σχέδιο Marshal) αναδιοργανώθηκε το Υπουργείο Υγείας και Πρόνοιας: συστήθηκαν σε όλους τους νομούς Κέντρα Κοινωνικής Πρόνοιας, υλοποιήθηκαν προνοιακά προγράμματα με στόχο την κινητοποίηση του πληθυσμού για αυτοβοήθεια μέσω της εργασίας, λειτούργησαν ιδρύματα ανοιχτής και κλειστής περίθαλψης, ιδρύθηκε ο Εθνικός Οργανισμός Πρόνοιας με πολύ μεγάλη δραστηριότητα και το 1960 ρυθμίστηκε οριστικά το θέμα στέγης των προσφύγων με προγράμματα «*λαϊκών κατοικιών*».

Στην διάρκεια της δικτατορίας δεν πάρθηκαν νέα προνοιακά μέτρα, ενώ οι αρνητικές συνέπειες στην κοινωνικοοικονομική ανάπτυξη της χώρας ήταν έκδηλη. Ένα μέτρο όμως κοινωνικής προστασίας που αξίζει να αναφερθεί είναι το Νομοθετικό Διάταγμα για την προστασία των ηλικιωμένων, το οποίο μέχρι και σήμερα, λίγο βελτιωμένο και συμπληρωμένο, αποτελεί το πλαίσιο για την λειτουργία των Κέντρων Ανοιχτής Περίθαλψης Ηλικιωμένων (ΚΑΠΗ).

Με την εδραίωση της Δημοκρατίας το 1974 υπάρχουν πολλά νέα δεδομένα που πρέπει να αξιοποιήσει το Κράτος Πρόνοιας: η πετρελαϊκή κρίση το 1970, ο πληθωρισμός, η ανεργία, οι αλλαγές στην σύνθεση του πληθυσμού, επιβάρυναν το σύστημα υγειονομικής περίθαλψης και κοινωνικής ασφάλισης και αύξησαν τη ζήτηση συμβουλευτικών υπηρεσιών. Υπάρχουν επίσης αλλαγές στον τομέα της στεγαστικής πολιτικής: χτίζονται οικοδομικά τετράγωνα που παραδίδονται σε πρόσφυγες, παλιννοστούντες και άπορες οικογένειες που συντηρούνται από την πρόνοια, κατοικίες όμως που λόγω της φτηνής κατασκευής και της ανεπαρκούς συντήρησης εγκαταλείπονταν, υποβαθμίζονταν και οι περιοχές γκετοποιούνταν.

Παρόλα τα ανεπαρκή μέτρα, είναι φανερή η προσπάθεια ομαδοποίησης της κοινωνικής και οικονομικής ζωής, της εδραίωσης της ισονομίας, της αναγνώρισης των κοινωνικών δικαιωμάτων και επιδιώκεται και στην Ελλάδα η εφαρμογή του μοντέλου του προνοιακού πλουραλισμού (Σταθόπουλος, 1999).

2.2.3 Η εξέλιξη της επιστήμης της κοινωνικής εργασίας

2.2.3.1 Διεθνώς

Η Κοινωνική Εργασία γεννήθηκε από την ανάγκη αντιμετώπισης προβλημάτων επιβίωσης που αντιμετώπιζαν άτομα και ομάδες λόγω περιστασιακών ή μόνιμων γεγονότων, όπως πόλεμοι, οικολογικές καταστροφές, αστικοποίηση, εκβιομηχάνιση κ.ά. Αρχικά είχε τη μορφή φιλανθρωπίας η οποία στην πορεία της οργανώθηκε με σκοπό να βοηθηθούν όσοι το είχαν ανάγκη. Άμεσα επηρεασμένοι και καθορισμένοι από τα ραγδαία εξέλιξης γεγονότα, αναπτύχθηκε και εκείνη σε αυτόνομο επιστημονικό κλάδο. Η οικονομική κρίση, η παγκόσμιοι πόλεμοι και τα φιλοσοφικά και ιδεολογικά ρεύματα έδρασαν υπέρ της διαμόρφωσης οργανωμένης μορφής κοινωνικής εργασίας. Παρακάτω θα εξεταστεί με μεγαλύτερη λεπτομέρεια η πορεία της στο χρόνο και η δράση της στις μεταλλασσόμενες κοινωνίες των καιρών μας.

Ιστορικά, αφετηρία της ήταν η θεσμοθέτηση της υποχρέωσης του κοινωνικού συνόλου να καταβάλει φόρους ως παροχή βοήθειας στους οικονομικά αδύναμους. Ήδη από το 1529 στην Γερμανία υπήρχαν νόμοι υπέρ των φτωχών, ενώ μεταξύ 1601 και 1834 στην Αγγλία θεσπίζονται οι αποκαλούμενοι «*Νόμοι της Φτώχειας*», σύμφωνα με τους οποίους οι φτωχοί υποχρεούνταν να εργάζονται και οι επαίτες εισάγονταν σε αναμορφωτήρια.

Στις αρχές του 1800 στην Αγγλία γυναίκες της μεσαίας τάξης που ονομάστηκαν «*Φιλικόι Επισκέπτες*» προσέφεραν εθελοντικά υλική βοήθεια σε άπορες οικογένειες και το 1870 δημιούργησαν τις πρώτες φιλανθρωπικές οργανώσεις. Οι Φιλικόι Επισκέπτες, αφού έκαναν μια πρώτη κοινωνική έρευνα στις οικογένειες και τα άτομα που είχαν ανάγκη βοηθούσαν ποικιλοτρόπως. Καθήκον τους ήταν να επισκέπτονται τακτικά τις άπορες οικογένειες, να τις καθοδηγούν, να τις προτρέπουν στην εργασία, στην εκπαίδευση, στην λήψη αποφάσεων και ευθυνών.

«*Φιλανθρωπία*» ονομάζεται η εθελοντική παροχή βοήθειας των δυνατών προς τους αδύνατους, πράξη υποκινούμενη από το συναίσθημα, που καλύπτει αποκλειστικά φυσικές ανάγκες τροφής και στέγης και δεν λαμβάνουν υπόψη τις ιδιαίτερες ανάγκες του ατόμου. Ο όρος «*ανάγκη*» υποδηλώνει εξάρτηση του αδύναμου, ενώ αν αυτές οι «*ανάγκες*» θεωρηθούν «*δικαίωμα*» τότε υποδηλώνεται η υποχρέωση του κράτους κυρίως να τις ικανοποιήσει, ώστε να είναι τα μέλη του αυτοδύναμα και όχι εξαρτώμενα και με υποχρέωση ευγνωμοσύνης.

Σύντομα αυτές οι ιδεολογικές τάσεις άρχισαν να διαφαίνονται κατά την εφαρμογή της κοινωνικής εργασίας και γεννήθηκε αρχικά η ανάγκη εκπαίδευσης των στελεχών των φιλανθρωπικών οργανώσεων. Το 1898 ιδρύθηκε η Σχολή Φιλανθρωπίας της Νέας Υόρκης με ένα καλοκαιρινό πρόγραμμα εκπαίδευσης, διάρκειας έξι εβδομάδων. Το πρόγραμμα σύντομα εμπλουτίστηκε και το 1910 έγινε διετές. Έκτοτε η εξέλιξη ήταν ραγδαία και το 1919 υπήρχαν ήδη δεκαεπτά σχολές Κοινωνικής Εργασίας, από τις οποίες οι δεκατρείς ήταν πανεπιστημιακού επιπέδου.

Ήδη, από το 1900 οι φιλικόι επισκέπτες έγιναν αμειβόμενο προσωπικό, ενώ παράλληλα αποκτούσαν και κάποια εξειδίκευση, εστιάζοντας άλλοτε στις άθλιες συνθήκες δουλειάς των εργατών και άλλοτε στις συνθήκες ζωής των μεταναστών στα αστικά κέντρα και άρχισαν έτσι να οργανώνονται κινήματα που ανέλαβαν πρωτοβουλίες σχετικά με τη δημιουργία στεγών και οίκων γειτονιάς. Το προσωπικό ήταν νέοι ιδεαλιστές που ζούσαν μαζί με τους προστατευόμενους στα καταλύματα για να μπορέσουν καλύτερα να διαπιστώσουν τις συνθήκες ζωής και να προτείνουν λύσεις βελτίωσης. Γινόταν ταυτόχρονα προσπάθεια κινητοποίησης των ατόμων να αντιδράσουν οι ίδιοι στα προβλήματα και να εκφράσουν την ανάγκη για κοινωνική αλλαγή.

Από τις παραπάνω αντιδράσεις δύο βασικά ρεύματα Κοινωνικής Εργασίας ξεπήδησαν, εφαρμόζοντας δύο διαφορετικές μεθόδους παρέμβασης. Το πρώτο εξελίχθηκε στη λεγόμενη «*κατά περίπτωση Κοινωνική Εργασία*», σήμερα Κοινωνική Εργασία με Άτομα (ΚΕΑ) και το δεύτερο ανέπτυξε μεθόδους με ομάδες και κοινότητες, έχοντας ως προορισμό τις ομάδες νεαρών χρηστών ναρκωτικών ουσιών στο Σικάγο και ψυχικά ασθενών στο κρατικό νοσοκομείο της ίδιας πόλης (Ζωγράφου, 2002).

Γύρω στα 1900 οι πρώτοι εκπαιδευμένοι Κοινωνικοί Λειτουργοί οργανώνουν τον τομέα προστασίας παιδιού και οικογένειας, ενώ λίγο αργότερα εισάγεται η Κοινωνική Εργασία σε υπηρεσίες υγείας αρχικά στη Βοστώνη κι έπειτα στην Αγγλία. Τα νεοσυσταθέντα ιατροπαιδαγωγικά κέντρα στις ΗΠΑ στελεχώνονται από ψυχιάτρους και Κοινωνικούς Λειτουργούς κρίνοντας αναγκαία τη μετανοδοκομειακή φροντίδα των ψυχικά ασθενών. Ακολούθησε η ανάπτυξη του τομέα της σχολικής Κοινωνικής Εργασίας και το 1906 στην Αγγλία τα δημόσια σχολεία απασχολούν Κοινωνικούς Λειτουργούς που αναλαμβάνουν τη σύνδεση των σχολείων με την κοινωνία.

Είναι λοιπόν σαφές πως η Κοινωνική Εργασία γνώρισε ταχεία ανάπτυξη μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο και οι επαγγελματίες πια Κοινωνικοί Λειτουργοί κλήθηκαν να υλοποιήσουν τους στόχους του κράτους πρόνοιας και να επιφέρουν τις απαραίτητες κοινωνικές αλλαγές. Βλέπουμε δηλαδή πως ο ρόλος του διαιτητή των αρχών του 20ου αιώνα μετατράπηκε την περίοδο μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων και μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο σε ρόλο ρυθμιστή.

Πολλές ήταν οι αντιλήψεις που συνεισέφεραν στην ανάπτυξη της επιστήμης προερχόμενες από την εξέλιξη είτε της ίδιας των άλλων κοινωνικών επιστημών:

- Η βιοψυχοκοινωνική ανάπτυξη του ατόμου καθορίζεται και αλληλεπιδρά με τις υπάρχουσες βιολογικές και κοινωνικές συνθήκες, αλλά και με την εσωτερική δύναμη και βούληση του ατόμου.
- Η ασθένεια και η μειονεξία για να αντιμετωπιστούν ικανοποιητικά πρέπει να συνεκτιμηθούν με τις ψυχοκοινωνικές συνθήκες, την οικογένεια, την εργασία και του ευρύτερου περιβάλλοντος.
- Η μονοδιάστατη αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων από έναν επιστημονικό κλάδο δεν αρκεί. Χρειάζεται διεπιστημονική αντιμετώπιση τόσο για καλύτερα αποτελέσματα, όσο και για το μοίρασμα των δυσκολιών και των απογοητεύσεων των επαγγελματιών από την εργασία τους.
- Η αναγνώριση της δύσκολης θέσης που βρίσκεται ένας άνθρωπος ζητώντας βοήθεια, θέση που τον κάνει εξαρτώμενο.
- Η κοινή διαπίστωση ότι η λύση δεν είναι η αντιμετώπιση των προβλημάτων αλλά η πρόληψη και αποκατάστασή τους (Καλλινικάκη, 1998).

2.2.3.2 Στην Ελλάδα

Ανάλογη είναι και η πορεία της Κοινωνικής Εργασίας στην Ελλάδα. Μετά το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο –όπως αναφέρθηκε και νωρίτερα- ξένες και ελληνικές φιλανθρωπικές οργανώσεις προσπάθησαν να καλύψουν τις τεράστιες κοινωνικές ανάγκες μεγάλου μέρους του πληθυσμού με την κατάλληλη συμβολή προοδευτικών διοικητικών υπαλλήλων του κράτους με ευρύ πνεύμα και οραματισμό.

Ως επιστημονική μέθοδος εφαρμόστηκε το 1950, όταν το Υπουργείο Κοινωνικής Πρόνοιας σε συνεργασία με τη βασιλική πρόνοια εφάρμοσε το πρόγραμμα « *Παιδική προστασία παρ' οικογενείαν*».

Φυσικές καταστροφές- σεισμοί και θεομηνίες- οδήγησαν στη στελέχωση πρόσθετων φορέων πρόνοιας με Κοινωνικούς Λειτουργούς μέχρι και το 1957. Σταδιακά τους ανατέθηκε η λειτουργία όλου του προνοιακού συστήματος : ΠΙΚΠΑ, ΙΚΑ, Οργανώσεις για πρόσφυγες κ.ά.

Πολλοί ήταν οι παράγοντες που επηρέασαν την εξέλιξη της Κοινωνικής Εργασίας στη χώρα μας και αναφέρονται παρακάτω:

- Οικονομικοί παράγοντες: η αύξηση της ανεργίας, η κοινωνική ασφάλιση, αύξηση του μέσου εισοδήματος.
- Κοινωνικοί παράγοντες: οι αλλαγές στη δομή της οικογένειας, ο αυξανόμενος αριθμός των διαζυγίων, οι μονογονεϊκές οικογένειες, η υιοθεσία και η αναδοχή, οι νέες μορφές οργάνωσης ιδιωτικής ζωής (ομοφυλοφιλία, μοναχική ζωή), το υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, η ευκολότερη πρόσβαση στις κοινωνικές υπηρεσίες, η αδυναμία των παραδοσιακών μεθόδων να αντιμετωπίσουν τα σύγχρονα προβλήματα, όπως και τα διεθνή κινήματα για τα δικαιώματα διάφορων πληθυσμιακών ομάδων.
- Δημογραφικοί παράγοντες: η αύξηση του πληθυσμού, γήρανσή του και η αύξηση του αριθμού των ατόμων με ανάγκες (παιδιά, ηλικιωμένοι κλπ).
- Η εκβιομηχάνιση που οδήγησε στη δημιουργία μεγάλων αστικών κέντρων, στην εσωτερική μετανάστευση και στο άγχος από το σύγχρονο τρόπο ζωής, από τις δυσκολίες στις διαπροσωπικές σχέσεις και κατ' επέκταση στην αύξηση των ψυχολογικών προβλημάτων.
- Παράγοντες υγείας: οι νέες ασθένειες (π.χ AIDS) και διάφορα νοσήματα, σωματικά και ψυχικά, που χρήζουν ανάπτυξης ολοκληρωμένων προγραμμάτων πρόληψης και περίθαλψης.
- Η ένταξη της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση που υποχρέωσε να εξομοιώσει τις κοινωνικές υπηρεσίες με εκείνες των υπόλοιπων κρατών μελών. Όλα τα παραπάνω έκαναν επιτακτική την ανάγκη για εκπαίδευση των στελεχών πρόνοιας και κυρίως των Κοινωνικών Λειτουργών, που αρχίζει πρώτα να γίνεται σε εθελοντική βάση και από το 1983 οι σχολές εντάσσονται στο Υπουργείο Παιδείας (Καλλινικάκη, 1998).

2.2.4 Αρχές και αξίες της κοινωνικής εργασίας

Η Κοινωνική Εργασία είναι μια εφαρμοσμένη κοινωνική επιστήμη που βασίζεται στα ανθρωπιστικά ιδεώδη και στη δημοκρατική φιλοσοφία και έχει σα στόχο την εξάλειψη ή την άμβλυση των ψυχοκοινωνικών παραγόντων που οδηγούν σε καταστάσεις κρίσης και εμποδίζουν την υγιή ανάπτυξη των ατόμων, ομάδων και κοινοτήτων.

Σύμφωνα με το Διεθνή Κώδικα Δεοντολογίας οι αρχές που διέπουν την Κοινωνική Εργασία και καθορίζουν το δεοντολογικό της πλαίσιο είναι οι εξής (Ιωαννίδου-Johnson, 1999):

- Κάθε άτομο είναι μοναδικό ανεξαρτήτως εθνικότητας, ηλικίας, φύλου, κοινωνικής, οικονομικής κατάστασης και ιδεολογίας.
- Κάθε άτομο έχει το δικαίωμα στην αυτοπραγμάτωση στο βαθμό που δεν καταπατά το ίδιο δικαίωμα των άλλων ανθρώπων.
- Κάθε κοινωνία πρέπει να παρέχει τα περισσότερα δυνατά οφέλη σε όλα της τα μέλη.
- Ο Κοινωνικός Λειτουργός οφείλει να εφαρμόζει τις αντικειμενικές του γνώσεις και να εκπαιδεύεται διαρκώς στο να ωθεί άτομα, ομάδες, κοινότητες και κοινωνίες να αναλαμβάνουν ευθύνες και να επιλύουν τις εκάστοτε συγκρούσεις.
- Ο Κοινωνικός Λειτουργός ξεπερνώντας τα προσωπικά του οράματα, ενδιαφέροντα, στόχους και προκαταλήψεις έχει καθήκον να είναι πάνω από όλα αντικειμενικός.

Σε άλλες βιβλιογραφικές πηγές της Κοινωνικής Εργασίας (Ιωαννίδου-Johnson, 1999/ Καλλινικάκη, 1998/ Ζωγράφου, 1993) βρίσκουμε ένα πλήθος αξιών και αρχών που τη διέπουν, τις βασικότερες των οποίων αναφέρουμε στη συνέχεια:

- Κάθε άνθρωπος πρέπει να ζει με αξιοπρέπεια.
- Κάθε άνθρωπος πρέπει να ικανοποιεί τις βασικές του ανάγκες: τροφή, στέγη, εκπαίδευση, υγεία και εργασία.
- Κάθε άνθρωπος έχει ανάγκη να ανήκει κάπου και να συναλλάσσεται με άλλους ανθρώπους, καθώς και να έχει ίσες ευκαιρίες στη συμμετοχή στα κοινά.

- Ενώ οι βασικές ανάγκες των ανθρώπων είναι κοινές για όλους κάθε άνθρωπος έχει ιδιαιτερότητες που τον διαφοροποιούν και που αποτελούν εξελικτικά στοιχεία για κάθε κοινωνία.
- Ο Κοινωνικός Λειτουργός υποστηρίζει τις ευπαθείς κοινωνικές ομάδες που χρήζουν προστασίας, που απειλείται η κοινωνική, σωματική και ψυχική τους υγεία, ενώ παράλληλα προωθεί την επανένταξη των ατόμων που ζουν σε ιδρύματα.
- Αποτελεί δικαίωμα κάθε ατόμου να αποφασίσει αν θέλει να δεχτεί βοήθεια για την επίλυση των προβλημάτων του. Οποιαδήποτε προσπάθεια επιβολής και ελέγχου καταναγκαστικά ή βίαια δε συμφωνεί με τις αρχές της Κοινωνικής Εργασίας.

2.2.5 Ο ρόλος της κοινωνικής εργασίας

Σύμφωνα με την Καλλινικάκη (1998, σελ.20) *«βασική μέριμνα της κοινωνικής εργασίας είναι αφενός η πρόληψη, δηλαδή η αποτροπή μιας κοινωνικής δυσλειτουργίας, και αφετέρου η αντιμετώπιση, δηλαδή η επίλυση των προβλημάτων που παρεμποδίζουν, περιορίζουν, αναστέλλουν ή και διαστρεβλώνουν την κοινωνική λειτουργικότητα ενός ατόμου, μιας οικογένειας, μιας ομάδας ή μιας κοινότητας. Θα μπορούσε να υποστηριχθεί ότι αποσκοπεί στην κοινωνική αλλαγή, την πρόληψη, τη θεραπεία, την αποκατάσταση των κοινωνικών προβλημάτων, στο σχεδιασμό της κοινωνικής πολιτικής και στη διοίκηση των κοινωνικών υπηρεσιών που συνιστούν τις αναγκαίες συνθήκες όχι μόνο για την επιβίωση αλλά και για την ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού».*

Ο Κοινωνικός Λειτουργός δραστηριοποιείται στα πλαίσια μιας πολιτικής κοινωνικής πρόνοιας σε υπηρεσίες που βοηθούν τους ανθρώπους να αναπτύξουν τις ικανότητές τους προς τη λύση των ατομικών και συλλογικών προβλημάτων τους, που προάγουν την κοινωνική δικαιοσύνη, την αυτοδιάθεση, που πληροφορούν και που αποτελούν το συνδεδετικό κρίκο μεταξύ του πολίτη και του κράτους πρόνοιας.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός σε οποιαδήποτε υπηρεσία και αν δουλεύει σκοπό έχει να βοηθήσει άτομα, ομάδες, κοινότητα και οικογένεια να κατανοήσουν τα προβλήματά τους αφού ερευνήσει σε βάθος όλες τις πτυχές τους και να οργανώσει

ένα σχέδιο δράσης προς την επίλυσή τους με την άμεση συμμετοχή των εκάστοτε ενδιαφερομένων.

Εκτός από το γενικό αυτό στόχο, ο ρόλος του Κοινωνικού Λειτουργού εξαρτάται κάθε φορά από το γενικό πλαίσιο εργασίας του και οι στόχοι του καθορίζονται από τη συγκεκριμένη ομάδα στην οποία απευθύνεται: παιδιά, νέοι, γυναίκες, ηλικιωμένοι ή ανάπηροι, μετανάστες, χρήστες ουσιών, ασθενείς κ.ά.

Συγκεκριμένα λοιπόν:

- Σε υπηρεσίες Υγείας και Ψυχικής Υγείας αρχικά προωθεί την πρόληψη με προγράμματα για την ενημέρωση και την εκπαίδευση όλων των πληθυσμιακών ομάδων σε ιατρικά θέματα (π.χ κοινότητα, σχολείο, ΚΑΠΗ κ.ά). Έπειτα στηρίζει τον ασθενή και την οικογένειά του με στόχο την ομαλή αποϊδρυματοποίησή του γνωρίζοντας τις ψυχοκοινωνικές επιπτώσεις της ασθένειας και της θεραπείας, ανάλογα με την περίπτωση.
- Στη Βιομηχανία και την εργασία γενικότερα, φροντίζει για τη βελτίωση των συνθηκών εργασίας με σκοπό την καλύτερη ποιότητα ζωής των εργαζομένων και των οικογενειών τους. Παρεμβαίνει για την υγιεινή, την ασφάλεια, τον ελεύθερο χρόνο, τη δικαιοσύνη και τη νομοθεσία σε θέματα εργασίας. Ταυτόχρονα στηρίζει την επαγγελματική αποκατάσταση και την καταπολέμηση της ανεργίας.
- Στην εκπαίδευση οργανώνει ομάδες έκφρασης μαθητών, ενημερώνει, εντοπίζει προβλήματα, συνεργάζεται με την οικογένεια και τους εκπαιδευτικούς και φροντίζει για την προώθηση της συνεργατικότητας, της δημιουργικότητας και της ένταξης του σχολείου στον κοινωνικό περίγυρο και της αποκατάστασης των σχέσεων με το φυσικό περιβάλλον μέσω της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης.
- Στη Διοίκηση ο ρόλος του είναι οργανωτικός. Σχεδιάζει, ερευνά, προωθεί αναπτυξιακά προγράμματα προς όφελος των ατόμων, ομάδων και φροντίζει για την αξιοποίηση όλων των παρεχόμενων μέσων και πηγών.
- Στην Κοινοτική Ανάπτυξη καθήκοντά του είναι όλα τα παραπάνω κι επιπλέον σκοπό έχει την ενεργό συμμετοχή των πολιτών στα κοινά, την οργάνωση προγραμμάτων κοινοτικής ανάπτυξης και την αποδοχή τους τόσο από της κοινότητας όσο και από τις ομάδες, χρησιμοποιώντας διάφορες τεχνικές παρέμβασης και πολύ συχνά -σε αυτό το επίπεδο- τη

σύγκρουση. Στόχος είναι η καταπολέμηση των προβλημάτων που γεννήθηκαν με την αστικοποίηση.

- Στην παραβατική συμπεριφορά, στόχος είναι η πρόληψή της ιδιαίτερα στους ανηλίκους. Επεμβαίνει συμβουλευτικά στην παραπτωματική συμπεριφορά ανηλίκων και ενηλίκων και υποστηρικτικά στις οικογένειες τους. Παρακολουθεί την πορεία των κρατουμένων και φροντίζει για τις καλύτερες συνθήκες διαβίωσης στα καταστήματα κράτησης, ενώ είναι ορθή επανένταξής τους στο σύνολο, ηθικά και πρακτικά.
- Σε Υπηρεσίες για την Οικογένεια και Παιδί ο ρόλος είναι συμβουλευτικός – υποστηρικτικός. Στόχος είναι η προστασία του παιδιού, του ηλικιωμένου, της άγαμης μητέρας, της οικογένειας σε κρίση, της άπορης οικογένειας, της οικογένειας με ανάπηρο ή ασθενές μέλος, της μονογονεϊκής, της πολύτεκνης, και την προώθηση προγραμμάτων προς την επίτευξη αυτών των στόχων.
- Στην Αναπηρία και τις Χρόνιες Παθήσεις, στόχος είναι οι καλύτερες δυνατές συνθήκες διαβίωσης με αξιοπρέπεια, οικογενειακή ανεξαρτησία, εργασία, προσβασιμότητα, δικαίωμα στη σωστή ιατροφαρμακευτική περίθαλψη, και αποδοχή των ατόμων ισότιμα από το περιβάλλον τους.
- Σε Υπηρεσίες για μετακινούμενους πληθυσμούς (πρόσφυγες, μετανάστες, θύματα φυσικής καταστροφής, παλινοστούντες, λαθρομετανάστες) στόχος είναι η εξασφάλιση αρχικά των βασικών αγαθών τροφής- στέγης- ρουχισμού ενώ μακροπρόθεσμα η κοινωνική, οικονομική και πολιτιστική τους ένταξη στην κοινότητα και η αποτροπή του κοινωνικού αποκλεισμού και της περιθωριοποίησής τους (Εισαγωγή στην Εργαστηριακή Πρακτική Άσκηση 1, 1999).

Η Κοινωνική Εργασία σύμφωνα με τον Ζωγράφου (2002), κινείται σε τρία επίπεδα:

- Το ουτοπιστικό, γιατί γνωρίζει ότι η υλοποίηση της δίκαιης κοινωνίας την οποία απαιτεί είναι αδύνατη.
- Το ρεαλιστικό, γιατί συμβάλλει στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ατόμων, ομάδων.

- Το προκλητικό, γιατί τονίζει τη διαφορά ανάμεσα στην ουτοπία και την πραγματικότητα και προσπαθεί να επηρεάσει τις κοινωνικοπολιτικές δομές που είναι οι αιτιολογικοί παράγοντες αυτής της διαφοράς.

Έτσι ο Κοινωνικός Λειτουργός πρέπει να έχει «έναν ουτοπιστικό προσανατολισμό, να δρα ρεαλιστικά και να απαιτεί συνεχώς την εξάλειψη της διαφοράς που υπάρχει ανάμεσα στην ουτοπία (κοινωνική δικαιοσύνη) και στην κοινωνική πραγματικότητα (κοινωνικές αδικίες)» (Ζωγράφου, 2002).

2.2.6 Οι μέθοδοι της κοινωνικής εργασίας

Η Κοινωνική Εργασία χρησιμοποιεί για την εφαρμογή της στην πράξη τρεις βασικές μεθόδους:

- Την Κοινωνική Εργασία με Άτομα (ΚΕΑ).
- Την Κοινωνική Εργασία με Ομάδες (ΚΕΟ).
- Την Κοινωνική Εργασία με Κοινότητες (ΚΕΚ).

Οι βασικές γνώσεις, αξίες και σκοποί της Κοινωνικής Εργασίας είναι κοινοί και για τις τρεις μεθόδους. Η διαφορά τους εντοπίζεται στις αρχές, τεχνικές, γνώσεις και δεξιότητες που ακολουθεί η καθεμία. Η κάθε μέθοδος όμως εξαρτάται από την άλλη και είναι βέβαιο ότι η ταυτόχρονη αξιοποίησή τους για τις ανάγκες των ατόμων, ομάδων και κοινοτήτων αποτελεί τον πιο ολοκληρωμένο τρόπο άσκησης της Κοινωνικής Εργασίας (Κατσορίδου- Παπαδοπούλου, 2002).

Πρέπει να επισημανθεί ότι η Κοινωνική Εργασία ανέπτυξε συστηματικά αξιολογικές παρεμβάσεις στα πεδία του κοινωνικού σχεδιασμού και της κοινωνικής διοίκησης και αυτό είχε ως αποτέλεσμα να θεωρούνται μέθοδοί της. Η επικρατέστερη όμως άποψη είναι ότι τα πεδία αυτά συνιστούν πεδία εξειδίκευσης και αντικείμενα εργασίας ειδικευμένων και έμπειρων κοινωνικών λειτουργών. Επίσης και η κοινωνική έρευνα αποτελεί μέθοδο της κοινωνικής εργασίας σύμφωνα με ένα μέρος των βιβλιογραφικών πηγών. Σήμερα όμως είναι γενικά αποδεκτό ότι η κοινωνική έρευνα εφαρμόζεται κατά την άσκηση της Κοινωνικής Εργασίας και εξειδικεύεται ανάλογα με τη μέθοδο και τους στόχους της (Καλλινικάκη, 1998).

Παρακάτω γίνεται εκτενέστερη αναφορά στις βασικές μεθόδους της Κοινωνικής Εργασίας.

2.2.6.1 Κοινωνική Εργασία Με Άτομα

Η Κοινωνική Εργασία με Άτομα είναι η πρώτη μέθοδος που αναπτύχθηκε, μεταξύ των τριών βασικών μεθόδων, καθώς αρχικά η Κοινωνική Εργασία αποσκοπούσε στην κάλυψη των ατομικών αναγκών. Επίσης είναι η πιο διαδεδομένη τόσο διεθνώς όσο και στην Ελλάδα (Καλλινικάκη, 1998).

Είναι «η επιστημονική εκείνη μέθοδος της Κοινωνικής Εργασίας που χρησιμοποιείται από έναν Κοινωνικό Λειτουργό και ένα άτομο που έχει ανάγκη βοήθειας για το ίδιο ή/και για κάποιο άλλο μέλος του περιβάλλοντός του. Κοινωνικές, προσωπικές δυσχέρειες έχουν συντελέσει στη μερική ή ολική απορύθμιση της ισορροπίας μεταξύ ατόμου και περιβάλλοντος» (Παπαϊωάννου 1998, σελ.75).

Έχει στόχο να ανακουφίσει και να κινητοποιήσει τον εξυπηρετούμενο να αντιμετωπίσει την/τις δυσκολία-ες του αποτελεσματικά κάνοντάς του προσίτες όλες τις δυνατές λύσεις. Σκοπός της είναι να βοηθήσει τον εξυπηρετούμενο να αναγνωρίσει και να αποδεχτεί τη/τις δυσκολία-ες του, να ενεργοποιήσει τις δυνάμεις του και τις ικανότητές του προκειμένου να βελτιώσει τη λειτουργικότητά του και να επιτύχει τη σταθεροποίηση της βελτιωμένης κατάστασης μέσω της αυτοεπίγνωσης και της επίλυσης των συγκρούσεων.

Αξίζει να αναφερθεί σε αυτό το σημείο ότι η σημαντικότερη πηγή βοήθειας για την άσκηση της Κοινωνική Εργασίας με Άτομα είναι η οικογένεια, καθώς παίρνουμε ως δεδομένο ότι οι ρίζες πολλών ατομικών προβλημάτων βρίσκονται στο ανεπαρκές σύστημα επικοινωνίας της οικογένειας. Ανάγεται λοιπόν η ενασχόληση της Κοινωνικής Εργασίας με την οικογένεια σε ξεχωριστή μέθοδο που σκοπό έχει να προωθήσει την έκφραση συναισθημάτων, επιθυμιών και νέων τρόπων επικοινωνίας, να κάνει συνειδητούς τους ρόλους του κάθε μέλους και την ιδιαίτερη αξία του καθενός σε αλληλεπίδραση με τους υπόλοιπους, καθώς και να τονίσει την αναγκαιότητα της ενότητας και των ισχυρών δεσμών των μελών. Σκοπός επίσης της Κοινωνικής Εργασίας με την Οικογένεια είναι να αποκαταστήσει τις εσωτερικές της δυσλειτουργίες, ώστε να αποτελεί ένα λειτουργικό κομμάτι ενός ευρύτερου υγιούς κοινωνικού συνόλου (Ζαφείρης, Ζαφείρη, Μουζακίτης, 1999).

2.2.6.2 Κοινωνική Εργασία με Ομάδες

Οργανωμένη μορφή αντίδρασης σε σημαντικές τεχνολογικές, κοινωνικές και οικονομικές μεταβολές υπήρξε η Κοινωνική Εργασία με Ομάδες, που βρίσκει την

απαρχή της σε γειτονιές και περιοχές με ιδιαίτερες κοινωνικοοικονομικές ανάγκες. Πρωτοπόρα δείγματα ήταν εκείνα του Κοινοτικού Κέντρου Toynbee Hall του Λονδίνου και Hull House του Σικάγο. Αρχικά ήταν ομάδες αυτοβοήθειας και αργότερα με τη συμβολή των κοινωνικών λειτουργών Schulze και Redl χρησιμοποιήθηκαν ως θεραπευτικό μέσο.

Το άτομο ως κοινωνικό ον είναι μέλος ομάδων από τη γέννησή του. Συναλλασσόμενος με τα υπόλοιπα μέλη εξελίσσεται ηθικά, πνευματικά και ψυχικά, καλύπτοντας τις βασικότερες ανάγκες της ασφάλειας, της συντροφικότητας, της αγάπης και της δημιουργικότητάς του.

Ως ομαδική θεραπεία, η Κοινωνική Εργασία με Ομάδες έχει αναπτυχθεί ιδιαίτερα στον τομέα της υγείας και ψυχικής υγείας, σε ιδρύματα κλειστής και ανοιχτής περίθαλψης, σε σωφρονιστικά καταστήματα, σε άτομα εξαρτημένα από ουσίες-αλκοόλ, αλλά και σε τομείς επιμόρφωσης, διαχείρισης ελεύθερου χρόνου κλπ.

Η ομάδα στόχο έχει την καλλιέργεια δεξιοτήτων για τη δημιουργία, ανάπτυξη, διατήρηση των ανθρώπινων σχέσεων. Το άτομο-μέλος μαθαίνει νέες συμπεριφορές, συγκρούεται, διεκδικεί, επιχειρηματολογεί και παίρνει αποφάσεις. Μαθαίνει επίσης να αναγνωρίζει τα ατομικά του δικαιώματα και την κοινωνική του ευθύνη.

Εξυπηρετεί τους σκοπούς της μελέτης αυτής να μην αναπτυχθεί εκτενώς η μέθοδος της Κοινωνικής Εργασίας με Ομάδες, αλλά να εστιασθεί λίγο περισσότερο στη σχέση ομάδας-κοινότητας. Βασικό χαρακτηριστικό μιας δημοκρατικής κοινωνίας είναι οι ομάδες των ανθρώπων της και είναι γενικά αποδεκτό ότι πρέπει αυτές οι ομάδες να λειτουργούν καλά για να λειτουργήσει και το σύνολο. Η ομάδα, με την ικανή συμμετοχή των μελών της μετατρέπεται σε παραγωγική δύναμη, τόσο για τους ίδιους της τους στόχους, όσο και για το περιβάλλον που ανήκει.

Μια υγιής και ζωντανή κοινότητα δημιουργεί τις προϋποθέσεις για την καλή λειτουργία ομάδων και αναγνωρίζει ότι οφείλει μέρος της λειτουργικότητάς της σε αυτές. Μια κοινότητα που παρουσιάζει στοιχεία κοινωνικής παθολογίας και αποδιοργάνωσης είναι δύσκολο να ωθήσει τη δημιουργία τους, παρόλο που πολύ θα βοηθούσαν στην επίλυση των κρίσεων.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός καλείται μέσα στα πλαίσια αυτά να επιδιώξει να συμβούν μεταβολές στα μέλη, στις μεταξύ τους σχέσεις και στις σχέσεις τους με το περιβάλλον. Αυτό θα συμβεί με τη βαθιά γνώση της δυναμικής της ομάδας, έννοια που συμπεριλαμβάνει μελέτη της φύσης της ομάδας, της δομής και των στόχων της, καθώς και τη γνώση των ενδοομαδικών σχέσεων και των σχέσεων με το κοινωνικό

σύνολο. Ιδιαίτερη βαρύτητα έχει επίσης το να γνωρίζει την κοινότητα σε βάθος, ώστε να αναγνωρίσει το ευρύτερο πλαίσιο λειτουργίας και συμπεριφοράς των μελών (Κατσορίδου-Παπαδοπούλου, 2000).

2.2.6.3 Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα

Η τρίτη βασική μέθοδος, η Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα είναι μια διαδικασία κινητοποίησης και βοήθειας της κοινότητας να κατανοήσει, να αξιολογήσει, να ιεραρχήσει και να σχεδιάσει τις δυσλειτουργίες της και να σχεδιάσει τρόπους αντιμετώπισής τους. Είναι μια διαδικασία εναρμόνισης των βοηθητικών πηγών του κράτους με τις ανάγκες μιας περιοχής. Ευαισθητοποιεί και ενεργοποιεί τους ενδιαφερόμενους να διεκδικήσουν τα δικαιώματά τους ακόμα κι αν χρειαστεί να συγκρουστούν με το υπάρχον κοινωνικό σύστημα, απαιτώντας ίσες ευκαιρίες για όλους. Απώτερος στόχος είναι η πρόληψη των κοινωνικών προβλημάτων μέσω προγραμμάτων επιμόρφωσης, ενημέρωσης και δράσης.

Ο Iben υποστηρίζει πως η Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα στοχεύει «...στην πολιτικοποίηση και αλληλεγγύη των ενδιαφερομένων για την υλοποίηση των δικαιωμάτων τους και την εξάντληση όλων των βοηθητικών πόρων. Αποσκοπεί μακροπρόθεσμα στην εξάλειψη των αιτιών της άνισης μεταχείρισης, της καταπίεσης, της εξάρτησης» (Ζωγράφου, 2002, σελ. 54).

Ο Oelschlagel, όπως υποστηρίζει ο Ζωγράφου (2002), καταγράφει κάποια βασικά χαρακτηριστικά της Κοινωνικής Εργασίας με Κοινότητα:

- Κινητοποιεί γειτονιές, συνοικίες και κοινότητες για διεκδίκηση καλύτερων συνθηκών διαβίωσης.
- Αντιμετωπίζει τα κοινωνικά προβλήματα σε πλαίσια οικολογικά και όχι σαν μεμονωμένες συνέπειες μιας κατάστασης σε ένα τμήμα του πληθυσμού και με μέτρα τοπικά.
- Στοχεύει στη βελτίωση των παρεχόμενων κοινωνικών υπηρεσιών και συνεργάζεται άμεσα με τις ενδιαφερόμενες ομάδες, η συμμετοχή των οποίων αποτελεί τη βάση όλων των ενεργειών.
- Χρησιμοποιεί για την επίτευξη των στόχων της διάφορες μεθόδους της Κοινωνικής Εργασίας, αλλά και πολιτικές δραστηριότητες, όπως τη διαδήλωση, τη συγκέντρωση των πολιτών για συλλογική δράση και προβολή των δικαιωμάτων και συμφερόντων τους.

- Μέσα από διαδικασίες βαθιάς γνώσης της τοπικής ιστορίας και του περιβάλλοντος, έχει σκοπό τη χειραφέτηση των ατόμων, ώστε να καταλήξουν στη συνειδητοποίηση της ανάγκης για αλλαγή.

Η Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα χρησιμοποιεί διάφορες τεχνικές και προσεγγίσεις για να βοηθήσει τις κοινωνικά αδικημένες ομάδες, όπως τον κοινωνικό σχεδιασμό, τον προγραμματισμό, την έρευνα, ιδιαίτερη μνεία για τις οποίες θα κάνουμε στο τρίτο κεφάλαιο.

Απαραίτητη προϋπόθεση για την εφαρμογή της ΚΕΚ είναι η διενέργεια μιας συστηματικής μελέτης της κοινότητας από τον Κοινωνικό Λειτουργό που επικεντρώνεται, εκτός από τα πολύ βασικά χαρακτηριστικά (έκταση, πληθυσμός κλπ), στα εξής:

- Στο κλίμα επικοινωνίας που επικρατεί στην κοινότητα, τις προκαταλήψεις, τις κοινωνικές αδικίες, τη βία, την εγκληματικότητα, τις προνομιούχες ομάδες, το δημοκρατικό ή μη ισχύον πνεύμα, την αφομοίωση ξένων προς την κοινότητα πληθυσμιακών ομάδων.
- Στα κέντρα επιρροής της κοινής γνώμης (ομάδες, πολιτικά κόμματα, σύλλογοι) και τα αίτια της επιρροής τους (οικονομικά, πνευματικά κ.ά), καθώς και στα όργανα έκφρασης των πολιτών.
- Στη σημασία της οικοδομικής δομής στην ποιότητα ζωής των κατοίκων, π.χ πυκνοκατοίκηση, έλλειψη πρασίνου, κυκλοφοριακό πρόβλημα, ηχορύπανση κλπ.
- Στις οικονομικές συνθήκες της κοινότητας: ιδιοκτησίες, ανεργία, επενδύσεις, επιρροή της ευρύτερης οικονομικής δραστηριότητας του κράτους στη συγκεκριμένη κοινότητα.
- Στη μελέτη προηγούμενων ερευνών και ιστορικών και άλλων γεγονότων που επηρέασαν την περιοχή (Ζωγράφου, 2002/ Καλλινικάκη, 1998).

Ο Κοινωνικός Λειτουργός στηριζόμενος σε όλα τα παραπάνω δεδομένα της μελέτης του, θέτει στόχους σε ρεαλιστικές βάσεις, οι οποίοι μπορούν να οδηγήσουν μακροπρόθεσμα και βραχυπρόθεσμα στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης των ενεργά συμμετεχόντων πολιτών.

3. ΟΙΚΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: ΔΡΟΜΟΙ ΠΑΡΑΛΛΗΛΟΙ

3.1 Η ΣΧΕΣΗ ΤΩΝ ΔΥΟ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

Στα δύο προηγούμενα κεφάλαια έγινε μια προσπάθεια περιγραφής των δύο επιστημών γενικά, αλλά και με έναν ειδικότερο προσανατολισμό στο θέμα που διαπραγματεύεται η εργασία. Στη συνέχεια θα επιδιωχθεί να γίνει σαφέστερη η μεταξύ τους σχέση, καθώς για τους περισσότερους ανθρώπους, ακόμα και για τους επαγγελματίες και των δύο χώρων αποτελεί τομέα νέο, άγνωστο και δύσκολα αναγνωρίσιμο.

Η Κοινωνική Εργασία έχει δομηθεί και κινείται μέσα στα πλαίσια του σεβασμού στον άνθρωπο και την ελευθερία του, είναι δηλαδή όπως είδαμε ήδη ανθρωποκεντρική. Από την άλλη μεριά η Οικολογία διακηρύττει σεβασμό στο περιβάλλον, ως ζωντανό και εξελισσόμενο οργανισμό. Ο άνθρωπος όμως δε νοείται χωριστά από το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζει και δημιουργεί, άρα οι δύο επιστήμες διαπραγματεύονται ουσιαστικά τα ίδια ζητήματα, ή αλλιώς ζητήματα που είναι άρρηκτα δεμένα μεταξύ τους.

Ο στενός δεσμός τους γίνεται φανερότερος αν εξετάσουμε τα προβλήματα με τα οποία ασχολούνται και οι δύο επιστήμες. Η Οικολογία ξεκινώντας από το περιβάλλον και την σταδιακή καταστροφή του από τον άνθρωπο καταλήγει να ενδιαφέρεται για μια πληθώρα κοινωνικών προβλημάτων που προκύπτουν από αυτό και που οδηγούν τον άνθρωπο σε δυστυχία, την κοινωνία σε δυσλειτουργία και τη φύση σε μαρασμό. Εμβαθύνοντας στα προβλήματα τα οποία καλείται να επιλύσει η Κοινωνική Εργασία αντιλαμβανόμαστε πως αυτά αποτελούν τις συνέπειες της γενικότερης κοινωνικής κρίσης που ήταν με τη σειρά της συνέπεια της παγκόσμιας οικολογικής κρίσης. Και οι δύο γεννήθηκαν και εξελίχθηκαν υπό την πίεση των ίδιων κοινωνικών γεγονότων και των ίδιων αναγκών. Ήταν η βιομηχανική επανάσταση και οι κοινωνικές ανισότητες που αυτή προκάλεσε, που οδήγησε τις κοινωνίες στην ανάγκη να αντιδράσουν, είτε βοηθώντας πρακτικά (Κοινωνική Εργασία), είτε με κοινωνικά κινήματα που θα διεκδικούσαν καλύτερες συνθήκες ζωής (Οικολογία).

Η Κοινωνική Εργασία, όπως αναλύθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο διέπεται από τις αρχές της ελευθερίας, της ισότητας, της αξιοπρέπειας, του σεβασμού της διαφορετικότητας και της μοναδικότητας των ατόμων, της αλληλεγγύης και της προστασίας των μειονεκτούντων. Η Οικολογία κινείται μέσα στα ίδια πλαίσια αρχών που διαμόρφωσαν την πορεία και το ύφος του κινήματος κι έπειτα του επιστημονικού της κλάδου.

Η Κοινωνική Εργασία εναντιώνεται σε κάθε μορφή βίας, σωματικής, ψυχολογικής ή άλλης και επιδιώκει να προτείνει ειρηνικούς τρόπους λύσης των διαφορών, στοχεύοντας σε ανθρώπους ισορροπημένους με προσωπική και κοινωνική συνείδηση. Αυτό αποτελεί μια βασική αρχή και για τους οικολόγους, που υποστηρίζουν τη μη βία σε όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Η καταστροφή του περιβάλλοντος, η καταπάτηση των δικαιωμάτων των οικοσυστημάτων, είναι μια άλλη μορφή βίας, την οποία μάχεται η Οικολογία, στοχεύοντας επίσης σε συνειδητοποιημένους ανθρώπους που γνωρίζουν τον προορισμό τους. Η Κοινωνική Εργασία επομένως, σύμφωνα με την Ιωαννίδου-Καλοδήμου (1997), βρίσκεται σήμερα αντιμέτωπη με ένα νέο είδος βίας το οποίο δεν είχε συμπεριλάβει αρχικά στους σκοπούς της, τους οποίους όμως πρέπει να αναπροσαρμόσει σύμφωνα με αυτό το δεδομένο.

Κοινοί είναι επίσης και οι στόχοι και οι σκοποί τους. Η Κοινωνική Εργασία, με την παραδοσιακή ακόμα μορφή της, προσπαθεί να καταπολεμήσει την κοινωνική αδικία, να εξαλείψει τις πάσης φύσεως διακρίσεις και να προστατεύσει όποια δικαιώματα καταπατώνται, βασικός στόχος και της Οικολογίας επίσης.

Σκοπός και των δύο είναι η κοινωνική αλλαγή, που θα στοχεύει στην πολυσυζητημένη και πολυπύθητη ποιότητα ζωής, η οποία μπορεί να πραγματοποιηθεί σε ένα υγιές περιβάλλον όπου ο συνειδητοποιημένος άνθρωπος θα μπορεί να ζει σε αρμονία με τον εαυτό του και τους υπόλοιπους οργανισμούς που το απαρτίζουν.

Η κοινωνική αλλαγή μπορεί να επιτευχθεί μόνο με την ενεργό συμμετοχή του πολίτη στα κοινά. Επιδίωξη της Κοινωνικής Εργασίας είναι να ευαισθητοποιήσει και να κινητοποιήσει άτομα, ομάδες και κοινότητες να αντιληφθούν, να αξιολογήσουν και να αναπτύξουν δράσεις ενάντια στα κακώς κείμενα που τους προκαλούν δυσφορία. Στηρίζεται λοιπόν στην αυτοδιάθεση των ατόμων και στη βούλησή τους να διεκδικήσουν αλλαγές. Η Οικολογία επιδιώκει επίσης την ενεργοποίηση του πολίτη και ενισχύει τη συμμετοχική και συλλογική δράση.

Βασική αρχή και των δύο, όπως υποστηρίζει ο Ιατρίδης (1990), είναι ότι κανένας δεν πρέπει να μένει χωρίς τη δύναμη να αντιμετωπίζει τα προβλήματα που τον απασχολούν. Κεντρικό θεμέλιο της Κοινωνικής Εργασίας είναι η συμμετοχή των ατόμων στις διαδικασίες κοινωνικής αλλαγής και η αφοσίωση των επαγγελματιών στην ιδέα της συμμετοχής των κατοίκων σε δημοκρατικές διαδικασίες.

Ένα μέσο που χρησιμοποιούν και οι δύο για την επίτευξη των στόχων τους είναι η σύγκρουση. Η σύγκρουση είναι αναπόφευκτη σε μία δημοκρατική κοινότητα και σε καμία περίπτωση δεν περικλείει βία. Μια σύγκρουση μπορεί να είναι καταστροφική, θετική και δημιουργική. Οι συνέπειές της ποικίλουν ανάλογα με τη στάση των ατόμων που εμπλέκονται και την ικανότητά τους να τη χειριστούν. Και οι δύο κλάδοι και ιδιαίτερα η Οικολογία έχει χρησιμοποιήσει τη σύγκρουση για να ασκήσει πιέσεις και να δείξει τη σοβαρότητα κάποιων διεκδικήσεων της που έθιγαν κεκτημένα συμφέροντα.

3.2 ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ

Σε μια μελέτη όπως η παρούσα θα ήταν παράλειψη να μην γίνει ιδιαίτερη μνεία στα κοινωνικά δικαιώματα και τις σχέσεις που έχουν συναφθεί για την προάσπισή τους. Και οι δύο επιστήμες που μελετήθηκαν μέσα από ιστορικά, επιστημονικά και έμπρακτα αποδεικτικά στοιχεία, είναι σαφές ότι προάγουν την πραγματοποίηση των οικουμενικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ως αναπόσπαστο κομμάτι ενός Δίκαιου που διέπει το σύνολο των οργανισμών που κατοικούν στον πλανήτη. Για το λόγο αυτό κρίνεται σκόπιμη μια αναφορά στο Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος, που θα οδηγήσει στη διαπίστωση ότι ο μόνος αποτελεσματικός δρόμος είναι η παράλληλη προάσπιση των δικαιωμάτων του ανθρώπου αλλά και του περιβάλλοντός του.

3.2.1 Θέματα Δίκαιου Προστασίας Περιβάλλοντος

Η οικονομική δραστηριότητα των ανθρώπων επηρεάζει το φυσικό και το πολιτιστικό περιβάλλον και επηρεάζεται από αυτό. Η οικονομική όμως ανάπτυξη, ιδιωτών και Κράτους, πρέπει να έχει όριο την επιτακτική ανάγκη να προστατευτεί το φυσικό περιβάλλον και η πολιτιστική κληρονομιά. Προστασία του Περιβάλλοντος δε σημαίνει οπισθοδρόμηση και ανακοπή της εξέλιξης, αφού, όπως έχει ήδη ειπωθεί, τα

συναφή προβλήματα δεν οφείλονται στην τεχνολογία αυτή καθ' αυτή, αλλά στον κακό σχεδιασμό και την κακή διαχείριση της αγροτικής και βιομηχανικής ανάπτυξης.

Η προστασία της φύσης απαντάται ως θεσμός από τους χρόνους της αρχαιότητας, αφού είχε διαπιστωθεί και τότε ότι αποτελούσε τρόπο εξασφάλισης βιοτικών αγαθών. Έτσι, για παράδειγμα, κατά την ελληνική αρχαιότητα η ελιά προστατευόταν με την κάλυψη ότι ήταν δέντρο αφιερωμένο στους θεούς και όποιος το κατέστρεφε τιμωρούταν για ασέβεια ή ιεροσυλία.

Θα κάνουμε μια αναδρομή στους δικούς μας καιρούς, ξεκινώντας από το 1972, οπότε και υπογράφηκε η Συνθήκη του Παρισιού για την προστασία της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς, σύμφωνα με την οποία τα κράτη υποχρεούνται να μεριμνούν για την προστασία, συντήρηση, αξιοποίηση και κληροδότηση της πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς στις επερχόμενες γενιές.

Το 1977 υπογράφηκε στη Γενεύη Σύμβαση αποφυγής οικολογικού πολέμου, η οποία απαγορεύει σε οποιαδήποτε στρατιωτική ή άλλη εχθρική χρήση να μεταβάλει το περιβάλλον.

Η Παγκόσμια Συνδιάσκεψη για την προστασία του Περιβάλλοντος στο Rio de Janeiro το 1992 ενώ έδωσε κάποια ελπιδοφόρα μηνύματα, γέννησε ταυτόχρονα και πολλά αδιέξοδα για την αποτελεσματικότητα των μεθόδων και των όσων συμφωνούνταν ενίοτε, καθώς επισημάνθηκε η επικράτηση των οικονομικών κριτηρίων της φιλελεύθερης οικονομίας. Ο Οδηγός 21 (Agenda 21) αποτελεί Πρόγραμμα δράσης των κυβερνήσεων για όλους τους τομείς διαρκούς ανάπτυξης, ενόψει της παγκόσμιας κρίσιμης κατάστασης, αναπτύσσοντας κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις, προστασία και διαχείριση αναπτυξιακών πόρων, τη σημασία της ενίσχυσης του ρόλου σημαντικών ομάδων και προτείνει τρόπους εφαρμογής.

Χαρακτηριστικές είναι οι Διατάξεις του Διεθνούς Συμφώνου για τα ατομικά και πολιτικά δικαιώματα που υπογράφηκε στην Ν.Υόρκη (16-12-1996) υπό την αιγίδα του ΟΗΕ: *«Το δικαίωμα στη ζωή είναι εγγενές στον άνθρωπο. Το δικαίωμα αυτό πρέπει να προστατεύεται από το νόμο. Από κανένα δεν μπορεί να αφαιρεθεί αυθαίρετα η ζωή»*(άρθρο 6) και *«Καμία διάταξη του παρόντος Συμφώνου δεν ερμηνεύεται ώστε να προσβάλει το δικαίωμα όλων των λαών να απολαμβάνουν και να εκμεταλλεύονται πλήρως τον πλούτο και τους φυσικούς τους πόρους»* (άρθρο 47).

Το 1997 στη Διάσκεψη του ΟΗΕ για το κλίμα στο Κιότο επικράτησε η άποψη ότι η ρύπανση αποτελεί εμπόρευσιμο αγαθό, και έτσι όσες χώρες ξεπερνούν τα επίπεδα

εκπομπής αερίων θα μπορούν να εξαγοράζουν το δικαίωμα εκπομπής από χώρες που παράγουν μικρότερες ποσότητες.

Η τακτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης είναι να θεσπιστούν στρατηγικές προστασίας του περιβάλλοντος και προς αυτή την κατεύθυνση κινήθηκε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ το 2001 και της Βαρκελώνης το 2002, εν όψει της Παγκόσμιας Διάσκεψης Κορυφής για την αειφόρο ανάπτυξη στο Γιοχάνεσμπουργκ το 2002, ενώ τον Ιούνιο του 2005 ενέκρινε δήλωση με συγκεκριμένους στόχους, αρχές και δράσεις (Παράρτημα Α).

Στην Ελλάδα οι συνταγματικές διατάξεις μέχρι το 1975 ρύθμιζαν τα ζητήματα αυτά δείχνοντας ιδιαίτερη προσήλωση μόνο στην προστασία του ανθρώπου. Στο ισχύον Σύνταγμα υπάρχουν διατάξεις γενικές, που προστατεύουν την προσωπικότητα, τη ζωή και την υγεία όλων, και διατάξεις ειδικές για το ζήτημα. Το άρθρο 24 του Συντάγματος αποτελεί τον κορμό της νομοθεσίας για την προστασία του περιβάλλοντος στην Ελλάδα. Προστατεύεται έτσι το φυσικό περιβάλλον, το οικιστικό και πολεοδομικό και το πολιτιστικό (Σκούρτος, Σοφούλης, 2001).

Σήμερα το Δίκαιο πρέπει να ρυθμίσει με αρμονία τον τρόπο προστασίας της φύσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς, γι' αυτό και είναι νέο, ασυστηματοποίητο και αποσπασματικό. Είναι απαραίτητο να εναρμονιστεί το Δίκαιο της Ελλάδας με το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία προσπαθεί να προχωρήσει σε βιώσιμη ανάπτυξη, δηλαδή ισόρροπη και σταθερή οικονομική και κοινωνική ανάπτυξη σεβόμενη το περιβάλλον.

Διαμορφώνεται λοιπόν ένα νέο Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος, σύμφωνα με την αρχή της βιώσιμης ή αειφόρου ανάπτυξης. Σε αυτό περιγράφεται το περιβάλλον με ευρύ και περίπλοκο τρόπο, αφού περιλαμβάνει όχι μόνο τα οικοσυστήματα αλλά και τις αμοιβαίες σχέσεις τους με τα ανθρωπογενή. Συνδέεται με το ζήτημα της διαχείρισης των πόρων του πλανήτη με στόχο την αειφορία, τη χρήση δηλαδή των πόρων μέχρι το σημείο της αντοχής τους. Τείνει δηλαδή να αποκαταστήσει τη διαταραγμένη ισορροπία τους και να μεριμνήσει για το μέλλον, έχοντας ως αρχή ότι η οικονομική ανάπτυξη πρέπει να πραγματοποιείται σε συνδυασμό με τη μέριμνα για την προστασία του περιβάλλοντος. Η αειφόρος ανάπτυξη είναι ο στόχος της στρατηγικής της Ελλάδας, όπως γίνεται αντιληπτό και από το «Εθνικό Στρατηγικό Πλαίσιο Αναφοράς 2007-2013» του Υπουργείου Οικονομίας (Παράρτημα Β).

Χαρακτηρίζεται λοιπόν το περιβάλλον ως αγαθό συλλογικό και οποιαδήποτε προσβολή του αποτελεί συλλογική ζημιά σε βασικές ελευθερίες: τη ζωή και την υγεία, την ανάπτυξη της προσωπικότητας ως συνόλου σωματικών, ψυχικών και πνευματικών ιδιοτήτων, την οικονομική δράση και τη ατομική ιδιοκτησία.

Ειδικότερα, το περιβάλλον νοείται ως προϋπόθεση της ζωής και της υγείας αλλά και της ανάπτυξης της προσωπικότητας του ανθρώπου ως ατόμου και ως μέλους της κοινωνίας, ή αλλιώς ως προϋπόθεση υψηλής ποιότητας ζωής (Σκούρης, Τάχος, 1998).

3.2.2 Θεμελιώδη Ανθρώπινα – Κοινωνικά Δικαιώματα

Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η προστασία του περιβάλλοντος αποτελεί Δικαίωμα, όμως το πολύπλοκο περιεχόμενό του καθιστά δύσκολη την κατάταξή του σε κάποια παραδοσιακή κατηγορία δικαιωμάτων. Συγκεντρώνει στοιχεία ατομικού, κοινωνικού και πολιτικού δικαιώματος. Είναι ατομικό γιατί κάθε πολίτης μπορεί να διεκδικήσει από την Πολιτεία την προστασία του περιβάλλοντος. Είναι πολιτικό γιατί ασκείται ως συλλογική δράση μέσα στα πλαίσια δημοκρατικών πολιτευμάτων (π.χ σύλλογοι). Και τέλος είναι κοινωνικό, αφού αποτελεί υποχρέωση της Πολιτείας να λαμβάνει μέτρα για την προάσπιση των δικαιωμάτων του περιβάλλοντος (Σκούρτος, Σοφούλης, 2001).

Παράλληλα με την προηγούμενη νομοθεσία αναπτύσσεται παγκοσμίως μια διεθνής πολιτική για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Τα κοινωνικά δικαιώματα δημιουργήθηκαν από την ανάγκη να μεταβληθούν σε ουσιαστικά τα ατομικά δικαιώματα του ανθρώπου δηλαδή η ελευθερία, η ισότητα, ο σεβασμός και η προστασία της ανθρώπινης αξίας και να οριστούν θεσμικές εγγυήσεις για την προάσπισή τους.

Το 1949 οι Κυβερνήσεις συγκλονισμένες από τις φρικαλεότητες του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου υιοθέτησαν ένα κείμενο που είχε προτείνει η Διεθνής Επιτροπή Ερυθρού Σταυρού σχετικά με την προστασία του άμαχου πληθυσμού στη διάρκεια πολέμου. Δημιουργήθηκαν έτσι οι 4 Συμβάσεις της Γενεύης, με 429 άρθρα που εγγυώνται την προστασία των τραυματιών και ασθενών των Ενόπλων Δυνάμεων στην Ξηρά και στη Θάλασσα, των αιχμαλώτων πολέμου και του άμαχου πληθυσμού.

Για πρώτη φορά όλα τα δικαιώματα συγκεντρώθηκαν σε ένα έγγραφο, το Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που συντάχθηκε στη Νίκαια το 2000, γεγονός που εξέφραζε την ανάγκη να ενισχυθεί η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων υπό το πρίσμα των κοινωνικών αλλαγών, της κοινωνικής προόδου και των επιστημονικών και τεχνολογικών εξελίξεων. Ο χάρτης περιλαμβάνει 54 άρθρα που κατανέμονται σε 7 κεφάλαια:

- Αξιοπρέπεια: ανθρώπινη αξιοπρέπεια, δικαίωμα στη ζωή δικαίωμα στην ακεραιότητα του προσώπου, απαγόρευση των βασανιστηρίων και των απάνθρωπων εξευτελιστικών ποινών ή μεταχείρισης, απαγόρευση της δουλείας και της καταναγκαστικής εργασίας.
- Ελευθερία: δικαίωμα στην ελευθερία και την ασφάλεια, σεβασμός της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής, προστασία των δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα, δικαίωμα γάμου και δικαίωμα ίδρυσης οικογένειας, ελευθερία έκφρασης και πληροφόρησης, ελευθερία των τεχνών και των επιστημών, δικαίωμα εκπαίδευσης, επαγγελματική ελευθερία και δικαίωμα στην εργασία, ελευθερία ίδρυσης επιχείρησης, δικαίωμα ιδιοκτησίας, δικαίωμα ασύλου, προστασία σε περίπτωση απομάκρυνσης, επαναπροώθησης και απέλασης.
- Ισότητα: ισότητα έναντι του νόμου, μη διάκριση, πολιτισμική, θρησκευτική και γλωσσική πολυμορφία, ισότητα ανδρών και γυναικών, δικαιώματα του παιδιού, δικαιώματα των ηλικιωμένων, ένταξη των ατόμων με ειδικές ανάγκες.
- Αλληλεγγύη: δικαίωμα στην πληροφόρηση και στη διαβούλευση με τους εργαζομένους στα πλαίσια της επιχείρησης, δικαίωμα διαπραγματεύσεων και συλλογικών ενεργειών, δικαίωμα πρόσβασης σε υπηρεσίες ευρέσεως εργασίας, προστασία έναντι αδικαιολόγητης απόλυσης, δίκαιοι και ισότιμοι όροι εργασίας, απαγόρευση της εργασίας των παιδιών και προστασία των εργαζόμενων νέων, οικογενειακή και επαγγελματική ζωή, κοινωνική ασφάλεια και κοινωνική αρωγή, προστασία της υγείας, πρόσβαση σε υπηρεσίες γενικού οικονομικού ενδιαφέροντος, προστασία του περιβάλλοντος, προστασία των καταναλωτών.
- Ιθαγένεια: δικαίωμα του εκλέγειν και του εκλέγεσθαι κατά τις εκλογές του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, κατά τις δημοτικές εκλογές, δικαίωμα χρηστής

διαχείρισης, δικαίωμα πρόσβασης στα έγγραφα, δικαίωμα αναφοράς, ελεύθερη κυκλοφορία και διαμονή, διπλωματική και προξενική προστασία.

- Δικαιοσύνη: δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου, τεκμήριο αθωότητας και δικαιώματα υπεράσπισης, αρχές νομιμότητας και αναλογικότητας αξιόποινων πράξεων και ποινών, δικαίωμα του προσώπου να μη δικάζεται ή να μην τιμωρείται ποινικά δύο φορές για την ίδια αξιόποινή πράξη (www.euroopa.eu).

Στη χώρα μας κατά το Ελληνικό Σύνταγμα, τα Κοινωνικά Δικαιώματα ταξινομούνται σε τέσσερις μεγάλες κατηγορίες, που συμπεριλαμβάνουν πολλά επιμέρους:

- Το δικαίωμα για κοινωνική ασφάλιση-κοινωνική ασφάλεια και για απόκτηση κατοικίας.
- Το δικαίωμα για εργασία.
- Το δικαίωμα για κοινωνική και πολιτική ανάπτυξη της προσωπικότητας.
- το δικαίωμα για προστασία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος (Βάγια, 1994).

Για τα ανθρώπινα δικαιώματα υπάρχουν πολλές ακόμα συμφωνίες που είτε ισχύουν ήδη, είτε βρίσκονται σε σχεδιασμό. Παρόλα αυτά οι άνθρωποι και οι κυβερνήσεις απέχουν πολύ από τις συμφωνημένες προθέσεις. Καθημερινά διαπράττονται παραβιάσεις σε βάρος χιλιάδων ανθρώπων, καθιστώντας τις διεθνείς συμφωνίες τυπική διαδικασία υπογραφής εγγράφων.

3.2.3 Κοινωνικά δικαιώματα και Κοινωνική Εργασία

Η Κοινωνική Εργασία έχει μοναδικό ρόλο και ευθύνη στον αγώνα για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η εμπειρία των Κοινωνικών Λειτουργών στην αναγνώριση των ψυχοκοινωνικών προβλημάτων και στην ανάπτυξη και χορήγηση υπηρεσιών, τους δίνει βασικότερες γνώσεις όσον αφορά την ανθρώπινη συμπεριφορά.

Η Διεθνής Ομοσπονδία Κοινωνικών Λειτουργών νιώθοντας το βάρος της ευθύνης απέναντι στις αμέτρητες παραβιάσεις ανθρωπίνων δικαιωμάτων υιοθέτησε συγκεκριμένη τακτική και πολιτική στο ζήτημα. Αρχικά περιέγραψε τα ανθρώπινα δικαιώματα, για να μπορεί ο επαγγελματίας Κοινωνικός Λειτουργός να τα έχει σαν γνώμονα στην εργασία του. Αυτά είναι τα ακόλουθα:

- Βασικά δικαιώματα: κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα στην ελευθερία, ισότητα, αυτοδιάθεση, καμία διάκριση ως προς την καταγωγή, το φύλο, το σεξουαλικό προσανατολισμό, τη φυλή, το χρώμα, τη γλώσσα, την εθνική ή κοινωνική προέλευση, την περιουσία, την διανοήση, την ιδεολογία, την πολιτική πεποίθηση.
- Διακυβέρνηση: κάθε άνθρωπος δικαιούται να έχει μια ιθαγένεια, να συμμετέχει στη διακυβέρνηση της χώρας του με ίσο δικαίωμα μυστικής ψήφου, αλλά και άμεσα. Έχει δικαίωμα να δέχεται τις δημόσιες υπηρεσίες και την κοινωνική ασφάλιση του τόπου του, να έχει ελευθερία γνώμης και επικοινωνία. Να συνεταιρίζεται και να κυκλοφορεί ελεύθερα έχοντας το δικαίωμα διαμονής, μετακίνησης ή αποχώρησης από τη χώρα. Έχει δικαίωμα να ζητά και να του παρέχεται άσυλο όταν παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα.
- Δικαιοσύνη: όλοι είναι ίσοι απέναντι στο νόμο και κάθε κατηγορούμενος θεωρείται αθώος μέχρι τη δίκαιη και αμερόληπτη δίκη του. Κάθε άνθρωπος που κρίθηκε ένοχος έχει δικαίωμα ανθρώπινης μεταχείρισης με σκοπό την αναμόρφωση και την κοινωνική επανένταξή του, ανάλογα με την ηλικία, το φύλο, τη φυσική και πνευματική του κατάσταση και τη φύση της πράξης του. Προστατεύεται η φυσική, πνευματική και ηθική ακεραιότητα του ατόμου και κανείς δεν υποβάλλεται σε βασανιστήρια, σκληρή μεταχείριση ή θανατική ποινή.
- Οικογένεια: κάθε κράτος και κοινωνία πρέπει να προστατεύει την οικογένεια και κάθε μέλος της, ανάλογα με την ηλικία, το φύλο ή κάποια ιδιαίτερη κατάσταση. Κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα να διατηρεί οικογένεια, η οποία δικαιούται ασφάλεια και υποστήριξη να καλύψει τις ανάγκες της σε κατοικία, τροφή, ένδυση, υγεία και εργασία.
- Εκπαίδευση: όλοι έχουν δικαίωμα σε ίση και δωρεάν εκπαίδευση, με στόχο την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων, την ανάπτυξη της προσωπικότητας και την κατανόηση των ατομικών, κοινωνικών, οικονομικών, πολιτικών, πολιτιστικών και ανθρώπινων δικαιωμάτων.
- Εργασία: κάθε άνθρωπος έχει δικαίωμα στην εργασία με ικανοποιητικές συνθήκες για τον ίδιο και την οικογένειά του. Έχει δικαίωμα ίσης αμοιβής, λογικού ωραρίου, διακοπών και άδειας με αποδοχές. Δικαιούται να ιδρύει ή

να συμμετέχει σε συνδικάτα. Δικαιούται ίσες ευκαιρίες σε περίπτωση ανικανότητας, ανεργίας και σύνταξης.

- Υγεία: όλοι έχουν δικαίωμα σε φυσική και πνευματική ευεξία, στην πρόληψη, στη θεραπεία και στη συμμετοχή του σε αυτή, στο να γνωρίζει την κατάσταση της υγείας του και να αποφασίζει ο ίδιος για τον εαυτό του και το σώμα του.
- Υπευθυνότητες: κάθε άνθρωπος έχει ευθύνη απέναντι στην κοινότητα και το έθνος, έχει υποχρέωση να προάγει την έκφραση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της κοινωνικής προόδου, ενώ δεν έχει δικαίωμα να συμμετέχει σε ενέργειες που καταπατούν τα δικαιώματα, όπως προπαγάνδα, υποκίνηση σε πόλεμο, εχθρότητα, μίσος, αδιαλλαξία και βία (Βάγια, 1997/ Ιωαννίδου-Johnson, 1999).

Σήμερα λοιπόν, υπάρχει περισσότερο από ποτέ η άποψη ότι επιδίωξη της Κοινωνικής Εργασίας είναι η υποστήριξη, αποκατάσταση, προάσπιση και προαγωγή των ανθρώπων στη συναλλαγή τους με το περιβάλλον τους και στη διεκδίκηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων τους. Η κοινωνική αλλαγή είναι για την Κοινωνική Εργασία αναπόφευκτη και όλη η εκπαίδευσή των Κοινωνικών Λειτουργών στηρίζεται στον άξονα άτομο-κοινωνική δικαιοσύνη, ενώ οι Κοινωνικοί Λειτουργοί έχουν συμβάλει στον καθορισμό και στη διασφάλιση των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών δικαιωμάτων.

Οι δυσκολίες βέβαια που αντιμετωπίζει ένας Κοινωνικός Λειτουργός στην προσπάθεια προάσπισης όλων των δικαιωμάτων στην πράξη της δουλειάς του είναι πάρα πολλές. Ιδιαίτερο πρόβλημα αποτελεί η μη αποδοχή αυτών των δικαιωμάτων συνταγματικά από το κράτος, γεγονός που έχει σαν αποτέλεσμα τη μη κατοχύρωση των πολιτών. Επιπλέον, συχνά οι ίδιες οι κοινωνικές οργανώσεις με τη διάρθρωσή τους θέτουν φραγμούς στον τομέα αυτό, ενώ κάποιες φορές και οι ίδιοι οι Κοινωνικοί Λειτουργοί δεν είναι έτοιμοι να αναλάβουν τόσο δύσκολους ρόλους (Βάγια, 1994).

Συμπερασματικά, συγκρίνοντας τα δικαιώματα που αναλύθηκαν στις προηγούμενες σελίδες, είναι φανερές οι ομοιότητες και οι κοινές επιδιώξεις τους. Τα δικαιώματα που προασπίζεται το Δίκαιο του Περιβάλλοντος, τα Θεμελιώδη Ανθρώπινα Δικαιώματα και τα Δικαιώματα που καθορίζουν τα πλαίσια της Κοινωνικής Εργασίας, Κοινωνικά και Ατομικά, αποτελούν τη βάση για μια αναμορφωμένη κοινωνία που, στη διεκδίκησή της για ποιότητα ζωής για όλα της τα

μέλη, δε θα παρεμποδίζεται από άλογες οικονομικές σκοπιμότητες και ανήθικες επεκτατικές προσδοκίες εις βάρος κανενός.

3.3 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΠΡΟΛΗΨΗΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ-ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΩΝ

Ο όρος «οικολογική συνείδηση» όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο, είναι γέννημα του αιώνα μας, αφού ο κίνδυνος για μια μεγάλη οικολογική καταστροφή και οι ήδη δυσμενείς κοινωνικές συνθήκες υποχρέωσαν την ανάπτυξη μιας νέας σκέψης, μιας νέας σχέσης, στην οποία παίζει σημαντικό ρόλο η προστασία και διατήρηση της φύσης. Ήταν απόρροια της ανάγκης για καθολική αντιμετώπιση των πραγμάτων, στάση που θέλει τον άνθρωπο μέσα στη φύση, αλλά και διαφοροποιώντας τον από αυτή. Η ύπαρξη οικολογικής συνείδησης στον άνθρωπο στοχεύει στην επίτευξη μιας συνολικής ισορροπίας, αφού όλα είναι αλληλένδετα και πρέπει να αντιμετωπίζονται ολιστικά.

Η Κοινωνική Εργασία, πλαισιωμένη από πλούσιες εμπειρίες και έντονους προβληματισμούς γύρω από τον άνθρωπο και το περιβάλλον του, εμπλουτισμένη με γνώσεις ως αποτέλεσμα μακρόχρονων διαδικασιών, μπορεί να συμβάλει σημαντικά στην πρόληψη δυσλειτουργικών κοινωνικών καταστάσεων. Βασικότερος όμως στόχος είναι η οικολογικοποίηση των ατόμων και η ανάπτυξη οικολογικής συνείδησης, τομέας που η Κοινωνική Εργασία, αν αξιοποιούσε σωστά όσα μέσα διαθέτει, θα μπορούσε να φέρει σε πέρας αποτελεσματικά.

Όλες οι μέθοδοι Κοινωνικής Εργασίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν προς μια τέτοια κατεύθυνση, αλλά είναι εμφανές πως αποδοτικότερη ποσοτικά και ποιοτικά μπορεί να αποδειχθεί η Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα, η οποία, με τη μεθοδολογία που έχει αναπτύξει, είναι ικανή να έχει πρόσβαση σε μεγάλο κομμάτι πληθυσμού και να επηρεάζει τα κέντρα λήψης αποφάσεων σε τοπικό και εθνικό επίπεδο. Στη συνέχεια γίνεται μια εκτενέστερη ανάλυση της μεθοδολογίας της για να φανεί το μέγεθος της επιρροής και του ρόλου της.

Σύμφωνα με το παράδειγμα άλλων χωρών η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια αρχίζει να δίνει ιδιαίτερη σημασία στην περιβαλλοντική εκπαίδευση, τομέας που θα εξεταστεί παρακάτω στα πλαίσια της Κοινωνικής Εργασίας. Κρίνεται επίσης σκόπιμο

να γίνει μια αναφορά στην πολυπολιτισμικότητα, φαινόμενο των καιρών μας και τομέας που πρέπει να στηρίξει η Κοινωνική Εργασία στα πλαίσια των αρχών της για ισότητα, δικαιοσύνη και σεβασμό στη διαφορετικότητα και υπό το πρίσμα της οικολογικοποίησης των ατόμων και των κοινωνιών.

3.3.1 Η μεθοδολογία της κοινωνικής εργασίας με κοινότητα

3.3.1.1 Κοινωνικός σχεδιασμός

Κοινωνικός σχεδιασμός αποκαλείται «η επιστημονική μέθοδος εργασίας -η διαδικασία- η οποία επιδιώκει την ορθολογιστική λήψη αποφάσεων με στόχο τη μεθόδευση και την υλοποίηση επιθυμητών στόχων, την επίλυση των υπαρχόντων κοινωνικών προβλημάτων και την έγκαιρη αντιμετώπιση εκείνων που προβλέπεται να προκύψουν στο μέλλον» (Καλλινικάκη, 1998, σελ. 149).

Ο κοινωνικός σχεδιασμός νοείται σήμερα σαν μια διαδικασία στους τομείς:

- «Σχεδιασμού κοινωνικής υποδομής», σα σχεδιασμός υπηρεσιών και εγκαταστάσεων στον κοινωνικό τομέα.
- «Τοπική κοινωνική πολιτική», με στόχο τη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης της κοινότητας και ιδιαίτερα των κοινωνικά αδικημένων πληθυσμιακών ομάδων.
- Στον τομέα της «κοινωνικής τοπικής πολιτικής» όπου εντοπίζονται οι ενδεχόμενες αρνητικές εξελίξεις στην κοινότητα και γίνονται προσπάθειες για τη θετική διαμόρφωση της συμβίωσης.
- Σαν «ενεργός κοινωνική πολιτική» στους τομείς της οικονομίας, υγείας, περιβάλλοντος, πολιτικής, εργασίας (Ζωγράφου, 2002, σελ.122-23).

Σε τοπικό επίπεδο ο κοινωνικός σχεδιασμός συμπεριλαμβάνει:

- Το σχεδιασμό Υγείας (προστασία του περιβάλλοντος, ανοικοδόμηση κτιρίων, αθλητικές εγκαταστάσεις, χώροι αναψυχής, δημιουργία «πράσινων ζωνών», κατασκευή νοσοκομείων κλπ).
- Το σχεδιασμό Μέριμνας Νέων (κέντρα νεότητας, παιδικές χαρές, κατασκηνώσεις, εγκαταστάσεις για αναψυχή νέων και παιδιών κλπ).
- Το σχεδιασμό Κοινωνικής Βοήθειας (κατασκευή ιδρυμάτων για άτομα με χρόνιες παθήσεις, γηροκομείων κλπ) (Ζωγράφου, 2002).

3.3.1.2 Κοινωνική διοίκηση

Ο όρος «διοίκηση» αναφέρεται «στην οργάνωση και την κατεύθυνση της ανθρώπινης δραστηριότητας με σκοπό την αποτελεσματικότερη προώθηση, ολοκλήρωση και αξιολόγηση ενός έργου. Η διοίκηση αποτελεί μια βασική δραστηριότητα απαραίτητη σε όλες τις φάσεις της ανάπτυξης και της λειτουργίας μιας κοινωνικής υπηρεσίας. Πρόκειται για μια λειτουργία που έχει αφετηρία τον ανθρώπινο παράγοντα, απευθύνεται στον άνθρωπο και η υλοποίησή της βασίζεται επίσης στον άνθρωπο» (Καλλινικάκη, 1998, σελ. 150).

Σκοπός της διοίκησης είναι η βελτίωση των συνθηκών ζωής των ατόμων-ομάδων και κοινοτήτων σε τομείς όπως η υγεία, η εργασία, το περιβάλλον, η παιδεία, η κατοικία, η κοινωνική πρόνοια.

Η δράση της περιλαμβάνει το σχεδιασμό, την εξεύρεση πόρων, την έρευνα, το συντονισμό, τη λήψη αποφάσεων, τον έλεγχο, την καθοδήγηση, την κατάρτιση προϋπολογισμού, την αξιολόγηση της παραγωγικότητας και της αποτελεσματικότητας (Καλλινικάκη, 1998).

3.3.1.3 Κοινωνική έρευνα

Η «κοινωνική έρευνα» διερευνά, καταγράφει, αξιολογεί τις αιτίες και τις επιπτώσεις των κοινωνικών προβλημάτων και των συνθηκών ζωής και μελετά τους ψυχολογικούς και κοινωνικοπολιτιστικούς παράγοντες που δημιουργούν ένα κοινωνικό πρόβλημα καθώς και τις επιπτώσεις του. Εκτιμά τους κοινωνικοοικονομικούς παράγοντες που βοηθούν στην εμφάνιση ή επηρεάζουν την αντιμετώπιση ενός προβλήματος και τη συχνότητα που εμφανίζονται τα κοινωνικά προβλήματα, αξιολογεί το κατά πόσο είναι επείγον να αντιμετωπισθούν, με ποια προγράμματα, και μετρά την αποτελεσματικότητα των παρεμβάσεων και σε ποιο βαθμό πετυχαίνουν το σκοπό τους.

Στην πράξη η Κοινωνική Εργασία και στην εφαρμογή της η κοινωνική πολιτική αξιοποιούν τα πορίσματα της κοινωνικής έρευνας. Ένα παράδειγμα είναι το ότι οι έρευνες για τον αριθμό και τις οικονομικές ανάγκες των ατόμων με ειδικές ανάγκες είχαν σαν αποτέλεσμα τη θεσμοθέτηση επιδομάτων, επιδοτούμενων θέσεων εργασίας και των φορολογικών απαλλαγών τους (Καλλινικάκη, 1998).

3.3.1.4 Κοινοτική ανάπτυξη και οργάνωση

Ο όρος «κοινοτική ανάπτυξη» σημαίνει «τη χρησιμοποίηση κάτω από ένα και μόνο πρόγραμμα, τρόπων και τεχνικών, που παίρνουν τις τοπικές κοινότητες σε μονάδες ενέργειας και που αποπειρώνται να συνδυάσουν την εξωτερική βοήθεια με την οργανωμένη επιτόπια αυτοδιάθεση και οι οποίες αντίστοιχα επιζητούν να παρακινήσουν την τοπική πρωτοβουλία και ηγεσία να αντιληφθεί ότι είναι το πρωταρχικό μέσο της αλλαγής» (Ross, 1985, σελ.26).

Τα προγράμματα Κοινοτικής Ανάπτυξης:

- Συμπεριλαμβάνουν ένα οργανωμένο πρόγραμμα με έμφαση στις ανάγκες τις κοινότητας.
- Παρέχουν τεχνική βοήθεια με τη μορφή προσωπικού και εξοπλισμού, χρημάτων, εφοδίων, συμβούλων.
- Εφαρμόζουν αρχές αυτοβοήθειας για τη χρησιμοποίηση έμψυχων πόρων και υλικού.
- Εκπαιδεύουν και μορφώνουν τους κατοίκους της κοινότητας.
- Προσπαθούν να συντονίσουν διάφορες ειδικότητες που είναι απαραίτητες για την ολοκληρωμένη βοήθεια της κοινότητας σε τοπικό επίπεδο (γεωπόνους, κτηνοτρόφους κλπ) (Ιατρίδης, 1961).

Η συμμετοχή των κατοίκων της κοινότητας στα προγράμματα κοινοτικής ανάπτυξης είναι όχι μόνο σημαντική αλλά και απαραίτητη. Ανάλογα με το είδος του προγράμματος, τις ικανότητες και τα ενδιαφέροντα του κάθε πολίτη εξαρτάται ο βαθμός και ο τρόπος συμμετοχής του. Σύμφωνα με το Σταθόπουλο (2000) στην Κοινοτική Ανάπτυξη ισχύει το ρητό «*τίποτε δε γεννάει επιτυχία περισσότερο από την επιτυχία*», που σημαίνει ότι όσο πιο ικανοποιημένοι είναι οι κάτοικοι από τη συμμετοχή τους σε προγράμματα τόσο περισσότερο ενδιαφέρον θα έχουν να συμμετέχουν στην επίλυση των κοινωνικών προβλημάτων.

Μέσα στα παραπάνω πλαίσια δράσης η Κοινωνική Εργασία έχει τη δυνατότητα να οργανώνει εκστρατείες για να ενημερωθεί ο απλός πολίτης για τα περιβαλλοντικά προβλήματα, για τους πιθανές λύσεις τους και για το πώς μπορεί να προσφέρει ο ίδιος μέσα από μικρές καθημερινές του πράξεις.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να κάνει προτάσεις αλλά και να παρακινήσει σε συμμετοχή τους συμπολίτες του στο σχεδιασμό των πόλεων, στον καθορισμό των χώρων πρασίνου και στην πολεοδομική οργάνωση.

Με τη σωστή συνεργασία και χρήση των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης, που πρέπει η Κοινωνική Εργασία αλλά και η Οικολογία να έρχονται σε επαφή, μπορούν να υλοποιηθούν μεγάλα ενημερωτικά προγράμματα που θα έχουν άμεση απήχηση στο κοινό, αφού ο ήχος και η εικόνα τυγχάνουν καλύτερης αποδοχής από το θεατή-ακροατή-αναγνώστη απ' ό,τι ο ικανότερος ομιλητής.

Από τα πιο απλά πράγματα ξεκινά κανείς να αποκτά οικολογική συνείδηση: από τη μη αγορά και κατανάλωση επιζήμιων για το περιβάλλον προϊόντων μέχρι την ανακύκλωση, από τη λογική χρήση του αυτοκινήτου μέχρι τη χρησιμοποίηση πάνινης αντί πλαστικής σακούλας για τα ψώνια, από τη συνεπή χρήση ηλεκτρικού ρεύματος, μέχρι την αντισύλληψη. Όλα αυτά βέβαια όχι μηχανικά κι επειδή τα επιβάλλει μια νέα τάξη πραγμάτων αλλά συνειδητά και άκρως δημοκρατικά και ελεύθερα (Bookchin, 1992).

Τέλος, η Κοινωνική Εργασία είναι ικανή να προωθήσει νέες κατευθύνσεις στην κοινωνική πολιτική που θα στοχεύουν στην αυτοβοήθεια, τη βοήθεια στη γειτονιά και την ελεύθερη και τοπική πρωτοβουλία. Είναι επίσης ικανή να στηρίξει τις νέες τεχνολογίες, να κατευθύνει επαγγελματικά τους νέους προς καινούργιους ορίζοντες, έχοντας υπόψη τις ανάλογες εξελίξεις σε χώρες που προηγούνται στον τομέα αυτόν. Διατηρώντας σχέσεις συνεργασίας με άλλα κράτη και ανταλλάσσοντας απόψεις, ανανεώνονται οι τεχνικές και η μεθοδολογία και γίνεται υπενθύμιση της παγκοσμιότητας του προβλήματος.

3.3.2 Περιβαλλοντική Εκπαίδευση

Σύμφωνα με τη Σκαναβή (1995) η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι μια διαδικασία που προωθεί εκείνη τη στάση και μορφή συμπεριφοράς ατόμων, ομάδων και ολόκληρων κοινωνιών, ώστε να επιφέρουν θετική κοινωνική αλλαγή και ανάπτυξη περιβαλλοντικής ηθικής. Συμβάλλει σημαντικά στη διατήρηση και βελτίωση του παγκόσμιου περιβάλλοντος. Αυτό το πετυχαίνει με τις δυνατότητες που έχει να εμπλέκει ανθρώπους σε μια κοινωνική δραστηριότητα επίλυσης προβλημάτων μέσω συμμετοχικής διαδικασίας, αναπτύσσοντας τελικά περιβαλλοντικά μορφωμένους, δραστήριους και υπεύθυνους πολίτες.

Οι άνθρωποι πάντα προσπαθούσαν να κατανοήσουν το περιβάλλον τους και τις σχέσεις που τους συνέδεαν με αυτό και από αυτή την άποψη μπορεί να θεωρηθεί

πως Περιβαλλοντική Εκπαίδευση υπάρχει από τότε που εμφανίστηκε ο άνθρωπος στη γη. Όμως διαφοροποιείται ανάλογα με τις φάσεις του πολιτισμού, τις γνώσεις και τις εκάστοτε ανάγκες.

Αρχικά, όπως υποστηρίζει η Φλογαΐτη (1998), η εκπαίδευση σχετικά με περιβαλλοντικά θέματα είχε επικρατήσει να λέγεται «*εκπαίδευση γύρω από το περιβάλλον*». Είχε ως αντικείμενο το περιβάλλον, το οποίο ήταν αντικείμενο μελέτης πολλών επιστημονικών κλάδων, αλλά ο καθένας από τη δική του σκοπιά, χωρίς συνθετική προσέγγιση, με αποτέλεσμα ο εκπαιδευόμενος να μην έχει άμεση επαφή με το αντικείμενο της μάθησης.

Αργότερα αναπτύχθηκε και άλλη μια διάσταση που όριζε την εκπαίδευση «*από και μέσα στο περιβάλλον*». Εμπλουτίζεται έτσι το αντικείμενο, και το περιβάλλον θεωρείται «*μέσον για την κατάκτηση της γνώσης και της ψυχολογικής και συναισθηματικής ωρίμανσης του ατόμου, καθώς και πηγή γνώσης και διανοητικής και κοινωνικής προόδου*» (Φλογαΐτη, 1998, σελ.179-80). Δεν αναιρούνται οι μέχρι τότε στόχοι, όμως τίθεται μια νέα βάση, που θέλει το περιβάλλον θεμέλιο για την κατάκτηση της γνώσης μέσα στα παιδαγωγικά και διδακτικά πλαίσια, που θα οδηγήσει στη γενικότερη αγωγή και πραγμάτωση του ατόμου.

Μια τρίτη αντίληψη έρχεται έπειτα να συμπληρώσει τις δύο προηγούμενες. Σύμφωνα με αυτή η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση είναι «*εκπαίδευση για το περιβάλλον*». Αυτή υποκινεί κινητοποίηση και δράση στο κοινωνικό και πολιτικό πεδίο, που στόχο έχει την αντιμετώπιση της οικολογικής κρίσης και την επίλυση των οικολογικών και κοινωνικών προβλημάτων.

Το θεωρητικό υπόβαθρο της Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης λοιπόν εννοεί το περιβάλλον ένα σύνολο λειτουργιών που διαμορφώνεται από τη συνδυασμένη δράση φυσικών, βιολογικών, κοινωνικών, πολιτικών και οικονομικών συστημάτων.

Η σημερινή κρίση δομών, αξιών και θεσμών έχει αντίκτυπο και στο σχολείο, το οποίο πρέπει να επωμιστεί μεγάλο μέρος της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Το ίδιο λοιπόν το σχολείο περνά κρίση ως θεσμός, αφού τα προγράμματά του δεν προάγουν την ισόρροπη ανάπτυξη των διανοητικών, συναισθηματικών, ψυχοκινητικών και κοινωνικών δυνατοτήτων του παιδιού και εφήβου. Το χάσμα μεταξύ θεωρίας-πράξης, σχολείου-φύσης-κοινωνίας-ζωής και ο υπέρμετρος ανταγωνισμός, που καλλιεργούνται στο σχολείο, προδίδει ένα μέγιστο πρόβλημα που ζητά λύση.

Σύμφωνα με τον Αθανασάκη (1994) στα σημερινά προγράμματα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης οι συμμετέχοντες :

- Συγκεντρώνουν ιδέες, πληροφορίες, υλικά και στοιχεία από διάφορες πηγές περιβαλλοντικής πληροφόρησης (βιότοποι, δρυμοί, οικισμοί, βιομηχανίες, ερευνητικά κέντρα, πανεπιστήμια, αρχαιολογικοί χώροι, μουσεία).
- Αναλύουν αυτά τα στοιχεία, τα εκτιμούν σύμφωνα με την πραγματικότητα και σε σχέση με τις τεχνολογικές, οικονομικές και πολιτισμικές τους διαστάσεις.
- Τα παρουσιάζουν με ποικίλα εκφραστικά μέσα, βγάζοντας συμπεράσματα και κάνοντας προτάσεις.
- Τα αξιολογούν αυτοκριτικά και διαλεκτικά με σκοπό τη βελτίωσή τους.

Ιδιαίτερη σημασία δίνεται στην περιβαλλοντική εκπαίδευση στα άτομα με ειδικές ανάγκες. Χρησιμοποιείται ως μέθοδος εργασιοθεραπείας που συμβάλλει στην αντιμετώπιση του προβλήματός τους και στην κοινωνική ένταξη και καταξίωσή τους. Μέσω αυτής, τα άτομα ενισχύονται ώστε να μην νιώθουν μειονεκτικά. Με τις δραστηριότητες αυτές οι μαθητές αναπτύσσουν πνεύμα συνεργασίας και εξωτερικεύουν την ευαισθησία τους για το περιβάλλον και την καλαισθησία που ίσως τους διακρίνει περισσότερο από ένα παιδί χωρίς ειδικές ανάγκες.

Οι στόχοι των προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης, όπως επισημαίνει η Σχίζα (1993) είναι οι εξής:

- Ανάπτυξη δεξιοτήτων.
- Γνωστικοί: μέσω δραστηριοτήτων, γνωριμία με το σχολείο ως δομημένο χώρο.
- Συμμετοχικοί: οργάνωση ομάδων εργασίας.
- Επιστημονικοί: γνωριμία με τα στοιχεία του χώρου, με τον τεχνολογικό πολιτισμό και τη φιλοσοφία που θέλει το σχολείο ενταγμένο στην κοινωνία.
- Δημιουργία στάσης ζωής: συμμετοχή στην οργάνωση και λειτουργία της σχολικής ζωής.
- Συναισθηματικοί: δημιουργία σχέσεων και κοινής δραστηριότητας, συνεργατικότητα, αναγνώριση της αλληλεξάρτησης και της αξίας του άλλου.

Η Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, όπως γίνεται κατανοητό, πραγματοποιείται κυρίως στα πλαίσια του σχολείου. Ο δάσκαλος και ο καθηγητής είναι εκείνοι που καλούνται να υλοποιήσουν τα προγράμματα. Η Κοινωνική Εργασία στο σχολείο,

αλλά και σε πολλούς άλλους χώρους εφαρμογής της μπορεί να είναι σημαντικό στέλεχος αυτής της διαδικασίας, η οποία απαιτεί κοινωνική ευαισθησία, ικανότητες κινητοποίησης των παιδιών και των ενηλίκων και άρτια οργάνωση και λειτουργία ομάδων. Όλα αυτά τα στοιχεία αποτελούν βασικό μέρος της εκπαίδευσης ενός Κοινωνικού Λειτουργού, ο οποίος μπορεί να εμπυχώσει και να διευρύνει τις ομάδες.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να συμπεριλάβει την Περιβαλλοντική Εκπαίδευση στους περισσότερους τομείς δράσης του. Μπορεί να αναλάβει τόσο τον σχεδιασμό όσο και την υλοποίηση τέτοιων προγραμμάτων, που θα βοηθούσαν τις ευπαθείς κοινωνικά ομάδες με τις οποίες ασχολείται να νιώσουν μέλη ενός ευρύτερου συνόλου, να γνωρίσουν τα πλεονεκτήματα που προσφέρει η επαφή με τη φύση και να κάνουν προτάσεις που θα λαμβάνονται υπόψη στο μελλοντικό καθορισμό των προγραμμάτων και στην κοινοτική ανάπτυξη γενικότερα.

3.3.3 Διαπολιτισμική Κοινωνική Εργασία

Η Κοινωνική Εργασία, ως ζωντανό μέλος της κοινωνίας, γίνεται δέκτης της μεταβαλλόμενης πολιτισμικής σκηνής, στην Ελλάδα, την Ευρώπη και το διεθνή χώρο. Σήμερα ερχόμαστε αντιμέτωποι με καινούργιες εκδηλώσεις ρατσισμού, οι οποίες συχνά δεν είναι εύκολα αναγνωρίσιμες.

Σύμφωνα με τον Κωνσταντόπουλο (2000) ο σύγχρονος νεορατσισμός αντικαθιστά τον όρο «φυλετική καθαρότητα» με τον όρο «πολιτισμική ταυτότητα» και τον όρο «ανισότητα» με τον όρο «διαφορά». Η νέα αυτή τάση ενισχύει τόσο πολύ τη διαφορετικότητα των πολιτισμών δημιουργώντας έτσι τεράστιες αποστάσεις μεταξύ των ανθρώπων. Δε φανερώνει άμεσα την ξеноφοβία της, ενώ αφήνει υπόνοιες για αλλοίωση μιας κουλτούρας από ξένες, και συνήθως «κατώτερες». Είναι φαινόμενο ιδιαίτερα επικίνδυνο, αφού συχνά καλύπτεται προβάλλοντας υπερβολικά τα θετικά μιας ξένης κουλτούρας, με σκοπό την περιθωριοποίησή της.

Είναι αναγκαία πλέον η συνειδητοποίηση εκ μέρους των συλλογικών φορέων, κρατικών και μη, ότι σήμερα οι πολυπολιτισμικές κοινωνίες αποτελούν τη νέα πραγματικότητα. Επίσης πρέπει να γίνει συνείδηση ότι για την αξιοποίηση της νέας κατάστασης οι πολιτισμοί πρέπει να βρίσκονται σε διαδικασία αλληλεπίδρασης, χωρίς να κινδυνεύει να εξαφανιστεί κάποια ταυτότητα. Έτσι, η πολυπολιτισμική κοινωνία μετατρέπεται σε διαπολιτισμική (Εσδράς, 2004).

Με τα παραπάνω συμφωνεί η Δημοπούλου-Λαγωνίκα και συμπληρώνει (2004) πως ο όρος διαπολιτισμικός αναφέρεται στην αλληλεπίδραση, ανταλλαγή, αμοιβαιότητα και αλληλεγγύη μεταξύ των ομάδων σε μια κοινότητα, ενώ ο όρος «πολυπολιτισμικός» περιγράφει μια κατάσταση συνύπαρξης εθνοτικών ομάδων σε μια κοινότητα, χωρίς ιδιαίτερες σχέσεις μεταξύ τους. Έτσι έχουμε την Διαπολιτισμική Κοινωνική Εργασία, τη Διαπολιτισμική Συμβουλευτική και Ψυχοθεραπεία. Συγχρόνως, χρησιμοποιείται και ο όρος «Εθνικά Ευαίσθητη Κοινωνική Εργασία», αλλά και «Πολυπολιτισμική Συμβουλευτική».

Η Διαπολιτισμική Κοινωνική Εργασία δρα σε επίπεδο ατόμου, οικογένειας, ομάδας, αλλά και σε επίπεδο κοινότητας και θεσμικών αλλαγών προς όφελος των εθνοτικών ομάδων. Περιλαμβάνει στρατηγικές ευαισθητοποίησης και κινητοποίησης των μελών της κοινότητας. Είναι μια ολιστική προσέγγιση που λαμβάνει υπόψη τη σημασία που έχουν το πολιτισμικό πλαίσιο, το ιστορικό υπόβαθρο και οι κοινωνικοπολιτικές εμπειρίες ενός ατόμου στην επικοινωνία και τις σχέσεις του.

Υπάρχουν πολλά μοντέλα παρέμβασης στη Διαπολιτισμική Κοινωνική Εργασία που το καθένα προτείνει τη δική του λύση για τη λειτουργικότητα των ατόμων και των εθνοτικών ομάδων. Εδώ θα αναφερθεί το Συστημικό-Οικολογικό μοντέλο, ως το καταλληλότερο για την κατανόηση της αλληλεπίδρασης του ατόμου με το κοινωνικό του περιβάλλον.

Σύμφωνα με αυτό «...οι αλληλεπιδράσεις και η αλληλεξάρτηση μεταξύ ενός οργανισμού-υποσυστήματος και του περιβάλλοντός του -μακροσύστημα-, θεωρούνται σημαντικές για την επιβίωση και των δυο. Υπογραμμίζεται η πολυπλοκότητα και η διαφορετικότητα μεταξύ των ατόμων και των διαφόρων συστημάτων καθώς συναλλάσσονται και αλληλεπιδρούν συνέχεια για αμοιβαία συνύπαρξη» (Δημοπούλου-Λαγωνίκα, 2004, σελ.100). Το μοντέλο αυτό προτείνει τη βαθιά γνώση του προβλήματος στην ολότητά του και λαμβάνει υπόψη του το άτομο, την οικογένεια, την ομάδα, την κοινότητα και διατυπώνει στρατηγικές για την εύκολη πρόσβαση στις πηγές της κοινότητας και για αλλαγές σε ατομικό αλλά και πολιτικό επίπεδο.

Ο Τρισελιώτης (1996) προτείνει την αναθεώρηση και προσαρμογή των Κοινωνικών Υπηρεσιών για να είναι προσιτές και αποδεκτές από τους μετακινούμενους πληθυσμούς. Χρειάζεται να γίνει τόσο σε οργανωτικό επίπεδο, όσο και ως προς την παροχή των υπηρεσιών. Χρήσιμη είναι η συμμετοχή των ίδιων στη λήψη των αποφάσεων, αλλά και η παρουσία τους στις Υπηρεσίες ως προσωπικό.

Η Διαπολιτισμική Κοινωνική Εργασία απαιτεί από τον Κοινωνικό Λειτουργό να γνωρίσει καλά τον εαυτό του και να απελευθερωθεί πρώτα ο ίδιος από φυλετικές, ξενοφοβικές ή εθνοκεντρικές τάσεις, που πιθανόν να μη γνωρίζει καν πως έχει. Απαιτεί επίσης γνώση των παραδόσεων, αξιών και τρόπου ζωής των μεταναστών, ώστε να γίνει επέμβαση βασιζόμενη στις δυνάμεις και όχι στις αδυναμίες τους. Πρέπει επίσης ο Κοινωνικός Λειτουργός να είναι ικανός να αναπροσαρμόζει τη μεθοδολογία του ανάλογα με τις ανάγκες της εθνότητας που έχει να εξυπηρετήσει.

Η Κοινωνική Εργασία χρειάζεται να συμβαδίσει με την άποψη ότι οι ανισότητες, η περιθωριοποίηση και ο κοινωνικός αποκλεισμός δημιουργούνται μέσα στα πλαίσια μιας παγκοσμιοποιημένης κοινωνίας που αποτυγχάνει να καταπολεμήσει τη φτώχεια και την αδικία. Χρειάζεται και είναι ικανή ως εφαρμοσμένη Κοινωνική επιστήμη να προσφέρει την ιδεολογία της, να αφυπνίσει συνειδήσεις και συνεργαζόμενη με άλλους φορείς να συμπορευτούν για μια κοινωνία που όλοι, ιθαγενείς και μετανάστες θα μπορούν να συμμετέχουν και να διεκδικούν ισότητα.

3.4 Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΣΤΟΝ ΤΟΜΕΑ ΤΗΣ ΟΡΓΑΝΩΣΗΣ ΣΕ ΠΕΡΙΠΤΩΣΕΙΣ ΟΙΚΟΛΟΓΙΚΩΝ ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΩΝ

Στο πρώτο κεφάλαιο έγινε ήδη μια αναφορά στις φυσικές καταστροφές και τις ψυχολογικές επιπτώσεις τους και αναφέρθηκε πως τα θύματα των οικολογικών καταστροφών είναι κυρίως οι ήδη ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες. Παιδιά, έγκυες γυναίκες, ασθενείς, τραυματίες, κατάκοιτοι, άτομα με αναπηρίες, ηλικιωμένοι, φυλακισμένοι, πολυπροβληματικές οικογένειες, αλλά και υποβαθμισμένες συνοικίες των μεγάλων αστικών κέντρων, απομονωμένα χωριά και χωριά με μεγάλο αριθμό ηλικιωμένων, είναι εκείνες οι ομάδες που χρειάζονται ιδιαίτερη στήριξη σε περιπτώσεις εκτάκτων αναγκών. Οι καταστάσεις αυτές περιλαμβάνουν καταστροφές από φυσικές αιτίες: σεισμούς, πλημμύρες, πυρκαγιές, αλλά και από μόλυνση του περιβάλλοντος, πολέμους και άλλες αιτίες.

Στόχος της κοινωνικής πολιτικής σε όλες σχεδόν τις χώρες είναι η ίση κατανομή των πόρων, των μέσων και των υπηρεσιών σε ολόκληρο τον πληθυσμό, υποστηρίζοντας τις ευάλωτες ομάδες με επιπλέον παροχές σε καταστάσεις κρίσης. Ο

σχεδιασμός των μέτρων αυτών στόχο έχει να προετοιμάσει τον πληθυσμό για την αντιμετώπιση μιας πιθανής έκτακτης ανάγκης, ώστε μακροπρόθεσμα να είναι σε θέση να οργανωθεί, να προστατευτεί και να αλληλοβοηθηθεί σε περιπτώσεις καταστροφών.

Σύμφωνα με τη Βάγια (1996-97) οι κοινωνικές υπηρεσίες μπορούν και πρέπει να αναλάβουν δράση σε τέτοιες περιπτώσεις και οι Κοινωνικοί Λειτουργοί καλούνται να υιοθετήσουν πολλούς και σημαντικούς ρόλους. Τα τελευταία χρόνια είναι γεγονός πως εμπλέκονται περισσότερο σε προγράμματα παροχής τέτοιου είδους βοήθειας. Η αποστολή τους μέχρι πρόσφατα περιοριζόταν συνήθως στην εκτίμηση των αναγκών των θυμάτων, στην παροχή καταλυμάτων, τροφίμων, ρούχων, στην καταγραφή ατόμων με ειδικές ανάγκες και στη δραστηριοποίησή τους. Είναι αυτονόητο πως αυτά ανήκουν στις αρμοδιότητες των Κοινωνικών Λειτουργών, όμως ο ρόλος τους είναι πολύ ευρύτερος.

Το θέμα της βοήθειας γίνεται λοιπόν αντικείμενο έντονης κριτικής και προβληματισμού μεταξύ των διεθνών οργανώσεων βοήθειας σε φυσικές καταστροφές και τελευταία επικρατεί η άποψη ότι τα θύματα μιας καταστροφής πρέπει να εμπλέκονται από την αρχή στο σχεδιασμό προγραμμάτων για την κάλυψη των αναγκών τους αντί να περιμένουν εξωτερική βοήθεια. Υποστηρίζεται επίσης πως πρέπει να δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στην προετοιμασία σχεδίων ετοιμότητας για την αντιμετώπιση των καταστροφών και τη λήψη προληπτικών μέτρων.

Ο σχεδιασμός για την αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών στηρίζεται σε πέντε βασικά κοινωνικά συστήματα που μπορούν να βοηθήσουν τις ευάλωτες ομάδες, όπως αναφέρει η Λημναίου (1986):

- Η οικογένεια: ενημερωμένη και εκπαιδευμένη σωστά αποτελεί τη βάση για τη διαπαιδαγώγηση των μελών της, γεγονός που θα οδηγήσει σε άτομα ώριμα και ικανά να αντιμετωπίζουν τις δυσκολίες της ζωής.
- Το σχολείο: το ενημερωμένο εκπαιδευτικό προσωπικό με τη συνεργασία της οικογένειας και της κοινότητας συμβάλλουν στη σωστή αντιμετώπιση άμεσων κινδύνων, στην ανάπτυξη αισθημάτων αυτοπροστασίας και αλληλοβοήθειας, αλλά και στη δημιουργία ενήλικων προσωπικοτήτων έτοιμων να αντιμετωπίσουν αντιξοότητες.
- Η κοινότητα και η γειτονιά: οι κάτοικοι της κοινότητας, άτομα και οργανωμένες ομάδες, μπορούν με σωστή ενημέρωση και κινητοποίηση να βοηθήσουν σημαντικά τις ευάλωτες ομάδες.

- Οι υπηρεσίες, οι οργανισμοί και τα ιδρύματα: αναλαμβάνουν την προστασία των εξυπηρετούμενων τους, με ειδική εκπαίδευση των ίδιων των μελών, των συγγενών και των φίλων τους, των επαγγελματιών και των εθελοντών τους, αλλά και της τοπικής κοινότητας που θα πρέπει να δράσει συντονισμένα και άμεσα.

Σύμφωνα με την Παπαδοπούλου (1986) ο Κοινωνικός Λειτουργός μπορεί να παρέμβει στον κοινωνικό σχεδιασμό και στην κοινοτική οργάνωση.

3.4.1 Κοινωνικός Σχεδιασμός

Σε εθνικό επίπεδο ο Κοινωνικός Λειτουργός συμμετέχει στην οργάνωση σχεδίου πριν την καταστροφή που περιλαμβάνει την οργάνωση και λειτουργία δικτύου προνοιακών παροχών. Σαν μέλος επιτροπής πρέπει να καταστρώνει ευέλικτο σχέδιο στο οποίο να καθορίζονται οι αρμοδιότητες όλων των στελεχών, εξετάζει και αναθεωρεί το σχέδιο και το υπάρχον υλικό και προσφέρει συμβουλευτική βοήθεια σε διάφορα κέντρα λήψης αποφάσεων.

Στα πλαίσια της αντιμετώπισης των καταστροφών οφείλει αρχικά να γνωρίζει τα είδη των πιθανών καταστροφών μιας περιοχής, να αξιολογεί τις επιπτώσεις τους και τα αναγκαία μέτρα και αναλαμβάνει να δημιουργήσει και να διατηρήσει εποικοδομητικές σχέσεις με κρατικές υπηρεσίες και εθελοντικές οργανώσεις και κυρίως με τον Ελληνικό Ερυθρό Σταυρό. Κινητοποιεί πολίτες προς τον εθελοντισμό και τους εκπαιδεύει. Οργανώνει σεμινάρια και ομάδες εκπαίδευσης για επαγγελματίες και επιδιώκει συναντήσεις με κρατικούς φορείς και άλλους ειδικούς για ανταλλαγή απόψεων. Συνάπτει συμφωνίες με οργανώσεις που μπορούν να αναλάβουν την εξυπηρέτηση των θυμάτων και είναι ενήμερος για τις ψυχολογικές επιπτώσεις τόσο των θυμάτων, όσο και του προσωπικού. Σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο αναλαμβάνει όλες τις παραπάνω δράσεις, έχοντας όμως και κάποιες επιπλέον αρμοδιότητες, πιο συγκεκριμένες.

3.4.2 Κοινοτική Οργάνωση

Ο Κοινωνικός Λειτουργός στον τομέα αυτό μπορεί να αναλάβει την οργάνωση και την εκτέλεση πολλών προγραμμάτων ευαισθητοποίησης και συμμετοχής των

πολιτών. Εκπαιδεύει και προετοιμάζει τον πληθυσμό κυρίως για την διαχείριση του πανικού, μέτρο που θεωρείται προληπτικό, αφού πάρα πολλά είναι τα θύματα εξαιτίας του πανικού.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός συμμετέχει σε εκπαιδευτικά προγράμματα σε σχολεία, σε σχολές, σε οργανώσεις νέων, ενώ ειδικά μαθήματα μπορούν να γίνονται για την ευαισθητοποίηση των παιδιών στα προβλήματα ανάπηρων συνομηλίκων και συμμαθητών τους και στο πώς μπορούν να τους βοηθήσουν.

Κρατικές και εθελοντικές οργανώσεις πρέπει να χρησιμοποιούν τα μέσα μαζικής ενημέρωσης για να μεταδώσουν γνώσεις σχετικά με τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ευπαθείς ομάδες σε περίπτωση καταστροφής και εκπαιδευμένοι Κοινωνικοί Λειτουργοί μπορούν να ενημερώσουν ανάπηρους και τις οικογένειές τους για συγκεκριμένες μεθόδους διάσωσης.

Η γειτονιά πρέπει να εκπαιδευτεί με προγράμματα ετοιμότητας και αυτοβοήθειας που ενισχύουν την αυτοπεποίθηση, αναπτύσσουν συλλογικό πνεύμα και δημιουργούν δεσμούς μεταξύ των πολιτών.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός αναλαμβάνει σημαντική ευθύνη απέναντι στα θύματα της καταστροφής. Προτεραιότητά του είναι οι ανάγκες τους και προσπαθεί να δουλέψει μαζί τους σε ολόκληρη τη διαδικασία. Κινητοποιεί τις πηγές της κοινότητας και τις συντονίζει, φέρνοντάς τις κοντά στον πολίτη. Με την εχεμύθεια, την τήρηση του απορρήτου, τη συνέντευξη και τις γνώσεις για την παροχή βοήθειας σε καταστάσεις κρίσης, μπορεί να προσφέρει σημαντική βοήθεια. Πιο συγκεκριμένα:

- Υποδέχεται τα θύματα στις υπηρεσίες και κάνει καταγραφή τους, για να αποδώσουν καλύτερα τα προγράμματα βοήθειας.
- Αναπτύσσει ευέλικτα σχέδια διανομής τροφίμων και ρούχων.
- Φροντίζει για τη στέγαση των θυμάτων, θεωρώντας σημαντικότερο να διατηρηθεί η συνοχή της οικογένειας για την καλύτερη ψυχολογική τους στήριξη.
- Εφαρμόζει την Κοινωνική Εργασία με Άτομα και με Οικογένεια με σκοπό την απάλυνση του πόνου και την καλύτερη προσαρμογή στις νέες ξαφνικές δυσάρεστες συνθήκες.
- Εμπλέκεται στη διαδικασία αναζήτησης συγγενών, αφού μετά από μια καταστροφή είναι τεράστια η ανησυχία για τη ζωή των συγγενών που δεν έχουν δώσει σημεία ζωής.

- Καλλιεργεί την ανάμειξη των θιγόντων στα προγράμματα αποκατάστασης, εξασφαλίζοντας έτσι τη συνέχισή τους με δική τους πρωτοβουλία.
- Η συμβολή συνεχίζεται στο στάδιο της αποκατάστασης, με σκοπό να επαναφέρει τους κανονικούς ρυθμούς και τα ομαλά πρότυπα ζωής σε μια πληγείσα κοινότητα (Παπαδοπούλου,1986).

Ιδιαίτερα σημαντική είναι η συμμετοχή του Κοινωνικού Λειτουργού στο Διεθνές Κίνημα του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού και της Ερυθράς Ημισελήνου που έχουν αναπτύξει ποικίλες δράσεις και ευρύ πεδίο καθηκόντων ανά τον κόσμο και ανάλογα με τη περίπτωση. Εκτός από τη βοήθεια σε θύματα φυσικών καταστροφών, προστατεύει θύματα που έπεσαν στα χέρια των αντιπάλων σε περιόδους πολέμων, ενώ φροντίζει για τον άμαχο πληθυσμό, που στους σύγχρονους πολέμους είναι αυτός που πλήττεται περισσότερο (Μαλικούτη, 1986).

Είναι απαραίτητο να χρησιμοποιηθεί η μέχρι τώρα γνώση για να καταρτιστούν προγράμματα πλήρους δράσης. Απαιτείται να οργανωθούν οι Κοινωνικές Υπηρεσίες, κρατικές και μη και να εκπαιδεύσουν κατάλληλα το προσωπικό τους ώστε να είναι συντονισμένοι και αποτελεσματικοί. Η αντιμετώπιση είναι υπόθεση πολλών κλάδων. Δεν χρειάζονται μόνο γνώσεις κοινωνιολογίας, γεωλογίας, ή γεωγραφίας, αλλά και εκπαίδευση ετοιμότητας σε κρίση και χειρισμού συναισθημάτων. Κάθε απλός πολίτης πρέπει να εκπαιδευτεί για την αντιμετώπιση καταστροφικών γεγονότων όσο δυσάρεστη κι αν μπορεί να είναι μια τέτοια διαδικασία ή αν μοιάζει μακρινή και απίθανη.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Όσα μελετήθηκαν και αναλύθηκαν στην παρούσα εργασία και ιδιαίτερα το τελευταίο κεφάλαιο που επεξηγεί τη σχέση των δύο επιστημών, αποτελούν νέες σκέψεις και προτάσεις για την αντιμετώπιση των οικολογικών προβλημάτων και τη βελτίωση της κατάστασης του πλανήτη και της ποιότητας ζωής των ανθρώπων. Υπάρχουν βέβαια και πολλές δυσκολίες στην υλοποίηση αυτών των στόχων, που θα πρέπει συμπερασματικά να αναφερθούν.

Αν η σχέση των δύο τομέων ήταν τόσο καλή πρακτικά όσο και θεωρητικά, τότε η Κοινωνική Εργασία σίγουρα θα ασχολούταν με λιγότερα από τα τωρινά αντικείμενα εργασίας της: ψυχασθένεια, εγκατάλειψη και παραμέληση παιδιών και ηλικιωμένων, άστεγοι και αμέτρητα άλλα. Τότε και η Οικολογία θα είχε ένα σημαντικό σύμμαχο στον αγώνα της για αναγνώριση, θα κέρδιζε έδαφος στη διεπιστημονική συνεργασία και θα είχε να συνδιαλλαγεί με περισσότερους ενημερωμένους πολίτες.

Το βέβαιο είναι πως οι αντιδράσεις της φύσης θα παραμένουν άγνωστες στον άνθρωπο για πολύ καιρό ακόμα, αφού δεν έχει φτάσει σε τέτοιο σημείο διανοητικής εξέλιξης και είναι αμφίβολο αν ποτέ θα φτάσει. Όμως κάτι τέτοιο δεν μπορεί να είναι εφησυχαστικό, γιατί για παράδειγμα, μπορεί να μην γνωρίζουμε τις επιπτώσεις μιας πυρηνικής δοκιμής στους φυσικούς μηχανισμούς, όμως γνωρίζουμε το κόστος της σε ανθρώπινη υγεία, το καθεστώς που τα όπλα επιβάλλουν και το ότι είναι ανήθικο να διακινδυνεύονται ανθρώπινες ζωές και να θυσιάζονται άλλοι ζωντανοί οργανισμοί.

Το παράδειγμα αυτό ενισχύει και την άποψη ότι στο όνομα της εξέλιξης δεν μπορεί να υπονομευτεί το μέλλον του πλανήτη και των παιδιών, σύμφωνα και με την άποψη του Μορέν (1990). Η τεχνολογία και η επιστήμη, οικολογικοποιώντας τις βάσεις τους, θα πρέπει να στραφούν στην ανακάλυψη τεχνικών και μεθόδων που θα διασφαλίζουν στην κάθε γενιά μια αυτοσυντήρηση, που θα θέτουν δηλαδή σε μικρότερο κίνδυνο το δανειζόμενο από τις επόμενες κεφάλαιο. Έτσι δε θα τίθεται σε κίνδυνο το μέλλον του πλανήτη, αφού κάθε κοινωνία και γενιά θα μπορεί να στηρίζεται στις δικές της δυνάμεις.

Παραθέτοντας όλες τις προσεγγίσεις που αναπτύχθηκαν για το ζήτημα της Οικολογίας, συμπεραίνεται ότι η σκέψη και η δράση των ατόμων πρέπει να οικολογικοποιηθεί. Η διαδικασία αυτή μπορεί να είναι κάτι τελείως προσωπικό για τον κάθε άνθρωπο, ο οποίος μπαίνοντας σε μια τέτοια λογική καθορίζει ανάλογα και τις

πράξεις του, προσπαθώντας να βρει και άλλους να συμμερίζονται τις απόψεις του, απόψεις που εκφράζουν σεβασμό για τη ζωή και τη φύση.

5. ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Υπάρχουν πολλά προβλήματα που πρέπει να αντιμετωπίσουν οι δύο επιστήμες για να βελτιώσουν τη συνεργασία τους. Η Κοινωνική Εργασία είναι ένας τομέας με απεριόριστα αντικείμενα εφαρμογής, μελέτης και εργασίας. Αυτό αποτελεί τροχοπέδη στη συμβολή της στο έργο της Οικολογίας, αφού ήδη η έλλειψη Κοινωνικών Λειτουργιών σε παραδοσιακούς χώρους εργασίας είναι εμφανέστατη.

Είναι απαραίτητο, να υπάρχει ανάλογη προετοιμασία των Κοινωνικών Λειτουργιών κατά τη διάρκεια της εκπαίδευσής τους, η οποία πρέπει με μαθήματα, σεμινάρια και προγράμματα να αποκτήσει ανάλογη κατεύθυνση. Έτσι, οι επαγγελματίες πια, θα έχουν ευρύ γνωσιολογικό υπόβαθρο, επιχειρώντας ακόμα και να επαναπροσδιορίσουν και να ανανεώσουν και τις κλασικές μεθόδους εργασίας τους.

Προϋπόθεση για αυτό είναι να γίνει γνωστό το έργο της Οικολογίας στους χώρους της Κοινωνικής Εργασίας, ώστε να γίνει αποδεκτό και να ενταχθεί στα ενδιαφέροντα των Κοινωνικών Λειτουργιών. Οι περισσότεροι Κοινωνικοί Λειτουργοί, στην Ελλάδα κυρίως, δεν θα φαντάζονταν τον εαυτό τους να εργάζεται σε μια οικολογική οργάνωση, ούτε θα δεχόταν με μεγάλη ευκολία μια νέα προοπτική και μεθοδολογία στην εργασία τους. Για να εξυτηρηθεί λοιπόν η οικολογικοποίηση από τους Κοινωνικούς Λειτουργούς πρέπει πρώτα να γίνει δικό τους βίωμα, γεγονός που θα τους δώσει την ώθηση να κινηθούν μέσα σε τέτοιο πνεύμα και να θέσουν ένα τόσο φιλόδοξο και υψηλής ηθικής στόχο.

Επιπλέον, όταν ο Κοινωνικός Λειτουργός βρεθεί ενταγμένος σε κοινωνικά προγράμματα οικολογικού όμως περιεχομένου, θα έρθει αντιμέτωπος με τη δυσπιστία των άλλων επιστημονικών κλάδων, που θεωρούνται, και είναι βέβαια, παραδοσιακά συνδεδεμένες με την Οικολογία. Για να υπάρξει λοιπόν διεπιστημονική συνεργασία πρέπει όλες οι εμπλεκόμενες επιστήμες να παραδεχθούν το έργο της Κοινωνικής Εργασίας, τη σοβαρότητα της συμβολής της, να τη βοηθήσουν και να την κατευθύνουν στα αρχικά της βήματα.

Ξεπερνώντας και αυτό το εμπόδιο ο Κοινωνικός Λειτουργός έχει να αντιμετωπίσει όλες τις δυσκολίες και τις πιέσεις που δέχονται και οι άλλες επιστήμες. Δηλαδή: κερτημένα συμφέροντα, έλλειψη κρατικής μέριμνας, άρνηση, έλλειψη οικονομικών πόρων, αντίδραση των θιγόμενων ομάδων, συγκρούσεις, αμφισβήτηση

του έργου και των κινήτρων τους, γραφειοκρατία, απόκρυψη πληροφοριών, δυσμενή αντιμετώπιση λόγω της άσχημης φήμης που έχει η οικολογία σε κάποιους κύκλους, κυρίως τεχνοκρατικούς, δυσκολίες που μπορεί να κάμψουν την πίστη του Κοινωνικού Λειτουργού ή άλλου εμπλεκόμενου, επαγγελματία ή μη.

Πάντως, η φροντίδα για τις ανάγκες των επόμενων γενιών έχει ήδη μπει στο προσκήνιο και καθοδηγεί ενέργειες που γίνονται στη χρήση των φυσικών αποθεμάτων και στην προστασία του περιβάλλοντος. Η τεχνολογία θα μπορούσε να βοηθήσει τις επόμενες γενιές να χρησιμοποιούν πιο αποτελεσματικά τα αποθέματα, λαμβάνοντας υπόψη τους και την αύξηση της ζήτησής τους καθώς ο πληθυσμός αυξάνεται. Η τεχνολογία λοιπόν και η επιστήμη πρέπει να αναδομηθούν και να γίνει πιστευτό ότι μπορούν να εξασφαλίσουν μια νέα κοινωνική ισορροπία και μέσω αυτής μια νέα σχέση ανθρώπου-φύσης.

Γίνεται πια αντιληπτό ότι οικολογία δε σημαίνει μόνο ανακύκλωση ή αναδάσωση, αλλά περιλαμβάνει έννοιες πολύ πιο καθοριστικές για τον τρόπο και την ποιότητα ζωής. Αν ο άνθρωπος επιθυμεί να διασφαλίσει τη βιολογική και πολιτιστική του κληρονομιά πρέπει να αναγνωρίζει την αξία όλων των οικοσυστημάτων της Γης.

Πρέπει επίσης να αναγνωριστεί ότι τα σύνορα των εθνών δεν έχουν σχέση με την οικολογική πραγματικότητα του πλανήτη. Οι εμπορικές, κρατικές και πανεθνικές εταιρίες δε θα πρέπει να προκαλούν περιβαλλοντική υποβάθμιση υπακούοντας στους νόμους του Διεθνούς Δικαίου Προστασίας Του Περιβάλλοντος, ώστε να επιτευχθεί κοινωνική δικαιοσύνη, δίκαιο εμπόριο και εναρμόνιση με το περιβάλλον.

Αυτό χρειάζεται να γίνει ενώ θα αναγνωρίζουν οι λαοί τις διαφορές μεταξύ τους και θα παραδέχονται ταυτόχρονα τις κοινές τους καταβολές. Ο σεβασμός σε όλες τις μορφές πολιτισμού και το δικαίωμα όλων των ανθρώπων στην ικανοποίηση των βασικών αναγκών είναι απαραίτητη προϋπόθεση σε μια δημοκρατική κοινωνία.

Στα πλαίσια μιας τέτοιας ηθικής, ένα θέμα που πρέπει επίσης να αντιμετωπιστεί είναι η φτώχεια. Αυτό θα γίνει αν μεταβληθούν τα πρότυπα παραγωγής και κατανάλωσης τα οποία προκαλούν το φαινόμενο και παραβιάζουν τα φυσικά όρια του πλανήτη. Οι πρωτοβουλίες για την επίτευξη αυτού του στόχου πρέπει να έχουν ως αρχή την εξάλειψη της κοινωνικής αδικίας και της εκμετάλλευσης των αδύναμων χωρών. Αυτό θα γίνει με την ενδυνάμωση των κατά τόπους τεχνολογιών και την επιδίωξη της παγκόσμιας ειρήνης.

Ο Κοινωνικός Λειτουργός με τις γνώσεις που διαθέτει γύρω από την κοινωνική δράση και την κοινωνική αλλαγή, γύρω από τον τρόπο λειτουργίας των κοινωνικών

συστημάτων και των αλληλεπιδράσεων που υφίστανται μέσα σ' αυτό, μπορεί να αποτελέσει πολύτιμο σύμβουλο στην οργάνωση και την καθοδήγηση ομάδων δράσης και ευαισθητοποίησης. Επιπλέον, γνωρίζοντας ο Κοινωνικός Λειτουργός σε βάθος την κοινότητα στην οποία εργάζεται και ερχόμενος αντιμέτωπος καθημερινά με τις προκαταλήψεις, τις ιδιαιτερότητες και τη νοοτροπία των κατοίκων, είναι ικανός να ξέρει τις ανάγκες και τα όριά τους. Επομένως, μπορεί να προσαρμόσει σ' αυτά μια συντονισμένη περιβαλλοντική δράση, η οποία δε θα βρει αξεπέραστες αντιστάσεις από τους πολίτες, αλλά θα τους έχει συμμάχους.

Η Οικολογία και ιδιαίτερα η προσέγγιση της Κοινωνικής Οικολογίας, θα βοηθηθεί σημαντικά από τη συνεργασία της με την Κοινωνική Εργασία στην εδραίωσή της ως επιστήμη. Οι κινητοποιήσεις της για προστασία και σεβασμό του περιβάλλοντος θα πάρουν πολύ πιο ουσιαστικό χαρακτήρα, με αποτελέσματα που ίσως φανούν αργότερα, αλλά που θα είναι σίγουρα μακροβιότερα.

6. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία

- Αθανασάκης, Αρτ., Κουσούρης, Θ., Κονταράτος, Σ., Οικολογία και Περιβάλλον, Αθήνα, Ο.Ε.Δ.Β, 1990.
- Βάγια, Χρ., Τόμος συμπληρωματικής βιβλιογραφίας του μαθήματος Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα IV ΣΤ΄ Εξαμήνου, Αθήνα, Τ.Ε.Ι Αθήνας, Σ.Ε.Υ.Π, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, 1996-97.
- Bookchin, Μ., Τι είναι Κοινωνική Οικολογία, Αθήνα, Βιβλιόπολις, 1992.
- Bosquet, Μ., Οικολογία και Πολιτική, Αθήνα, Νέα Σύνορα Α.Α Λιβάνη, 1984.
- Giddens, Αντ., Εισαγωγή στην Κοινωνιολογία, (μτφρ Ντ. Τριανταφυλλοπούλου), Αθήνα, Οδυσσέας, 1989.
- Γκυερύ, Φρ. κ.ά, Συλλογικό έργο Γάλλων Πανεπιστημιακών Διανοούμενων, Από την υπόθεση Ντρέυφους μέχρι σήμερα, (μτφρ Η. Π. Νικολούδης, Κ. Ι. Δεσποτόπουλος), Αθήνα, Ροές/ Βιβλιοθήκη του ΧΧ Αιώνα, 1991.
- Ζαραφώνιτου, Χρ., Τετράδια Εγκληματολογίας. Η προστασία του περιβάλλοντος από εγκληματολογική σκοπιά, Αθήνα, Νομική Βιβλιοθήκη, 1996.
- Ζαφείρης, Αλ., Ζαφείρη, Ελ., Μουζακίτης, Χρ., Οικογενειακή θεραπεία. Θεωρία και πρακτικές εφαρμογές, (χωρίς τόπο), Ελληνικά Γράμματα, 1999, 3η έκδοση.
- Ζωγράφου, Ανδρ., Κοινωνική Εργασία με Κοινότητα. Θεωρία-Πράξη- Προβληματισμοί, Αθήνα, Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδάνος, 2002, 3η έκδοση.
- Ζωγράφου, Ανδρ., Σημειώσεις από τις παραδόσεις στο μάθημα της Κοινωνικής Εργασίας με Ομάδα Μέρος Β΄, Πάτρα, Τ.Ε.Ι Πάτρας, Σ.Ε.Υ.Π, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, 1993.
- Ιατρίδης, Δ., Σχεδιασμός Κοινωνικής Πολιτικής, Αθήνα, Gutenberg, 1990.
- Ιωαννίδου-Johnson, Α., Δεοντολογία, Εξάμηνο Γ΄, Δ΄, Ε΄, ΣΤ΄ Εαρινό, Πάτρα, 1999.
- Καλλινικάκη, Θ., Κοινωνική Εργασία. Εισαγωγή στη θεωρία και την πρακτική της Κοινωνικής Εργασίας, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1998, 2η έκδοση.
- Καμιζούλης, Γ. κ.ά, Ίδρυμα Μαραγκοπούλου για τα δικαιώματα του Ανθρώπου: Το δικαίωμα στο περιβάλλον: Προσβολές και προστασία του, Αθήνα, Αντ. Ν. Σακκούλα, 1997.

- Κατσορίδου-Παπαδοπούλου, Χρ., Κοινωνική Εργασία με Ομάδες. Μία μορφή προσέγγισης για συνεργασία και δράση, (χωρίς τόπο), Έλλην, 2002, 2η έκδοση.
- Κωνσταντόπουλος, Χ. κ.ά, «Εμείς» και οι «άλλοι»: Αναφορά στις τάσεις και τα σύμβολα. Ε.Κ.Κ.Ε, Αθήνα, Τυπωθήτω, 2000.
- Λέκκας, Ε., Φυσικές και Τεχνολογικές καταστροφές, Αθήνα, Access Pre-Press, 2000, 2η έκδοση.
- Λόρενς, Κ., Τα 8 θανάσιμα αμαρτήματα του πολιτισμού μας, Αθήνα, Θυμάρι, 1979.
- Μάργαρης, Ν., Λαογραφική Οικολογία, Αθήνα, Φιλιππούτη, 1991.
- Μοδινός, Μ., Από την Εδέμ στο Καθαρήριο, Αθήνα, Εξάντας, 1988.
- Μοδινός, Μ., Η κατάσταση του πλανήτη 1995, (μτφρ Ομάδα Εργασίας του Διεθνούς Ινστιτούτου Περιβαλλοντικών Ερευνών-Νέα Οικολογία), Αθήνα, Δ.Ι.Π.Ε-Νέα Οικολογία-Σαββάλας, 1995.
- Μοδινός, Μ., Η κατάσταση του πλανήτη 1996, (μτφρ Ομάδα Εργασίας του Διεθνούς Ινστιτούτου Περιβαλλοντικών Ερευνών-Νέα Οικολογία), Αθήνα, Δ.Ι.Π.Ε-Νέα Οικολογία-Σαββάλας, 1996.
- Μορέν, Ε. κ.ά, Η οικολογικοποίηση της σκέψης, Αθήνα, Εναλλακτικές εκδόσεις Κομμούνα, 1991.
- Μυλωνάς, Ed., Εκπαιδευτική Ελληνική Εγκυκλοπαίδεια, Αθήνα, Εκδοτική Αθηνών, 1989.
- Παπαϊωάννου, Κ., Κλινική Κοινωνική Εργασία με Άτομα, (χωρίς τόπο), Έλλην, 1998.
- Παπαφλέσσα, Θ., Από τις παραδόσεις στο μάθημα «Προγράμματα Κοινωνικής Προστασίας» Α΄ εξάμηνο, Αθήνα, Τ.Ε.Ι Αθήνας, Σ.Ε.Υ.Π, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, 1984.
- Ross, M., Κοινωνική Εργασία με Κοινότητες, (χωρίς τόπο), Συμβούλιο Επιμορφώσεως στην Κοινωνική Εργασία, 1985, 3η έκδοση.
- Σάμουελ, Π., Οικολογικό Μανιφέστο, Αθήνα, Ανδρομέδα, 1977.
- Σημειώσεις για το μάθημα: «Εισαγωγή στην Εργαστηριακή Πρακτική Άσκηση (1)», Πάτρα, Τ.Ε.Ι Πάτρας, Σ.Ε.Υ.Π, Τμήμα Κοινωνικής Εργασίας, 1999.
- Simonnet, D., Τι είναι οικολογία, (μτφρ Φ. Πιομπίνος), Αθήνα, Νέα Σύνορα-Λιβάνη, 1992.
- Skolimowski, H., Οικοφιλοσοφία, καινούρια τακτική για τη ζωή, Αθήνα, Κάλβος, 1984.
- Σκούρτος, Μ., Σοφούλης, Κ., Η Περιβαλλοντική Πολιτική στην Ελλάδα. Ανάλυση του Περιβαλλοντικού Προβλήματος από τη Σκοπιά των Κοινωνικών Επιστημών, Αθήνα, Τυπωθήτω Γιώργος Δαρδάνος, 2001, 2η ανατύπωση.

- Σταθόπουλος, Π., Κοινωνική Εργασία. Θεωρία και Πράξη,(χωρίς τόπο), Έλλην, 1990.
- Σταθόπουλος, Π., Κοινωνική Πρόνοια. Μια Γενική Θεώρηση, (χωρίς τόπο), Έλλην, 1999, 2η έκδοση.
- Σταθόπουλος, Π., Κοινωνική Εργασία. Διαδικασία, μέθοδοι και τεχνικές παρέμβασης, Αθήνα, Παπαζήση, 2000.
- Στασινοπούλου, Ο., Κράτος Πρόνοιας. Ιστορική Εξέλιξη-Σύγχρονες θεωρητικές προσεγγίσεις, Αθήνα, Κοινωνική και Ανθρωπολογική Βιβλιοθήκη-Gutenberg, 2003.
- Τάκαρη, Ντ., Κοινωνιολογία-Κοινωνικές Μορφές-Κοινωνική Οργάνωση-Κοινωνικά Συστήματα-Κοινωνικά Προβλήματα, Αθήνα, 1984.
- Τάχος, Α., Σκούρης, Β., Δίκαιο Προστασίας του Περιβάλλοντος. Ειδικό Διοικητικό Δίκαιο. Τεύχος 5, Θεσσαλονίκη, Σακκούλα, 1998.
- Τρισελιώτης, Ι. κ.ά, Μετακινούμενοι πληθυσμοί. Μέθοδοι ψυχοκοινωνικής αντιμετώπισης, Συμβούλιο Επιμορφώσεως στην Κοινωνική Εργασία,Αθήνα, Έλλην, 1996.
- Τσαούσης, Δ., Στοιχεία κοινωνιολογίας (Α. Ο πληθυσμός), Αθήνα, Gutenberg, 1974.
- Τσαούσης, Δ., Η κοινωνία του ανθρώπου. Εισαγωγή στη Κοινωνιολογία, Αθήνα, Βιβλιοθήκη Κοινωνικής Επιστήμης και Κοινωνικής Πολιτικής-Gutenberg, 2000.
- Φλογαΐτη, Ε., Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 1998.

Περιοδικά

- Αθανασάκης Αρτ., «Μεθοδολογικές αρχές και επιδιώξεις Προγραμμάτων Περιβαλλοντικής Αγωγής στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα», Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Τεύχος 3, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 1994, σσ. 8-9.
- Bookchin Μ., «Οικολογική κρίση, σοσιαλισμός και η ανάγκη να ξαναφτιάξουμε την κοινωνία», Κοινωνία και Φύση, Τόμος 2, Τεύχος 3, 1994-95, σσ. 11-21.
- Chodoroff D., «Η Κοινωνική Οικολογία και η ανάπτυξη της κοινότητας», Κοινωνία και Φύση, Μάιος- Αυγούστος 1992, σσ. 129-140.
- Clark J., «Τι είναι η Κοινωνική Οικολογία;», Κοινωνία και Φύση, Μάιος- Αυγούστος 1992, σσ. 107-114.
- Καλοδήμου-Ιωαννίδου Ρ., «Περιβάλλον, Οικολογία και Κοινωνική Εργασία», Εκλογή, Απρίλιος-Μάιος-Ιούνιος 1993, σσ. 89-109.
- Κουρπέτης Κ., «Περιβαλλοντική ηθική και Παιδεία», Νέα Οικολογία, Τεύχος 155, Σεπτέμβριος 1997, σσ. 25-26.

Λημναίου Ν., «Ευάλωτες πληθυσμιακές ομάδες: μέτρα προστασίας και συστήματα υποστήριξης τους σε περιπτώσεις εκτάκτων αναγκών», Εκλογή, Ιούλιος-Αυγουστος-Σεπτέμβριος 1986, σσ. 59-62.

Μαλικούτη Μ., «Ο ρόλος και οι αρμοδιότητες της Κοινωνικής Υπηρεσίας και των Εθελοντών Κοινωνικής Πρόνοιας του Ελληνικού Ερυθρού Σταυρού σε έκτακτες ανάγκες», Εκλογή, Ιούλιος-Αυγουστος-Σεπτέμβριος 1986, σσ. 70-84.

Μπιτσάκης Ε., «Οι φυσικές καταστροφές είναι μόνο φυσικές;», Ουτοπία, Τεύχος 63, Ιανουάριος-Φεβρουάριος 2005, σσ. 14-16.

Παπαδοπούλου Δ., «Αντιμετώπιση φυσικών καταστροφών και Κοινωνική Εργασία», Εκλογή, Ιούλιος-Αυγουστος-Σεπτέμβριος 1986, σσ. 85-101.

Ρήτου Γ., «Προσεγγίσεις στον οικολογικό και περιβαλλοντικό σχεδιασμό των πόλεων», Οικοτοπία, Τεύχος 25, Απρίλιος-Μάιος-Ιούνιος 2003, σσ. 22-23.

Σκαναβή Κ., «Η σχέση ανάμεσα στην περιβαλλοντική εκπαίδευση και στην προώθηση της υγείας», Κοινωνία, Οικονομία και Υγεία, Τόμος 4, Τεύχος 4, Οκτώβριος-Δεκέμβριος 1995, σσ. 241-249.

Σχίζα Ντ., «Περιβαλλοντική Εκπαίδευση: ο κόσμος υπό νέο πρίσμα», Περιβαλλοντική Εκπαίδευση, Τεύχος 2, Νοέμβριος-Δεκέμβριος 1993, σσ. 10-11.

Σχίζας Γ., «Η Ευρώπη των πόλεων», Οικοτοπία, Τεύχος 14, Μάιος- Ιούνιος 1999, σσ. 18-22.

Toledo V., «Οικολογική κρίση: η δεύτερη αντίφαση του καπιταλισμού», Κοινωνία και Φύση, Τόμος 2, Τεύχος 3, 1994-95, σσ. 167-170.

Foley Gr., «Βαθιά οικολογία και υποκειμενικότητα», Κοινωνία και Φύση, Σεπτέμβριος-Δεκέμβριος 1992, σσ. 105-113.

Ειδικές εκδόσεις

Βανσεχόβεν Λ., «Αστικό Περιβάλλον», Άνθρωπος και Περιβάλλον στον 21ο αιώνα. Τα κρίσιμα προβλήματα, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, Υπουργείο Πολιτισμού, 2004.

Δημοπούλου-Λαγωνίκα Μ., «Μοντέλα παρέμβασης στη διαπολιτισμική Κοινωνική Εργασία», Πρακτικά σεμιναρίου: Πολυπολιτισμικότητα στην Ελλάδα. Πρόκληση για την Κοινωνική Εργασία, Αθήνα, Ι.Α.Κ.Ε, Σ.Ε.Κ.Ε, Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς. 14-16 Μαΐου 2004, σσ. 89-105.

Εσδράς Δ., «Κρατική ετοιμότητα υποδοχής μεταναστών: ρυθμίσεις και ανεπάρκειες», Πρακτικά σεμιναρίου: Πολυπολιτισμικότητα στην Ελλάδα. Πρόκληση για την

Κοινωνική Εργασία, Αθήνα, Ι.Α.Κ.Ε, Σ.Ε.Κ.Ε, Υπό την αιγίδα του Υπουργείου Υγείας και Κοινωνικής Αλληλεγγύης και της Γενικής Γραμματείας Νέας Γενιάς. 14-16 Μαΐου 2004, σσ. 30-32.

Ιατρίδης Δ., Η συμβολή του Κοινωνικού Λειτουργού στις ανάγκες της κοινότητας και στην κοινωνική εξέλιξη, Πρώτο Πανελλήνιο Συνέδριο Κοινωνικών Λειτουργών, 1961.

Τσίμπος Κλ., «Μετανάστευση», Άνθρωπος και Περιβάλλον στον 21ο αιώνα. Τα κρίσιμα προβλήματα, Μουσείο Γουλανδρή Φυσικής Ιστορίας, Υπουργείο Πολιτισμού, 2004.

Διαδίκτυο

www.ecocity.gr

www.europa.eu.

7. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α

ΑΝΑΝΕΩΜΕΝΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

(www.europa.eu)

ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ
ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ

Βρυξέλλες, 26 Ιουνίου 2006 (28.06)
(OR. en)

10917/06

ENV 387
AGRI 234
COMPET 184
ECO 122
ECOFIN 233
ENER 192
DEVGEN 177
MI 140
PECHE 217
RELEX 443
SAN 183
SOC 333
TRANS 174
RECH 179
POLGEN 84
EDUC 146

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

της : Γενικής Γραμματείας
προς : τις Αντιπροσωπείες

Θέμα : Επανεξέταση της στρατηγικής της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη
- Ανανεωμένη στρατηγική

Διαβιβάζεται συνημμένως προς τις αντιπροσωπείες η ανανεωμένη στρατηγική της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη, η οποία εγκρίθηκε από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο στις 15/16 Ιουνίου 2006.

10917/06

DG I

AB/απ

1
EL

ΑΝΑΝΕΩΜΕΝΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΗΣ ΕΕ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Η ΔΕΣΜΕΥΣΗ ΤΗΣ ΕΕ ΓΙΑ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Αειφόρος ανάπτυξη σημαίνει ότι οι ανάγκες της παρούσας γενιάς καλύπτονται χωρίς να υποθηκεύεται η ικανότητα των επόμενων γενεών να καλύψουν τις δικές τους ανάγκες. Πρόκειται για πρωταρχικό στόχο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ο οποίος περιλαμβάνεται στη Συνθήκη και διέπει όλες τις πολιτικές και τις δραστηριότητες της Ένωσης. Αποσκοπεί στη διασφάλιση της ικανότητας της γης να ευνοεί όλες της μορφές ζωής και βασίζεται στις αρχές της δημοκρατίας, της ισότητας των φύλων, της αλληλεγγύης, του κράτους δικαίου και του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, μεταξύ άλλων της ελευθερίας και της ισότητας ευκαιριών για όλους. Αποβλέπει στη συνεχή βελτίωση της ποιότητας ζωής και των συνθηκών διαβίωσης στη Γη προς όφελος τόσο της παρούσας όσο και των μελλοντικών γενεών. Προς τούτο, προωθεί μια δυναμική οικονομία με πλήρη απασχόληση, υψηλό επίπεδο εκπαίδευσης, προστασία της υγείας, κοινωνική και εδαφική συνοχή και προστασία του περιβάλλοντος σε έναν ειρηνικό και ασφαλή πλανήτη, ο οποίος σέβεται την πολιτιστική ποικιλομορφία.
2. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Γκέτεμποργκ (2001) θέσπισε την πρώτη στρατηγική της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βαρκελώνης το 2002 προσέθεσε στην στρατηγική αυτή εξωτερική διάσταση ενόψει της Παγκόσμιας Διάσκεψης Κορυφής για την Αειφόρο Ανάπτυξη στο Γιохάνεσμπουργκ (2002). Ωστόσο, εξακολουθούν να υπάρχουν αρνητικές τάσεις και να εμφανίζονται νέες προκλήσεις όσον αφορά την αλλαγή του κλίματος, τη χρήση ενέργειας, τις απειλές κατά της δημόσιας υγείας, τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό, τη δημογραφική πίεση και τη γήρανση του πληθυσμού, τη διαχείριση των φυσικών πόρων, την απώλεια βιοποικιλότητας, τη χρήση της γης και τις μεταφορές. Επειδή οι αρνητικές αυτές τάσεις δημιουργούν την αίσθηση του επείγοντος, απαιτείται η ανάληψη βραχυπρόθεσμης δράσης ενώ παράλληλα θα διατηρηθεί και η μακροπρόθεσμη προοπτική. Κύρια πρόκληση είναι η σταδιακή αλλαγή των μη βιώσιμων καταναλωτικών και παραγωγικών προτύπων και της μη ολοκληρωμένης προσέγγισης για τη χάραξη πολιτικής.

3. Σε αυτήν τη συνάρτηση, ολοκληρώνοντας την επανεξέταση της στρατηγικής της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη που ξεκίνησε η Επιτροπή το 2004 και με βάση την ανακοίνωση της Επιτροπής «Σχετικά με την επανεξέταση της στρατηγικής για την αειφόρο ανάπτυξη - Πλαίσιο δράσης» του Δεκεμβρίου 2005 καθώς και τις συνεισφορές του Συμβουλίου, του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής και άλλων, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε μια φιλόδοξη και σφαιρική ανανεωμένη στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη στη διευρυμένη ΕΕ, η οποία βασίζεται στην στρατηγική που θεσπίστηκε το 2001.
4. Το παρόν έγγραφο θεσπίζει ενιαία και συνεκτική στρατηγική για το πώς η ΕΕ θα μπορέσει να ανταποκριθεί αποτελεσματικά στην προ πολλού αναληφθείσα δέσμευση να αντιμετωπιστούν οι προκλήσεις της αειφόρου ανάπτυξης. Επιβεβαιώνει την ανάγκη παγκόσμιας αλληλεγγύης και αναγνωρίζει τη σημασία της ενίσχυσης της συνεργασίας μας με εξωτερικούς εταίρους, μεταξύ άλλων και με ταχέως αναπτυσσόμενες τρίτες χώρες οι οποίες θα επηρεάσουν σημαντικά την παγκόσμια αειφόρο ανάπτυξη.
5. Γενικός στόχος της ανανεωμένης στρατηγικής της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη είναι ο προσδιορισμός και η ανάπτυξη δράσεων που θα επιτρέψουν στην ΕΕ να επιτύχει συνεχή βελτίωση της ποιότητας ζωής τόσο της σημερινής γενιάς όσο και των επόμενων γενεών, μέσω της δημιουργίας βιώσιμων κοινοτήτων ικανών για αποτελεσματική διαχείριση και χρησιμοποίηση των πόρων και η αξιοποίηση του δυναμικού οικολογικής και κοινωνικής καινοτομίας προκειμένου να εξασφαλίζεται ευημερία, προστασία του περιβάλλοντος και κοινωνική συνοχή.
6. Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Ιούνιο του 2005 ενέκρινε δήλωση με τους κατωτέρω στόχους και αρχές, η οποία θα χρησιμεύσει ως βάση για την εν λόγω ανανεωμένη στρατηγική :

ΒΑΣΙΚΟΙ ΣΤΟΧΟΙ

ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ

Διατήρηση της ικανότητας της γης να ευνοεί τη ζωή σε όλη της την ποικιλία, τήρηση των ορίων των φυσικών πόρων του πλανήτη και εξασφάλιση υψηλού επιπέδου όσον αφορά την προστασία και τη βελτίωση της ποιότητας του περιβάλλοντος. Πρόληψη και μείωση της ρύπανσης του περιβάλλοντος και προώθηση αειφόρων προτύπων κατανάλωσης και παραγωγής, ώστε να αποσυνδεθεί η οικονομική μεγέθυνση από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ ΚΑΙ ΣΥΝΟΧΗ

Πρώθηση μιας δημοκρατικής, υγιούς, ασφαλούς και δίκαιης κοινωνίας, που βασίζεται στην κοινωνική ένταξη και τη συνοχή, σέβεται τα θεμελιώδη δικαιώματα και την πολιτιστική ποικιλομορφία, διασφαλίζει την ισότητα ανδρών και γυναικών και καταπολεμά κάθε μορφή διάκρισης.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΕΥΗΜΕΡΙΑ

Πρώθηση μιας ακμάζουσας, καινοτόμου, πλούσιας σε γνώσεις, ανταγωνιστικής και οικολογικά αποτελεσματικής οικονομίας, που εξασφαλίζει υψηλό επίπεδο ζωής, πλήρη απασχόληση και ποιότητα της εργασίας σε ολόκληρη την Ευρωπαϊκή Ένωση.

ΑΝΑΔΗΨΗ ΤΩΝ ΔΙΕΘΝΩΝ ΕΥΘΥΝΩΝ ΜΑΣ

Ενθάρρυνση της εφαρμογής, σε παγκόσμιο επίπεδο, δημοκρατικών θεσμών βασιζόμενων στην ειρήνη, την ασφάλεια και την ελευθερία και προάσπιση της σταθερότητας των θεσμών αυτών. Ενεργός προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης σε ολόκληρο τον κόσμο και μέριμνα ώστε οι εσωτερικές και εξωτερικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης να συμβιβάζονται με την παγκόσμια αειφόρο ανάπτυξη και με τις διεθνείς δεσμεύσεις της.

ΑΡΧΕΣ ΠΟΥ ΚΑΘΟΔΗΓΟΥΝ ΤΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΜΑΣ

ΠΡΩΘΗΣΗ ΚΑΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΩΝ ΘΕΜΕΛΙΩΔΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ

Επικέντρωση των πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης στον άνθρωπο, με την προώθηση των θεμελιωδών δικαιωμάτων, την καταπολέμηση κάθε μορφής διάκρισης και τον περιορισμό της φτώχειας και την εξάλειψη του κοινωνικού αποκλεισμού σε παγκόσμιο επίπεδο.

ΑΛΛΗΛΕΓΓΥΗ ΣΤΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΜΙΑΣ ΓΕΝΕΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΞΥ ΓΕΝΕΩΝ

Ανταπόκριση στις ανάγκες των τωρινών γενεών χωρίς να διακυβεύεται η δυνατότητα των μελλοντικών γενεών να καλύπτουν τις ανάγκες τους, τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και αλλού.

ΜΙΑ ΑΝΟΙΚΤΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ

Διασφάλιση της δυνατότητας των πολιτών να ασκούν τα δικαιώματά τους όσον αφορά την πρόσβαση στις πληροφορίες και εξασφάλιση της πρόσβασής τους στη δικαιοσύνη. Παροχή δυνατοτήτων διαβούλευσης και συμμετοχής σε όλους τους ενδιαφερομένους και τις σχετικές ενώσεις.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΩΝ

Ενίσχυση της συμμετοχής των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων. Καλύτερη ενημέρωση και ευαισθητοποίηση της κοινής γνώμης σε θέματα αειφόρου ανάπτυξης. Ενημέρωση των πολιτών σχετικά με την επίδρασή τους στο περιβάλλον και τις εναλλακτικές δυνατότητες που διαθέτουν για να προβαίνουν σε πλέον βιώσιμες επιλογές.

ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΤΑΙΡΩΝ

Ενίσχυση του κοινωνικού διαλόγου, της κοινωνικής ευθύνης των επιχειρήσεων και των εταιρικών σχέσεων δημόσιου-ιδιωτικού τομέα, ώστε να προωθηθούν η συνεργασία και οι κοινές ευθύνες όσον αφορά την εφαρμογή αειφόρων προτύπων κατανάλωσης και παραγωγής.

ΣΥΝΟΧΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ

Πρώθηση της συνοχής μεταξύ των διαφόρων πολιτικών της Ευρωπαϊκής Ένωσης και μεταξύ των δράσεων που διεξάγονται σε τοπικό, περιφερειακό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, ώστε να αυξηθεί η συμβολή τους στην αειφόρο ανάπτυξη.

ΣΥΝΟΛΟΚΛΗΡΩΣΗ ΤΩΝ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

Πρώθηση της ενσωμάτωσης εκτιμήσεων οικονομικού, κοινωνικού και περιβαλλοντικού χαρακτήρα στις διάφορες πολιτικές, κατά τρόπο ώστε να είναι συνεπείς και αλληλοενισχυόμενες, με πλήρη και γενική αξιοποίηση των μέσων για τη βελτίωση της νομοθεσίας, όπως η ισόρροπη εκτίμηση του αντικτύπου και οι διαβουλεύσεις με τους ενδιαφερομένους.

ΑΞΙΟΠΟΙΗΣΗ ΤΩΝ ΚΑΛΥΤΕΡΩΝ ΔΙΑΘΕΣΙΜΩΝ ΓΝΩΣΕΩΝ

Μέριμνα ώστε οι πολιτικές να διαμορφώνονται, να αξιολογούνται και να εφαρμόζονται με βάση τις καλύτερες διαθέσιμες γνώσεις, είναι δε υγιείς από οικονομική άποψη και προσφέρουν καλή σχέση ωφέλειας-κόστους.

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΠΡΟΦΥΛΑΞΗΣ

Σε περίπτωση επιστημονικής αμφιβολίας, εφαρμογή διαδικασιών αξιολόγησης και λήψη κατάλληλων προληπτικών μέτρων, ώστε να αποφεύγονται οι βλάβες της ανθρώπινης υγείας και του περιβάλλοντος.

ΑΡΧΗ «Ο ΡΥΠΑΙΝΩΝ ΠΛΗΡΩΝΕΙ»

Εξασφάλιση της αντιστοιχίας μεταξύ τιμών και πραγματικού κοινωνικού κόστους των δραστηριοτήτων κατανάλωσης και παραγωγής και μέριμνα ώστε οι ρυπαίνοντες να πληρώνουν για τις βλάβες που προξενούν στην ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον.

**ΣΥΝΕΡΓΙΑ ΜΕΤΑΞΥ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΕΙΦΟΡΟ ΑΝΑΠΤΥΞΗ (ΣΑΑ)
ΤΗΣ ΕΕ ΚΑΙ ΤΗΣ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗΣ ΤΗΣ ΛΙΣΣΑΒΩΝΑΣ ΓΙΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΑΥΞΗΣΗ
ΚΑΙ ΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ**

7. Η στρατηγική για την αειφόρο ανάπτυξη (ΣΑΑ) της ΕΕ και η στρατηγική της Λισσαβώνας για οικονομική αύξηση και απασχόληση αλληλοσυμπληρώνονται. Η ΣΑΑ ασχολείται κατά κύριο λόγο με την ποιότητα ζωής, την ισότητα εντός και μεταξύ των γενεών και τη συνοχή μεταξύ όλων των τομέων πολιτικής, συμπεριλαμβανομένων των εξωτερικών πτυχών. Η ΣΑΑ αναγνωρίζει ότι η οικονομική ανάπτυξη διευκολύνει τη μετάβαση σε μια πιο βιώσιμη κοινωνία. Η στρατηγική της Λισσαβώνας συμβάλλει ουσιαστικά στο γενικότερο στόχο της αειφόρου ανάπτυξης, έχοντας ως επίκεντρο την έγκριση δράσεων και μέτρων που αυξάνουν την ανταγωνιστικότητα και την οικονομική αύξηση και δημιουργούν νέες θέσεις εργασίας.
8. Η ΣΑΑ διαμορφώνει το γενικό πλαίσιο εντός του οποίου η στρατηγική της Λισσαβώνας, έχοντας ως επίκεντρο την οικονομική ανάπτυξη και την απασχόληση, αποτελεί τον κινητήρα για μια δυναμικότερη οικονομία. Οι δύο αυτές στρατηγικές αναγνωρίζουν ότι οι οικονομικοί, κοινωνικοί και περιβαλλοντικοί στόχοι μπορούν να αλληλοενισχύονται και άρα θα πρέπει να συμπορεύονται. Αμφότερες αποσκοπούν στη στήριξη των απαραίτητων διαρθρωτικών αλλαγών οι οποίες θα επιτρέπουν στις οικονομίες των κρατών μελών να αντιμετωπίζουν τις προκλήσεις της παγκοσμιοποίησης εξασφαλίζοντας δίκαιες συνθήκες ανταγωνισμού στο πλαίσιο των οποίων ο δυναμισμός, η καινοτομία και η δημιουργικότητα μπορούν να αναπτύσσονται παράλληλα με την εξασφάλιση κοινωνικής δικαιοσύνης και ενός υγιούς περιβάλλοντος.
9. Σε αυτό το πλαίσιο, η ΣΑΑ αναγνωρίζει ότι οι επενδύσεις σε ανθρώπινο, κοινωνικό και περιβαλλοντικό κεφάλαιο καθώς και η τεχνολογική καινοτομία είναι τα προαπαιτούμενα της ανταγωνιστικότητας και της οικονομικής ευημερίας μακροπρόθεσμα, της κοινωνικής συνοχής, της ποιοτικής απασχόλησης και της καλύτερης προστασίας του περιβάλλοντος.

ΚΑΛΥΤΕΡΗ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ

10. Η ΣΑΑ σκιαγραφεί μια προσέγγιση για μια καλύτερη χάραξη πολιτικής που θα βασίζεται στη βελτίωση του ρυθμιστικού πλαισίου και στην αρχή ότι η αειφόρος ανάπτυξη πρέπει να ενσωματωθεί σε όλα τα επίπεδα διαμόρφωσης πολιτικών. Αυτό απαιτεί από όλες τις κυβερνήσεις, σε όλα τα επίπεδα, να συνεργάζονται και να αλληλοενισχύονται, λαμβάνοντας υπόψη τα διαφορετικά θεσμικά και πολιτιστικά περιβάλλοντα και τις ιδιαίτερες περιστάσεις των κρατών μελών.

11. Σε αυτήν τη συνάρτηση όλα τα θεσμικά όργανα της ΕΕ πρέπει να διασφαλίζουν ότι οι κυριότερες αποφάσεις χάραξης πολιτικής βασίζονται σε προτάσεις ύστερα από υψηλής ποιότητας αξιολόγηση των επιπτώσεων, στο πλαίσιο της οποίας αξιολογούνται με ισορροπημένο τρόπο οι κοινωνικές, περιβαλλοντικές και οικονομικές διαστάσεις της αειφόρου ανάπτυξης και λαμβάνεται υπόψη η εξωτερική διάσταση της αειφόρου ανάπτυξης και το κόστος της μη ανάληψης δράσης. Άλλα μέσα για τη βελτίωση της χάραξης πολιτικών είναι η εκ των υστέρων αξιολόγηση των επιπτώσεων των πολιτικών, και η συμμετοχή του κοινού και των ενδιαφερομένων. Τα κράτη μέλη πρέπει να κάνουν ευρύτερη χρήση αυτών των μέσων, ιδίως της αξιολόγησης των επιπτώσεων, όταν χορηγούν δημόσιους πόρους και θεσπίζουν στρατηγικές, προγράμματα και σχέδια.
12. Όλα τα θεσμικά όργανα της ΕΕ θα πρέπει να μεριμνούν ώστε προτάσεις για στόχους και μέτρα να είναι εφικτές και, οσάκις απαιτείται, να συνοδεύονται από τις αναγκαίες νομικές πράξεις σε ενωσιακό επίπεδο.

ΚΥΡΙΕΣ ΠΡΟΚΛΗΣΕΙΣ

13. Έχοντας υπόψη την τάση για συνεχή υποβάθμιση του περιβάλλοντος, τις οικονομικές και κοινωνικές προκλήσεις που αντιμετωπίζει η ΕΕ σε συνδυασμό με τις νέες ανταγωνιστικές πιέσεις και τις νέες διεθνείς δεσμεύσεις, η Στρατηγική για την Αειφόρο Ανάπτυξη (ΣΑΑ) της ΕΕ καθορίζει 7 κύριες προκλήσεις και αντίστοιχους γενικούς στόχους, επιχειρησιακούς στόχους και δράσεις. Ο μελλοντικός σχεδιασμός και η εφαρμογή αυτών των δράσεων κατευθύνεται από τις προαναφερόμενες αρχές. Η μεία κάποιας συγκεκριμένης δράσης δεν θίγει την κατανομή των αρμοδιοτήτων μεταξύ της ΕΕ και των κρατών μελών.

Αλλαγή του κλίματος και καθαρή ενέργεια

Γενικός στόχος: Να περιοριστούν οι κλιματικές αλλαγές καθώς και το κόστος και οι αρνητικές συνέπειες για την κοινωνία και το περιβάλλον

Επιχειρησιακοί στόχοι :

- Η ΕΕ-15 και η πλειονότητα των κρατών μελών της ΕΕ-25 έχουν αναλάβει δεσμευση στο πλαίσιο του Πρωτοκόλλου του Κυότο για μείωση της εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου μέχρι τα έτη 2008-2012, σύμφωνα με την οποία ο στόχος της ΕΕ-15 συνίσταται στη μείωση κατά 8% των εκπομπών σε σύγκριση με τα επίπεδα του 1990. Απώτερος στόχος είναι η άνοδος της μέσης θερμοκρασίας της επιφάνειας της υφελίου να μην υπερβεί τους 2°C σε σχέση με τη θερμοκρασία που επικρατούσε την προβιομηχανική εποχή.

- Η ενεργειακή πολιτική θα πρέπει να συνάδει με τους στόχους της ασφάλειας του ενεργειακού εφοδιασμού, της ανταγωνιστικότητας και της περιβαλλοντικής βιωσιμότητας, σύμφωνα με το πνεύμα της Ενεργειακής Πολιτικής για την Ευρώπη που δρομολογήθηκε τον Μάρτιο του 2006 από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο. Η ενεργειακή πολιτική έχει ζωτική σημασία για να αντιμετωπιστεί η πρόκληση της αλλαγής του κλίματος.
- Η προσαρμογή στην αλλαγή του κλίματος και ο μετριασμός αυτής θα πρέπει να εντάσσονται σε όλες τις σχετικές ευρωπαϊκές πολιτικές.
- Μέχρι το 2010 το 12% της κατανάλωσης ενέργειας, κατά μέσον όρο, και το 21% της κατανάλωσης ηλεκτρικής ενέργειας, ως κοινός αλλά διαφοροποιημένος στόχος, πρέπει να καλύπτονται από ανανεώσιμες ενεργειακές πηγές, με την ενδεχόμενη προοπτική να αυξηθεί μέχρι το 2015 το ποσοστό σε 15%.
- Μέχρι το 2010, το 5,75% των καυσίμων μεταφορών πρέπει να αποτελείται από βιοκαύσιμα, ως ενδεικτικός στόχος, (οδηγία 2003/30/ΕΚ) με την ενδεχόμενη προοπτική να αυξηθεί η αναλογία αυτή σε 8% μέχρι το 2015.
- Πρέπει να επιτευχθεί συνολική εξοικονόμηση κατά 9% της τελικής ενεργειακής κατανάλωσης σε διάστημα 9 ετών μέχρι το 2017, όπως αναφέρεται στην οδηγία για την ενεργειακή απόδοση κατά την τελική χρήση και τις ενεργειακές υπηρεσίες.

Οι δράσεις θα πρέπει να περιλαμβάνουν :

- Ως συνέχεια του σχεδίου δράσης του Μόντρεαλ για το κλίμα δυνάμει της σύμβασης-πλαίσου του ΟΗΕ για την αλλαγή του κλίματος, η ΕΕ πρέπει να εξετάσει χωρίς καθυστέρηση εναλλακτικές λύσεις για το καθεστώς που θα ισχύσει μετά το 2012 όσον αφορά την επίτευξη του στόχου θερμοκρασίας 2°C μέσω εποικοδομητικής συμμετοχής σε ευρύ διάλογο για την ανάληψη μακροπρόθεσμης συνεργατικής δράσης και, ταυτόχρονα, μέσω διαδικασίας δυνάμει του Πρωτοκόλλου του Κυότο, σύμφωνα με την αρχή των κοινών αλλά διαφοροποιημένων ευθυνών και των αντίστοιχων ικανοτήτων.
- Χωρίς να προδικάζονται νέες προσεγγίσεις για διαφοροποιήσεις μεταξύ κρατών μελών εντός ενός μελλοντικού δίκαιου και ευέλικτου πλαισίου, η ΕΕ προσβλέπει στη διερεύνηση από κοινού με άλλους διεθνείς εταίρους στρατηγικών για την επίτευξη των απαραίτητων μειώσεων εκπομπών. Η ΕΕ πιστεύει ότι σε αυτό το πλαίσιο πρέπει να εξεταστούν από την ομάδα των ανεπτυγμένων χωρών τρόποι μείωσης της τάξης του 15-30% μέχρι το 2020 σε σχέση με τις τιμές αναφοράς που προβλέπονται στο Πρωτόκολλο του Κυότο, αλλά και πέραν τούτου, με γνώμονα τα συμπεράσματα του Συμβουλίου Περιβάλλοντος.

- Στο πλαίσιο του δεύτερου σταδίου του Ευρωπαϊκού Προγράμματος για την αλλαγή του κλίματος, η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα διερευνήσουν νέες δράσεις για τη συστηματική εκμετάλλευση οικονομικά αποδοτικών εναλλακτικών λύσεων για τη μείωση των εκπομπών των αυτοκινήτων και των αεροπλάνων. Σε αυτό το πλαίσιο θα διερευνηθούν, ως δυνατότητες περιορισμού των εκπομπών, η παγίδευση και η αποθήκευση του διοξειδίου του άνθρακα.
- Η Επιτροπή θα ολοκληρώσει σε εύθετο χρόνο την αναθεώρηση του κοινοτικού συστήματος εμπορίας εκπομπών, προσφέροντας έτσι στους επενδυτές μεσοπρόθεσμη και μακροπρόθεσμη ασφάλεια, και θα εξετάσει την επέκτασή του σε άλλα αέρια θερμοκηπίου και σε άλλους τομείς, ιδίως στις αεροπορικές μεταφορές, σύμφωνα με προγενέστερο αίτημα του Συμβουλίου.
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα ενισχύσουν τον ηγετικό ρόλο της ΕΕ θεσπίζοντας και εφαρμόζοντας ένα φιλόδοξο και ρεαλιστικό Σχέδιο Δράσης για την Ενεργειακή Απόδοση, με γνώμονα την ικανότητα της Ένωσης να εξοικονομήσει ποσοστό 20% της ενέργειας έως το 2020, κατά τις εκτιμήσεις της Επιτροπής, και λαμβανομένων υπόψη των μέτρων που εφαρμόζονται ήδη από κράτη μέλη.
- Η Επιτροπή θα προβεί σε ανάλυση του τρόπου με τον οποίο μπορούν να επιτευχθούν οι υφιστάμενοι στόχοι (2010) για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και να προωθηθούν περαιτέρω με αποδοτικό από πλευράς κόστους τρόπο οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας μακροπρόθεσμα και με τον ίδιο τρόπο να προωθηθεί η χρήση βιοκαυσίμων στον τομέα των μεταφορών, σε συνδυασμό με εποικοδομητικό διάλογο με την πετρελαιοβιομηχανία και όλους τους ενδιαφερόμενους και παροχή μέγιστης υποστήριξης στην έρευνα και την ανάπτυξη βιοκαυσίμων δεύτερης γενιάς. Ο καθορισμός νέων στόχων πρέπει να βασίζεται σε εμπειριστατωμένη ανάλυση των δυνατοτήτων και της οικονομικής αποδοτικότητας των νέων μέτρων. Καθ' όλες τις προαναφερόμενες διαδικασίες, θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη οι ιδιαιτερότητες των κρατών μελών και η ανάγκη για ευελιξία ως προς τη διαμόρφωση του μίγματος μορφών ενέργειας στο οποίο βασίζονται, καθώς και τα προβλήματα των νησιών και των περιοχών που βρίσκονται ουσιαστικά αποκομμένα από την ενεργειακή αγορά της ΕΕ.
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη πρέπει να προωθήσουν τη χρήση της βιομάζας με την προοπτική της διαφοροποίησης των πηγών προμήθειας καυσίμων της ΕΕ, της μείωσης των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου και της προσφοράς νέων ευκαιριών εσόδων και απασχόλησης σε αγροτικές περιοχές, με την προώθηση προτάσεων στο πλαίσιο του σχεδίου δράσης για τη βιομάζα και στους τρεις τομείς του : θέρμανση και ψύξη, ηλεκτρική ενέργεια και μεταφορές. Τούτο θα πρέπει να αναπτυχθεί στο πλαίσιο μιας μακροπρόθεσμης στρατηγικής για τη βιοενέργεια πέραν του 2010.
- Τα κράτη μέλη πρέπει να αυξήσουν την απόδοση των σταθμών παραγωγής ενέργειας ιδίως με την περαιτέρω προώθηση της χρήσης συνδυασμένης παραγωγής θερμότητας και ενέργειας.

Βιώσιμες μεταφορές

Γενικός στόχος: Να διασφαλιστεί ότι τα συστήματα μεταφορών ανταποκρίνονται στις οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές ανάγκες ελαχιστοποιώντας παράλληλα τις ανεπιθύμητες επιπτώσεις τους στην οικονομία, την κοινωνία και το περιβάλλον

Επιχειρησιακοί στόχοι

- Αποσύνδεση της οικονομικής μεγέθυνσης από τη ζήτηση για μεταφορές, με σκοπό να μειωθεί ο αντίκτυπος στο περιβάλλον.
- Επίτευξη βιώσιμων επιπέδων κατανάλωσης ενέργειας στον τομέα των μεταφορών και μείωση των εκπομπών αερίων θερμοκηπίου στον τομέα των μεταφορών.
- Μείωση των εκπομπών ρύπων στον τομέα των μεταφορών σε επίπεδα που ελαχιστοποιούν τις συνέπειες για την ανθρώπινη υγεία και /ή το περιβάλλον.
- Εξασφάλιση ισορροπής στροφής προς φιλικούς προς το περιβάλλον τρόπους μεταφορών, ώστε να διαμορφωθεί ένα βιώσιμο σύστημα μεταφορών και μετακινήσεων.
- Μείωση της ηχορύπανσης στην πηγή και μέσω μέτρων περιορισμού προκειμένου να διασφαλίζεται ότι τα συνολικά επίπεδα έκθεσης ελαχιστοποιούν τις συνέπειες για την υγεία.
- Εκσυγχρονισμός του πλαισίου της ΕΕ που διέπει τις δημόσιες μεταφορές επιβατών προκειμένου να βελτιωθεί η ποιότητα και η αποτελεσματικότητά τους μέχρι το 2010.
- Σύμφωνα με την στρατηγική της ΕΕ για τις εκπομπές CO₂ από τα ελαφρά εμπορικά οχήματα, πρέπει να επιτευχθούν για τα καινούργια οχήματα κατά μέσον όρο εκπομπές CO₂ 140 g/km μέχρι το 2008/09 και 120 g/km μέχρι το 2012.
- Μέχρι το 2010 μείωση κατά το ήμισυ των θανάτων από οδικά ατυχήματα σε σχέση με το 2000.

Οι δράσεις θα πρέπει να περιλαμβάνουν τα εξής:

- Η ΕΕ και τα κράτη μέλη θα λάβουν μέτρα για τη βελτίωση των οικονομικών και περιβαλλοντικών επιδόσεων όλων των τρόπων μεταφοράς και, οσάκις απαιτείται, μέτρα που θα οδηγήσουν σε στροφή από τις οδικές στις σιδηροδρομικές, τις πλωτές και τις δημόσιες μεταφορές επιβατών καθώς και σε μείωση της έντασης των μεταφορών μέσω νέου σχεδιασμού των μεθόδων παραγωγής και εφοδιασμού καθώς και αλλαγής της συμπεριφοράς σε συνδυασμό με καλύτερη διασύνδεση των διαφόρων μέσων μεταφοράς.
- Η ΕΕ και τα κράτη μέλη θα πρέπει να βελτιώσουν την ενεργειακή απόδοση στον τομέα των μεταφορών χρησιμοποιώντας οικονομικά αποδοτικά μέσα.

- Η ΕΕ και τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξετάσουν εναλλακτικές λύσεις στις οδικές μεταφορές επιβατών και εμπορευμάτων συμπεριλαμβανομένης της ανάπτυξης των διευρωπαϊκών δικτύων και των διατροπικών συνδέσεων για τις μεταφορές εμπορευμάτων, μεταξύ άλλων μέσω της εφαρμογής των μέτρων που προβλέπονται στο πρόγραμμα δράσης της Επιτροπής για τις εσωτερικές πλωτές μεταφορές «ΝΑΪΑΔΕΣ» και το πρόγραμμα «Marco Polo II».
- Η Επιτροπή θα συνεχίσει να εξετάζει την εισαγωγή τελών χρήσης για όλα τα είδη μεταφορών, εκμεταλλευόμενη τις νέες ευκαιρίες που προκύπτουν από τις νέες τεχνολογίες στους τομείς των δορυφόρων, των πληροφοριών και της επικοινωνίας. Στο πλαίσιο της οδηγίας για το ευρωπαϊκό αυτοκόλλητο σήμα (Eurovignette), η Επιτροπή θα παρουσιάσει, το αργότερο το 2008, ένα γενικά εφαρμόσιμο, διαφανές και συνεκτικό πρότυπο για την αξιολόγηση όλων των εξωτερικών δαπανών, το οποίο θα χρησιμεύσει ως βάση για τον μελλοντικό υπολογισμό των τελών χρήσης υποδομών.
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα προσπαθήσουν να εξεύρουν αποτελεσματικές και συνολικές λύσεις για τον περιορισμό των βλαβερών επιπτώσεων των διεθνών θαλάσσιων και αεροπορικών μεταφορών.
- Με στόχο τη μείωση κατά το ήμισυ των θανάτων και τη μείωση των τραυματισμών από οδικά ατυχήματα, πρέπει να αυξηθεί η οδική ασφάλεια μέσω βελτίωσης των οδικών υποδομών, βελτίωσης της ασφάλειας των οχημάτων, προώθησης κοινών εκστρατειών ευαισθητοποίησης με στόχο την αλλαγή της οδικής συμπεριφοράς καθώς και της προώθησης της διασυνοριακής επιβολής του νόμου.
- Σύμφωνα με τη θεματική στρατηγική για το αστικό περιβάλλον, οι τοπικές αρχές θα πρέπει να σχεδιάσουν και να εφαρμόσουν σχέδια και συστήματα αστικών μεταφορών λαμβάνοντας υπόψη τις τεχνικές κατευθύνσεις που θέσπισε η Επιτροπή το 2006 και εξετάζοντας τη δυνατότητα στενότερης συνεργασίας μεταξύ των πόλεων και των περιαστικών περιοχών.
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα αναπτύξουν μια μακροπρόθεσμη και συνεκτική ενωσιακή στρατηγική για τα καύσιμα.

Βιώσιμη κατανάλωση και παραγωγή

Γενικός στόχος: Προώθηση μεθόδων βιώσιμης κατανάλωσης και παραγωγής

Επιχειρησιακοί στόχοι:

- Προώθηση βιώσιμων μεθόδων κατανάλωσης και παραγωγής, κατευθύνοντας την κοινωνική και την οικονομική ανάπτυξη εντός των ορίων αντοχής των οικοσυστημάτων και αποσυνδένοντας την οικονομική ανάπτυξη από την υποβάθμιση του περιβάλλοντος.
- Βελτίωση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών επιδόσεων για τα προϊόντα και τις τεχνολογίες και ενθάρρυνση της υιοθέτησής τους από τις επιχειρήσεις και τους καταναλωτές.
- Επιδίωξη μέχρι το 2010 μέσου επιπέδου Οικολογικών Δημόσιων Συμβάσεων στην ΕΕ ίσου με αυτό που έχει ήδη επιτευχθεί από τα κράτη μέλη με τις καλύτερες επιδόσεις.
- Η ΕΕ θα πρέπει να επιδιώξει την αύξηση του συνολικού της μεριδίου στην παγκόσμια αγορά περιβαλλοντικών τεχνολογιών και οικολογικών καινοτομιών.

Οι δράσεις θα πρέπει να περιλαμβάνουν τα εξής:

- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα διερευνήσουν ενδεχόμενες ειδικές δράσεις για την καθιέρωση πλέον βιώσιμων προτύπων κατανάλωσης και παραγωγής στην ΕΕ και σε παγκόσμια κλίμακα, ιδίως μέσω της διαδικασίας του Μαρακές στο πλαίσιο του ΟΗΕ και της Επιτροπής για την Αειφόρο Ανάπτυξη. Σε αυτό το πλαίσιο, η Επιτροπή θα προτείνει μέχρι το 2007 σχέδιο δράσης της ΕΕ για βιώσιμη κατανάλωση και παραγωγή, το οποίο θα βοηθά στον εντοπισμό και την αντιμετώπιση των εμποδίων που τίθενται στη βιώσιμη παραγωγή και κατανάλωση, θα εξασφαλίζει μεγαλύτερη συνοχή μεταξύ των διαφόρων συναφών πολιτικών και θα συμβάλει στην ευαισθητοποίηση των πολιτών και θα αλλάξει μη αειφόρες καταναλωτικές συνήθειες.
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα πρέπει να προσέλθουν σε διάλογο με τις επιχειρήσεις και τους ενεχόμενους φορείς προκειμένου να καθοριστούν περιβαλλοντικοί και κοινωνικοί στόχοι επιδόσεων για τα προϊόντα και τις διεργασίες.
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα θεσπίσουν διαρθρωμένη διαδικασία για την ανταλλαγή βέλτιστων πρακτικών και πραγματογνωμοσύνης σχετικά με τις Οικολογικές Δημόσιες Συμβάσεις λαμβάνοντας υπόψη τις δυνατότητες προώθησης αυτών των συμβάσεων σε τοπικό και περιφερειακό επίπεδο. Η Επιτροπή θα διευκολύνει την τακτική αξιολόγηση σε επίπεδο ΕΕ των επιδόσεων των οικολογικών δημόσιων συμβάσεων, σύμφωνα με μεθοδολογία αξιολόγησης βασισμένη σε συμπεφωνημένες και αντικειμενικές παραμέτρους, και θα εξετάσει από κοινού με τα κράτη μέλη τον καλύτερο τρόπο με τον οποίο μπορούν να προωθηθούν οι συμβάσεις αυτές για άλλες σημαντικές ομάδες προϊόντων μέχρι το 2007.

- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα εντείνουν τις προσπάθειές τους για την προώθηση και τη διάδοση κοινωνικών και οικολογικών καινοτομιών και περιβαλλοντικών τεχνολογιών, μεταξύ άλλων μέσω της αποτελεσματικής εφαρμογής του Προγράμματος Δράσης για τις Περιβαλλοντικές Τεχνολογίες από όλους τους εμπλεκόμενους φορείς προκειμένου να δημιουργηθούν νέες οικονομικές ευκαιρίες και νέες αγορές.
- Η Επιτροπή θα προτείνει την επέκταση του συστήματος επισήμανσης των περιβαλλοντικών επιδόσεων από τις ηλεκτρικές συσκευές και τα οχήματα σε άλλες κατηγορίες επιβλαβών για το περιβάλλον προϊόντων, συμπεριλαμβανομένων προϊόντων με υψηλό περιβαλλοντικό αντίκτυπο.
- Τα κράτη μέλη πρέπει να υποστηρίζουν ενημερωτικές εκστρατείες εμπορικών και άλλων οργανώσεων για την προώθηση βιώσιμων προϊόντων, μεταξύ άλλων προϊόντων βιολογικής καλλιέργειας και θεμιτού εμπορίου καθώς και φιλικών για το περιβάλλον προϊόντων.

Διατήρηση και διαχείριση των φυσικών πόρων

Γενικός στόχος: Βελτίωση της διαχείρισης και αποφυγή της υπερεκμετάλλευσης των φυσικών πόρων, αναγνωρίζοντας την αξία των υπηρεσιών του οικοσυστήματος

Επιχειρησιακοί στόχοι :

- Βελτίωση της αποδοτικής χρήσης των πόρων με σκοπό τη μείωση της συνολικής χρήσης μη ανανεώσιμων φυσικών πόρων και των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της χρήσης πρώτων υλών και ως εκ τούτου χρήση ανανεώσιμων φυσικών πόρων με ρυθμό που δεν υπερβαίνει την ικανότητα αναπαραγωγής τους.
- Επίτευξη και διατήρηση ενός ανταγωνιστικού πλεονεκτήματος, βελτιώνοντας την απόδοση της χρήσης των πόρων, μεταξύ άλλων μέσω της προώθησης οικονομικά αποτελεσματικών καινοτομιών.
- Βελτίωση της διαχείρισης και αποφυγή της υπερεκμετάλλευσης ανανεώσιμων φυσικών πόρων όπως οι αλιευτικοί πόροι, η βιοποικιλότητα, το νερό, ο αέρας, το έδαφος και η ατμόσφαιρα, ανασύσταση υποβαθμισμένων θαλάσσιων οικοσυστημάτων μέχρι το 2015 σύμφωνα με το πρόγραμμα του Γιόχανεσμπουργκ (2002) συμπεριλαμβανομένης της επίτευξης της μέγιστης απόδοσης στον τομέα της αλιείας μέχρι το 2015.
- Αναστολή της απώλειας βιοποικιλότητας και συμβολή σε σημαντική μείωση του ρυθμού απώλειας βιοποικιλότητας παγκοσμίως μέχρι το 2010.
- Αποτελεσματική συμβολή στην επίτευξη των τεσσάρων γενικών στόχων των Ηνωμένων Εθνών για τα δάση μέχρι το 2015.
- Αποφυγή της παραγωγής αποβλήτων και ενίσχυση της αποτελεσματικής χρήσης φυσικών πόρων μέσω εφαρμογής της έννοιας της συνεκτίμησης του κύκλου ζωής και προώθησης της επαναχρησιμοποίησης και της ανακύκλωσης.

Οι δράσεις θα πρέπει να περιλαμβάνουν τα εξής:

- Στον τομέα της γεωργίας και της αλιείας τα κράτη μέλη και η Επιτροπή θα καταβάλουν περαιτέρω προσπάθειες μέσω των νέων προγραμμάτων ανάπτυξης της υπαίθρου, της αναθεωρημένης κοινής αλιευτικής πολιτικής, των νέων νομοθετικών πλαισίων για τη βιολογική γεωργία και την καλή διαβίωση των ζώων καθώς και του σχεδίου δράσης για τη βιομάζα.
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα πρέπει να βασιστούν στη στρατηγική της ΕΕ για την αειφόρο χρήση των φυσικών πόρων, την οποία θα πρέπει να συμπληρώσουν με ορισμένους στόχους και μέτρα σε επίπεδο ΕΕ. Ο Ευρωπαϊκός Οργανισμός Περιβάλλοντος θα πρέπει να υποστηρίξει τη μέτρηση της αποτελεσματικής χρήσης των πόρων.
- Η βιώσιμη διαχείριση των δασών θα ενισχυθεί μέσω της θέσπισης το 2006 Σχεδίου Δράσης της ΕΕ για τα Δάση και της σύμπραξης της Κοινότητας στην Υπουργική Διάσκεψη για την προστασία των δασών στην Ευρώπη, μεταξύ άλλων και στην εφαρμογή των αποφάσεών της.
- Τα κράτη μέλη θα πρέπει να ολοκληρώσουν το δίκτυο Natura 2000, καθώς και να ορίσουν τις θαλάσσιες περιοχές. Ιδιαίτερη προσοχή πρέπει να δοθεί στην ανάγκη βελτιωμένης εφαρμογής τόσο του Natura 2000 όσο και της προστασίας των ειδών και των πολιτικών διαχείρισης.
- Τα κράτη μέλη πρέπει να εφαρμόσουν τη στρατηγική της ΕΕ για τη βιοποικιλότητα τόσο όσον αφορά την ευρωπαϊκή όσο και την παγκόσμια διάστασή της (Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα), σε συνεργασία δε με την Επιτροπή, να λάβουν μέτρα για τον προσδιορισμό και την εφαρμογή δράσεων προτεραιότητας προκειμένου να επιτευχθεί ο στόχος της ανακοπής της απώλειας βιοποικιλότητας έως το 2010 και για το μετέπειτα μέλλον.
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη πρέπει να συνεργαστούν για τη βελτίωση της ολοκληρωμένης διαχείρισης των υδάτινων πόρων και του θαλάσσιου περιβάλλοντος και την προώθηση της ολοκληρωμένης διαχείρισης της παράκτιας ζώνης.
- Με βάση την Πράσινη Βίβλο της Επιτροπής για τις υποθέσεις σχετικά με τη θάλασσα, από το 2008 και εφεξής θα υιοθετούνται πιο βιώσιμες και ολοκληρωμένες πολιτικές για τους ωκεανούς και τις θάλασσες.

Δημόσια υγεία

Γενικός στόχος : Η προαγωγή της καλής δημόσιας υγείας και η βελτίωση της προστασίας έναντι των κινδύνων που απειλούν την υγεία

Επιχειρησιακοί στόχοι :

- Βελτίωση της προστασίας έναντι των κινδύνων που απειλούν την υγεία με την ανάπτυξη της ικανότητας αντιμετώπισης τους με συντονισμένες ενέργειες.
- Περαιτέρω βελτίωση της νομοθεσίας για τα τρόφιμα και τις ζωοτροφές, καθώς και επανεξέταση της σήμανσης τροφίμων.
- Προαγωγή υψηλού επιπέδου προτύπων για την υγεία και την καλή διαβίωση των ζώων στην ΕΕ και σε διεθνές επίπεδο.
- Επιβράδυνση της αύξησης των χρόνιων νόσων και των νόσων που οφείλονται στον τρόπο ζωής, ιδίως μεταξύ των κοινωνικοοικονομικά ασθενέστερων ομάδων και περιοχών.
- Μείωση των ανισοτήτων υγείας εντός και μεταξύ των κρατών μελών δίνοντας έμφαση στους ευρύτερους καθοριστικούς παράγοντες της υγείας και στις κατάλληλες στρατηγικές βελτίωσης της υγείας και πρόληψης των νόσων. Οι δράσεις πρέπει να λαμβάνουν υπόψη τη διεθνή συνεργασία σε οργανισμούς όπως η ΠΟΥ, το Συμβούλιο της Ευρώπης, ο ΟΟΣΑ και η UNESCO.
- Διασφάλιση ότι μέχρι το 2020 οι χημικές ουσίες, συμπεριλαμβανομένων των φυτοφαρμάκων, θα παράγονται, θα υφίστανται επεξεργασία και θα χρησιμοποιούνται με τρόπο που δεν συνιστά σημαντική απειλή για την ανθρώπινη υγεία και το περιβάλλον. Σε αυτή τη συνάρτηση, θα αποτελέσει ορόσημο η έκδοση του κανονισμού για την καταχώρηση, την αξιολόγηση και την αδειοδότηση των χημικών προϊόντων (REACH), με αλώτερο στόχο την υποκατάσταση ουσιών που εμπνέουν πολύ μεγάλες ανησυχίες με τις κατάλληλες εναλλακτικές ουσίες ή τεχνολογίες.
- Βελτίωση της πληροφόρησης για την περιβαλλοντική ρύπανση και τις αρνητικές επιπτώσεις της στην υγεία.
- Βελτίωση της ψυχικής υγείας και αντιμετώπιση των κινδύνων αυτοκτονίας.

Οι δράσεις θα πρέπει να περιλαμβάνουν τα εξής :

- Η Επιτροπή σε συνεργασία με τα κράτη μέλη, το Ευρωπαϊκό Κέντρο Πρόληψης και Ελέγχου Νόσων και την Παγκόσμια Οργάνωση Υγείας θα αναπτύξει περαιτέρω και θα ενισχύσει την ικανότητα συντονισμένης αντίδρασης σε επίπεδο ΕΕ και κρατών μελών για την αντιμετώπιση απειλών κατά της υγείας, μεταξύ άλλων με την αναβάθμιση των υφιστάμενων σχεδίων δράσης για την αντιμετώπιση απειλών κατά της υγείας.

- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα προωθήσουν τη βελτίωση της υγείας και την πρόληψη των ασθενειών λαμβάνοντας υπόψη τους καθοριστικούς παράγοντες της υγείας σε όλες τις σχετικές πολιτικές και δραστηριότητες. Ιδιαίτερη προσοχή θα δοθεί στην προετοιμασία και εφαρμογή στρατηγικών και μέτρων που έχουν ως στόχο τους παράγοντες υγείας που έχουν σχέση με τον τρόπο ζωής, όπως τα ναρκωτικά, ο καπνός, η υπερβολική κατανάλωση αλκοόλ, η ακατάλληλη διατροφή και η έλλειψη φυσικής άσκησης καθώς και τις χρόνιες ασθένειες.
- Οι πολιτικές για την υγεία των κρατών μελών πρέπει να αποβλέπουν στη θέσπιση και εφαρμογή στρατηγικών που θα βοηθήσουν τους άνδρες και τις γυναίκες να αποκτήσουν και να διατηρήσουν θετική ψυχολογική διάθεση, βελτιώνοντας με τον τρόπο αυτό τη διαβίωσή τους, την υποκειμενική ποιότητα ζωής τους και την ψυχική και πνευματική τους υγεία.
- Η Επιτροπή θα προτείνει περαιτέρω βελτιώσεις της νομοθεσίας για τα τρόφιμα και τις ζωοτροφές σύμφωνα με τις αρχές των άρθρων 14 και 15 του κανονισμού (ΕΚ) 178/2002 για την ασφάλεια των τροφίμων και ζωοτροφών. Υπάρχει ιδιαίτερη ανάγκη βελτίωσης της λειτουργίας του συστήματος παραγωγής και χρήσης γενετικά τροποποιημένων τροφίμων και ζωοτροφών, προκειμένου να βεβαιώνονται τα κράτη μέλη, οι ενδιαφερόμενοι φορείς και το κοινό ότι οι αποφάσεις βασίζονται σε αξιολόγηση και διαχείριση των κινδύνων που λαμβάνουν υπόψη τις πιθανές μακροπρόθεσμες επιπτώσεις για την ανθρώπινη ζωή και υγεία, την υγεία και την καλή διαβίωση των ζώων, το περιβάλλον και τα συμφέροντα των καταναλωτών.
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα εφαρμόσουν στρατηγική της ΕΕ για την καταπολέμηση του ιού HIV/ AIDS στο εσωτερικό της ΕΕ και σε γειτονικές χώρες. Τα κράτη μέλη πρέπει να εντείνουν τις προσπάθειες για να εφαρμοστεί σε τρίτες χώρες το υφιστάμενο κοινοτικό πρόγραμμα δράσης για την αντιμετώπιση του ιού HIV/AIDS, της φυματίωσης και της ελονοσίας. Πρέπει να δημιουργηθούν στενοί δεσμοί με άλλα κοινοτικά μέσα όπως η Στρατηγική για την Αφρική.
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα αυξήσουν την πληροφόρηση για την περιβαλλοντική ρύπανση και τις αρνητικές επιπτώσεις που έχει για την υγεία και θα συντονίσουν την έρευνα όσον αφορά τη σχέση μεταξύ ρυπαντών, έκθεσης σε αυτούς και επιπτώσεων για την υγεία ώστε να βελτιωθεί η κατανόηση σχετικά με το ποιο περιβαλλοντικοί παράγοντες προκαλούν προβλήματα για την υγεία και ποιος είναι ο καλύτερος τρόπος πρόληψης.
- Η Επιτροπή θα πρέπει να προτείνει στρατηγική για τη βελτίωση της ποιότητας του αέρα στο εσωτερικό των κτηρίων, εστιάζοντας ιδιαίτερος την προσοχή στις εκπομπές πτητικών οργανικών ενώσεων.

- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη πρέπει να δώσουν ιδιαίτερη προσοχή στις ευαίσθητες πληθυσμιακές ομάδες, ιδίως τα παιδιά, μέσω της συμβολής της ΕΕ στο πρόγραμμα δράσης «Υγεία και περιβάλλον των παιδιών για την Ευρώπη» (CEHAPE).
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα προωθήσουν την εφαρμογή του Πανευρωπαϊκού Προγράμματος «Μεταφορές, Υγεία και Περιβάλλον» (THE PEP), μεταξύ άλλων μέσω της ενσωμάτωσης περιβαλλοντικών και υγειονομικών πτυχών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, παρακολούθησης και αξιολόγησης των επιπτώσεων στον τομέα των μεταφορών.

Κοινωνική ένταξη, δημογραφία και μετανάστευση

Γενικός στόχος: Δημιουργία μιας κοινωνίας κοινωνικής ένταξης με συνυπολογισμό της αλληλεγγύης μεταξύ και εντός των γενεών και εξασφάλιση και βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών ως προϋπόθεση διαρκούς προσωπικής ευημερίας

Επιχειρησιακοί στόχοι

- Επιδίωξη του ενωσιακού στόχου σύμφωνα με τον οποίο πρέπει να γίνουν διαβήματα για να υπάρξει αποφασιστικός αντίκτυπος στη μείωση των ατόμων που κινδυνεύουν από τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό έως το 2010 ενώ αποδίδεται ιδιαίτερη προσοχή στην ανάγκη μείωσης της παιδικής φτώχειας.
- Εξασφάλιση ενός υψηλού επιπέδου κοινωνικής και εδαφικής συνοχής σε ενωσιακό επίπεδο και στα κράτη μέλη καθώς και σεβασμός της πολιτιστικής πολυμορφίας.
- Υποστήριξη των κρατών μελών στις προσπάθειές τους να εκσυγχρονίσουν την κοινωνική προστασία ενόψει των δημογραφικών αλλαγών.
- Σημαντική αύξηση της συμμετοχής γυναικών και εργαζομένων μεγαλύτερης ηλικίας στην αγορά εργασίας σύμφωνα με καθορισμένους στόχους, καθώς και αύξηση της απασχόλησης μεταναστών έως το 2010.
- Περαιτέρω ανάπτυξη πολιτικής μετανάστευσης της ΕΕ, συνοδευόμενη από πολιτικές για την ενίσχυση της ένταξης των μεταναστών και των οικογενειών τους, με συνυπολογισμό της οικονομικής διάστασης της μετανάστευσης.
- Μείωση των αρνητικών επιπτώσεων της παγκοσμιοποίησης στους εργαζομένους και στις οικογένειές τους.

- Προώθηση αύξουσας απασχόλησης νέων. Ενίσχυση των προσπαθειών για τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης της σχολικής εκπαίδευσης σε 10% και την εξασφάλιση ότι τουλάχιστον το 85% των νέων ηλικίας 22 ετών έχουν ολοκληρώσει το δεύτερο κύκλο της δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης. Έως το τέλος του 2007, όλοι οι νέοι που έχουν εγκαταλείψει το σχολείο και είναι άνεργοι πρέπει να λαμβάνουν προσφορά θέσης εργασίας, μαθητείας, πρόσθετης κατάρτισης ή άλλου μέτρου απασχολησιμότητας εντός έξι μηνών, και εντός 4 μηνών το πολύ έως το 2010.
- Αύξηση της συμμετοχής ατόμων με αναπηρία στην αγορά εργασίας.

Οι δράσεις θα πρέπει να περιλαμβάνουν τα εξής :

- Βάσει των νέων στόχων και μεθόδων εργασίας για την κοινωνική προστασία και την κοινωνική ένταξη που ενστερνίσθηκε το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Μάρτιο 2006, τα κράτη μέλη και η Επιτροπή θα συνεχίσουν τη συνεργασία τους χρησιμοποιώντας την ανοικτή μέθοδο συντονισμού (ΑΜΣ). Στη συνάρτηση αυτή, η ΕΕ και τα κράτη μέλη θα λάβουν επίσης τα απαραίτητα μέτρα για την ταχεία και σημαντική μείωση της παιδικής φτώχειας και θα επιδιώξουν να προσφέρουν ίσες ευκαιρίες σε όλα τα παιδιά, ανεξάρτητα από το κοινωνικό πλαίσιο, το φύλο ή τυχόν αναπηρίες.
- Βάσει της ανακοίνωσης με τίτλο «Κοινωνικές Υπηρεσίες Κοινής Ωφελείας», η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα συνεχίσουν τις προσπάθειές τους για να εξασφαλίζουν ότι οι κοινωνικές υπηρεσίες συμβάλλουν ενεργά στην κοινωνική ένταξη και συνοχή, και υποστηρίζουν τους στόχους της ανάπτυξης και της απασχόλησης. Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα συνεχίσουν επίσης τις εργασίες σχετικά με την περαιτέρω διασάφηση του αντικτύπου του κοινοτικού δικαίου στις κοινωνικές υπηρεσίες γενικού ενδιαφέροντος.
- Τα κράτη μέλη θα συνεχίσουν την εφαρμογή του Ευρωπαϊκού Συμφώνου για τη Νεολαία. Στο πλαίσιο του διαρθρωμένου διαλόγου με τους νέους που διεξάγεται κατά τη διάρκεια κάθε Προεδρίας, οργανώσεις που ασχολούνται ενεργά με τον τομέα της ευρωπαϊκής πολιτικής για τους νέους, μεταξύ άλλων το Ευρωπαϊκό Φόρουμ για τη Νεολαία, θα πρέπει να προσκαλούνται να συμβάλλουν προκειμένου για ζητήματα σχετικά με την αειφόρο ανάπτυξη που ενδιαφέρουν τους νέους στο πλαίσιο της προετοιμασίας του εν λόγω διαλόγου μεταξύ νέων και κυβερνήσεων.
- Τα κράτη μέλη και η ΕΕ θα εφαρμόσουν το Ευρωπαϊκό Σύμφωνο για την Ισότητα των Φύλων που συμφωνήθηκε κατά το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο τον Μάρτιο 2006.

- Λαμβανομένης υπόψη της γήρανσης των πληθυσμών σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες, η αειφορία και η επάρκεια των συντάξεων θα εξακολουθήσει να αποτελεί σημαντικό ζήτημα για τις επόμενες δεκαετίες. Η ΕΕ θα εξακολουθήσει να υποστηρίζει τις προσπάθειες των κρατών μελών να εκσυγχρονίσουν τα συστήματα κοινωνικής προστασίας και να εξασφαλίσουν την αειφορία τους. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να μειώσουν το δημόσιο χρέος με ικανοποιητικό ρυθμό, αυξάνοντας την απασχόληση και την παραγωγικότητα, καθώς και μεταρρυθμίζοντας τα συστήματα ιατροφαρμακευτικής περίθαλψης και μακροχρόνιας παρουσίας.
- Το 2006, η Επιτροπή θα εγκρίνει ανακοίνωση σχετικά με το δημογραφικό μέλλον της Ευρώπης, η οποία θα εξετάζει με ποιο τρόπο η ΕΕ μπορεί να βοηθήσει τα κράτη μέλη να ανταποκριθούν στις δημογραφικές προκλήσεις που αντιμετωπίζουν, κυρίως με την προαγωγή στρατηγικών ενεργού και υγιούς γήρατος, συμφιλίωσης της εργασίας με την οικογενειακή ζωή, βελτίωσης των συνθηκών των οικογενειών, λαμβανομένης επίσης υπόψη της συμβολής της μετανάστευσης.
- Τα κράτη μέλη θα πρέπει να αναλύσουν τις ενδεχόμενες συνέπειες της δημογραφικής αλλαγής για τη χρήση της γης και την κατανάλωση πόρων και ενέργειας, καθώς και για την κινητικότητα, και να τις λάβουν υπόψη στο πλαίσιο του προγραμματισμού και των επενδύσεων σε όλα τα επίπεδα.
- Η ΕΕ και τα κράτη μέλη θα εξακολουθήσουν να εκπονούν ενωσιακή πολιτική μετανάστευσης, συνοδευόμενη από πολιτικές για την ενίσχυση της ένταξης μεταναστών και των οικογενειών τους, ιδίως μέσω του σχεδίου πολιτικής για τη μετανάστευση, συμπεριλαμβανομένων των διαδικασιών εισδοχής. Θα εντείνουν τη συνεργασία με τρίτες χώρες και θα επιδιώξουν κοινές αντιδράσεις όσον αφορά τον έλεγχο των μεταναστευτικών ροών. Το 2006, η Επιτροπή θα υποβάλει ανακοίνωση σχετικά με τις μελλοντικές προτεραιότητες στο πλαίσιο της καταπολέμησης της παράνομης μετανάστευσης.

Παγκόσμια φτώχεια και προκλήσεις της αειφόρου ανάπτυξης

Γενικός στόχος : Ενεργός προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης σε ολόκληρο τον κόσμο και μέριμνα ώστε οι εσωτερικές και εξωτερικές πολιτικές της Ευρωπαϊκής Ένωσης να συμβιβάζονται με την παγκόσμια αειφόρο ανάπτυξη και με τις διεθνείς δεσμεύσεις της

Επιχειρησιακοί στόχοι:

- Επίτευξη σημαντικής προόδου όσον αφορά την υλοποίηση των δεσμεύσεων της ΕΕ σχετικά με διεθνώς συμφωνημένους στόχους, ειδικότερα δε εκείνους που περιέχονται στη Δήλωση της Χιλιετίας και εκείνους που απορρέουν από την Παγκόσμια Διάσκεψη για την Αειφόρο Ανάπτυξη που πραγματοποιήθηκε στο Γιохάνεσμπουργκ το 2002 και συναφείς διαδικασίες όπως η Συνάντηση του Μοντερέυ για τη Χρηματοδότηση της Ανάπτυξης, το Αναπτυξιακό Πρόγραμμα της Ντόχα και η Δήλωση του Παρισιού για την Εναρμόνιση της Βοήθειας.
- Συμβολή στη βελτίωση της διεθνούς περιβαλλοντικής διαχείρισης (IEG), ιδίως στο πλαίσιο της συνέχειας των πορισμάτων της Διάσκεψης Κορυφής του 2005, και στην ενίσχυση πολυμερών περιβαλλοντικών συμφωνιών.
- Αύξηση του όγκου της βοήθειας στο 0,7% του Ακαθάριστου Εθνικού Προϊόντος (ΑΕΠ) έως το 2015, με ενδιάμεσο στόχο 0,56% το 2010.
 - i) Τα κράτη μέλη που δεν έχουν ακόμη επιτύχει επίπεδο 0,51% ΕΑΒ/ΑΕΕ, αναλαμβάνουν, στα πλαίσια των οικείων χρηματοδοτικών διαδικασιών, να καλύψουν αυτό το επίπεδο μέχρι το 2010, ενώ εκείνα που έχουν ήδη υπερβεί το επίπεδο αυτό αναλαμβάνουν να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους.
 - ii) Τα κράτη μέλη που προσχώρησαν στην ΕΕ μετά το 2002 και δεν έχουν επιτύχει επίπεδο 0,17% ΕΑΒ/ΑΕΕ, θα επιδιώξουν, στα πλαίσια των οικείων δημοσιονομικών καταναμητικών διαδικασιών, να αυξήσουν την ΕΑΒ τους προκειμένου να φθάσουν το επίπεδο αυτό μέχρι το 2010, ενώ εκείνα που έχουν ήδη υπερβεί το επίπεδο αυτό αναλαμβάνουν να συνεχίσουν τις προσπάθειές τους.
 - iii) Τα κράτη μέλη αναλαμβάνουν να επιτύχουν το στόχο 0,7% ΕΑΒ/ΑΕΕ μέχρι το 2015, ενώ εκείνα που έχουν ήδη επιτύχει το στόχο αυτό, δεσμεύονται να εξακολουθήσουν να υπερβαίνουν το ποσοστό αυτό, τα δε κράτη μέλη που προσχώρησαν στην ΕΕ μετά το 2002 θα επιδιώξουν να αυξήσουν σε ποσοστό 0,33% το ΕΑΒ/ΑΕΕ τους έως το 2015.
- Προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης στο πλαίσιο των διαπραγματεύσεων του ΠΟΕ, σύμφωνα με το προοίμιο της Συμφωνίας του Μαρακές για την ίδρυση του Παγκόσμιου Οργανισμού Εμπορίου, η οποία θέτει την αειφόρο ανάπτυξη ως έναν από τους κυριότερους στόχους της.

- Αύξηση της αποτελεσματικότητας, της συνοχής και της ποιότητας των πολιτικών παροχής βοήθειας της ΕΕ και των κρατών μελών κατά την περίοδο 2005-2010.
- Συνυπολογισμός ζητημάτων σχετικών με την αειφόρο ανάπτυξη σε όλες τις εξωτερικές πολιτικές της ΕΕ, συμπεριλαμβανομένης της Κοινής Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας, καθιστώντας τη μεταξύ άλλων στόχο πολυμερούς και διμερούς συνεργασίας για την ανάπτυξη.

Οι δράσεις θα πρέπει να περιλαμβάνουν τα εξής :

- Εφαρμογή της ενωσιακής πρωτοβουλίας «Νερό για τη Ζωή», της ενωσιακής πρωτοβουλίας για την ενέργεια με στόχο την εξάλειψη της φτώχειας και την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης καθώς και του Συνασπισμού του Γιοχάνεσμπουργκ για τις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και της στρατηγικής προσέγγισης για τη διεθνή διαχείριση των χημικών ουσιών (SAICM).
- Ανάπτυξη κοινού πλαισίου προγραμματισμού της ΕΕ, με περισσότερες κοινές δράσεις και συγχρηματοδότηση σχεδίων και αύξηση της συνοχής μεταξύ αναπτυξιακών και άλλων πολιτικών. Η ποιότητα και η αποτελεσματικότητα της βοήθειας θα μπορούσαν να αυξηθούν, μεταξύ άλλων, μέσω αποτελεσματικής δημοσιονομικής υποστήριξης, μείωσης του χρέους και αποδέσμευσης της βοήθειας.
- Τα κράτη μέλη και η Επιτροπή θα πρέπει να εφαρμόσουν τις ενωσιακές στρατηγικές όσον αφορά την Αφρική, τη Λατινική Αμερική και τον Ειρηνικό.
- Η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα εντείνουν τις προσπάθειες προκειμένου η παγκοσμιοποίηση να συμβάλει στην αειφόρο ανάπτυξη, με την ενίσχυση των προσπαθειών όσον αφορά τη χρησιμοποίηση των διεθνών εμπορικών συναλλαγών και επενδύσεων ως εργαλείο για την επίτευξη μιας γνήσιας παγκόσμιας αειφόρου ανάπτυξης. Στη συνάρτηση αυτή, η ΕΕ θα πρέπει να συνεργασθεί με τους εμπορικούς εταίρους της για τη βελτίωση των περιβαλλοντικών και κοινωνικών προτύπων και να αξιοποιήσει στο έπακρο τις συμφωνίες εμπορίου ή συνεργασίας σε περιφερειακό ή διμερές επίπεδο για τον σκοπό αυτό.
- Οι στόχοι της αειφόρου ανάπτυξης πρέπει να υποστηρίζονται από επενδύσεις μέσω της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Επενδύσεων και της Εταιρικής Σχέσης ΕΕ-Αφρικής για Έργα Υποδομής. Η Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων θα πρέπει να κρίνει τις δανειοδοτικές της πράξεις με γνώμονα και τη συμβολή τους στην επίτευξη των Αναπτυξιακών Στόχων της Χιλιετίας και της αειφόρου ανάπτυξης.
- Τα κράτη μέλη και η Επιτροπή θα πρέπει να συνεργασθούν για την προώθηση της θέσης της ΕΕ όσον αφορά τη μετατροπή του Περιβαλλοντικού Προγράμματος του ΟΗΕ σε ειδικευμένο όργανο του ΟΗΕ ή Οργάνωση των Ηνωμένων Εθνών για το Περιβάλλον (UNEO), που θα εδρεύει στο Ναϊρόμπι και θα διαθέτει μια ενισχυμένη εντολή και σταθερή, επαρκή και προβλέψιμη χρηματοδότηση.

ΟΡΙΖΟΝΤΙΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ ΠΟΥ ΣΥΜΒΑΛΛΟΥΝ ΣΤΗΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΑ ΤΗΣ ΓΝΩΣΗΣ

• Εκπαίδευση και κατάρτιση

14. Η εκπαίδευση είναι προϋπόθεση για να προωθηθούν οι συμπεριφορικές αλλαγές και να παρασχεθούν σε όλους τους πολίτες οι βασικές δεξιότητες που απαιτούνται για την αειφόρο ανάπτυξη. Η επιτυχία κατά την αντιστροφή μη αειφόρων τάσεων θα εξαρτηθεί σε μεγάλο βαθμό από την υψηλής ποιότητας εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης, μεταξύ άλλων σε ζητήματα όπως η αειφόρος χρήση των συστημάτων ενέργειας και μεταφορών, τα αειφόρα σχέδια κατανάλωσης και παραγωγής, η υγεία, οι δεξιότητες σχετικά με τα ΜΜΕ και η ιδιότητα του υπεύθυνου πολίτη του κόσμου.
15. Η εκπαίδευση μπορεί να συμβάλει σε μεγαλύτερη κοινωνική συνοχή και ευημερία μέσω επενδύσεων σε κοινωνικό κεφάλαιο και με την εξασφάλιση ίσων ευκαιριών, της συμμετοχής των πολιτών, ειδικά των μειονεκτουσών ομάδων, με στόχο έναν υψηλότερο βαθμό συνειδητοποίησης και κατανόησης της πολυπλοκότητας και των πολλών αλληλεξαρτήσεων στο σημερινό κόσμο. Η εκπαίδευση που παρέχει σε γυναίκες και άνδρες δεξιότητες που αυξάνουν την απασχολησιμότητά τους και οδηγούν σε υψηλής ποιότητας απασχόληση συντείνει σημαντικά στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ΕΕ.
16. Βάσει της ανακοίνωσης με τίτλο «i2010 - Ευρωπαϊκή κοινωνία της πληροφορίας για την ανάπτυξη και την απασχόληση», η Επιτροπή και τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξετάσουν ζητήματα που σχετίζονται με την παροχή ίσων ευκαιριών, τις δεξιότητες ΤΠΕ και το χάσμα μεταξύ των διαφόρων περιοχών.
17. Στα πλαίσια της «δεκαετίας εκπαίδευσης για την αειφόρο ανάπτυξη» των Η.Ε. (2005-2014), τα κράτη μέλη θα μπορούσαν περαιτέρω να αναπτύξουν τα εθνικά τους προγράμματα δράσης, χρησιμοποιώντας ιδιαίτερα το πρόγραμμα εργασίας «Εκπαίδευση και κατάρτιση 2010», οι στόχοι του οποίου εστιάζουν στην ποιότητα και τη συνάφεια, στην πρόσβαση για όλους και στο άνοιγμα των συστημάτων και των θεσμικών οργάνων στην κοινωνία και τον ευρύτερο κόσμο. Τα κράτη μέλη θα μπορούσαν να αναπτύξουν εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη (ΑΑ) και στοχοθετημένη κατάρτιση για επαγγέλματα σε βασικούς τομείς όπως οι κατασκευές, η ενέργεια και οι μεταφορές. Ιδιαίτερη προσοχή θα πρέπει να αφιερωθεί στην εκπαίδευση των δασκάλων. Θα πρέπει επίσης να εφαρμόσουν τη στρατηγική UNECE για την εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη που εγκρίθηκε στη Βίλνα το 2005. Η εκπαίδευση για την αειφόρο ανάπτυξη θα πρέπει να προωθηθεί και σε ενωσιακό επίπεδο. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο θα εγκρίνουν ένα ολοκληρωμένο πρόγραμμα δράσης στον τομέα της δια βίου μάθησης για το 2007-2013 το 2006.

- **Έρευνα και ανάπτυξη**

18. Η έρευνα στην αειφόρο ανάπτυξη πρέπει να περιλαμβάνει βραχυπρόθεσμα προγράμματα υποστήριξης αποφάσεων και μακροπρόθεσμες οραματικές ιδέες και πρέπει να αντιμετωπίζει προβλήματα παγκόσμιας και περιφερειακής φύσεως. Πρέπει να προωθεί διατομεακές και υπερτομεακές προσεγγίσεις που να περιλαμβάνουν κοινωνικές και φυσικές επιστήμες και να γεφυρώνει το χάσμα μεταξύ επιστήμης, χάραξης πολιτικής και εφαρμογής. Ο θετικός ρόλος της τεχνολογίας για την ευφυή ανάπτυξη πρέπει να αναπτυχθεί περαιτέρω. Υπάρχει ακόμα ισχυρή ανάγκη περαιτέρω έρευνας ως προς την αλληλεπίδραση μεταξύ κοινωνικών, οικονομικών και οικολογικών συστημάτων, και ως προς τις μεθοδολογίες και τα εργαλεία για την ανάλυση κινδύνου, συστήματα προβολής για το παρελθόν και το μέλλον και πρόληψης.
19. Είναι βασικό ως προς το σημείο αυτό να εξασφαλιστεί αποτελεσματική εφαρμογή του 7ου προγράμματος πλαισίου της Ευρωπαϊκής Κοινότητας για τις δραστηριότητες έρευνας, τεχνολογικής ανάπτυξης και επίδειξης, που να εμπλέκει τον ακαδημαϊκό κόσμο, τη βιομηχανία και τους σχεδιαστές πολιτικής και να προωθεί την εφαρμογή του Προγράμματος Δράσης για την περιβαλλοντική τεχνολογία.
20. Για καλύτερη κατανόηση των διασυνδέσεων μεταξύ των τριών διαστάσεων της αειφόρου ανάπτυξης, ο πυρήνας του συστήματος της λογιστικής εθνικού εισοδήματος θα μπορούσε να επεκταθεί μεταξύ άλλων ενσωματώνοντας τις έννοιες του αποθέματος και της ροής και τη μη εμπορευματική εργασία και να διαμορφωθεί περαιτέρω με παραρτηματικούς λογαριασμούς, π.χ. περιβαλλοντικές δαπάνες, υλικές ροές, και να λάβει υπόψη τις βέλτιστες διεθνείς πρακτικές.
21. Τα πανεπιστήμια, τα ερευνητικά ινστιτούτα και οι ιδιωτικές επιχειρήσεις έχουν όλα να διαδραματίσουν ουσιαστικό ρόλο στην προώθηση της έρευνας ώστε να εξασφαλιστεί ότι η οικονομική ανάπτυξη και η περιβαλλοντική προστασία αλληλοενισχύονται. Τα πανεπιστήμια και άλλα ινστιτούτα τριτοβάθμιας εκπαίδευσης έχουν βασικό ρόλο για να παρέχουν εκπαίδευση και κατάρτιση που να εξοπλίζουν το καταρτισμένο εργατικό δυναμικό με τις απαραίτητες δεξιότητες ώστε να αναπτύξει πλήρως και να εκμεταλλευτεί τις αειφόρους τεχνολογίες. Θα πρέπει επίσης να συμβάλουν σε μια διαχείριση με χαμηλή περιβαλλοντική επίπτωση μέσω διεπιστημονικών προσεγγίσεων και αντλώντας εμπειρία από τα υπάρχοντα δίκτυα. Θα πρέπει να προωθηθεί η δημιουργία εταιρικών σχέσεων και συνεργασία μεταξύ πανεπιστημίων και ινστιτούτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης της Ευρώπης και τρίτων χωρών, ενθάρρυνση της δικτύωσης και της αμοιβαίας εκμάθησης.

ΧΡΗΜΑΤΟΔΟΤΙΚΑ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ ΜΕΣΑ

22. Η ΕΕ θα επιδιώξει να χρησιμοποιήσει όλο το εύρος των μέσων πολιτικής που διαθέτει κατά την εφαρμογή των πολιτικών της. Θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν τα καταλληλότερα οικονομικά μέσα για να προωθήσουν τη διαφάνεια στην αγορά και τιμές που να αντανακλούν τις πραγματικές οικονομικές, κοινωνικές και περιβαλλοντικές δαπάνες προϊόντων και υπηρεσιών (δίκαιη διαμόρφωση των τιμών). Θα πρέπει να αναγνωριστεί η δυνατότητά τους να συμφιλιώνουν την προστασία του περιβάλλοντος και την ευφυή οικονομική ανάπτυξη και να εκμεταλλεύονται τις ευκαιρίες να βγαίνουν όλοι κερδισμένοι. Επιπροσθέτως, η καταλληλότητά τους θα πρέπει να κρίνεται βάσει κριτηρίων, συμπεριλαμβανομένου του αντίκτυπου που έχουν στην ανταγωνιστικότητα και στην παραγωγικότητα.
23. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξετάσουν περαιτέρω βήματα για να μεταστρέψουν τη φορολογία από την εργασία στην κατανάλωση πόρων και ενέργειας ή/και τη ρύπανση, ώστε να συμβάλουν στους στόχους της ΕΕ για αύξουσα απασχόληση και μείωση των αρνητικών περιβαλλοντικών επιδράσεων με οικονομικά αποδοτικό τρόπο. Εν προκειμένω, η Επιτροπή θα πρέπει μέχρι το 2007 να συλλέξει σχετικές πληροφορίες.
24. Η Επιτροπή θα πρέπει μέχρι το 2008 να υποβάλει οδικό χάρτη για τη μεταρρύθμιση, για κάθε τομέα χωριστά, των επιχορηγήσεων που έχουν ιδιαίτερα αρνητικά αποτελέσματα στο περιβάλλον και είναι ασυμβίβαστες με την αειφόρο ανάπτυξη, με σκοπό να εξαλειφθούν βαθμιαία.
25. Προκειμένου να εξασφαλιστεί ότι η χρηματοδότηση της ΕΕ χρησιμοποιείται και διοχετεύεται με τον βέλτιστο τρόπο για την προώθηση της αειφόρου ανάπτυξης, τα κράτη μέλη και η Επιτροπή θα πρέπει να συντονίζονται ώστε να ενισχύσουν τις συμπληρωματικότητες και τις συμπράξεις μεταξύ διάφορων επιπέδων κοινοτικών και άλλων μηχανισμών συγχρηματοδότησης όπως η πολιτική συνοχής, η αγροτική ανάπτυξη, το Life+, η έρευνα και η τεχνολογική ανάπτυξη (E&TA), το πρόγραμμα «ανταγωνιστικότητα και καινοτομία» (CIP) και το Ευρωπαϊκό Ταμείο Αλιείας (EFF).

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ, ΚΙΝΗΤΟΠΟΙΗΣΗ ΦΟΡΕΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΛΑΠΛΑΣΙΑΣΜΟΣ ΤΗΣ ΕΠΙΤΥΧΙΑΣ

26. Η Επιτροπή θα εντάξει την αειφόρο ανάπτυξη στις δραστηριότητές της που αφορούν ενημέρωση, ευαισθητοποίηση και επικοινωνία και θα συνεχίσει, μαζί με άλλα θεσμικά όργανα της Κοινότητας, να οργανώνει εκδηλώσεις και συνεδριάσεις ενδιαφερομένων μερών για ορισμένα σκέλη της στρατηγικής, να διαδίδει νέες ιδέες και να ανταλλάσσει βέλτιστες πρακτικές. Σε αυτό το πλαίσιο η Επιτροπή θα πρέπει να παραγάγει έναν εκλαϊκευτικό οδηγό για τη στρατηγική αυτή, ο οποίος να περιλαμβάνει τις ορθές πρακτικές και πολιτικές στα κράτη μέλη, ώστε να βοηθήσει να αυξηθεί η δημόσια ευαισθητοποίηση ως προς την αειφόρο ανάπτυξη. Θα πρέπει να χρησιμοποιηθούν πολύτιμα εργαλεία επικοινωνίας για να μετρηθούν οι επιδράσεις των ανθρώπινων δραστηριοτήτων στην ικανότητα της γης να στηρίζει τη ζωή στην ποικιλομορφία της.
27. Η Επιτροπή πρέπει να διαμορφώσει ένα συγκεκριμένο και ρεαλιστικό όραμα της ΕΕ κατά την πορεία της προς την αειφόρο ανάπτυξη για τα επόμενα 50 χρόνια. Ένα τέτοιο όραμα πρέπει να προετοιμαστεί κατά τρόπο συμμετοχικό, να εντοπίζει τους κύριους μακροπρόθεσμους στόχους και να περιγράφει τα ενδιάμεσα στάδια και βήματα προς την επίτευξή τους.
28. Τα κράτη μέλη έχουν το βασικό ρόλο για τη στοχοθέτηση της επικοινωνίας στο πιο κατάλληλο επίπεδο.
29. Όσον αφορά το σημαντικό ρόλο του τοπικού και του περιφερειακού επιπέδου στην απόδοση της αειφόρου ανάπτυξης και την ενίσχυση του κοινωνικού κεφαλαίου, ο γενικός στόχος είναι να οικοδομηθούν αειφόροι κοινότητες σε αστικές και αγροτικές περιοχές όπου οι πολίτες ζουν και απασχολούνται και δημιουργούν από κοινού υψηλή ποιότητα ζωής. Προσεγγίσεις όπως η Τοπική Ατζέντα 21 και άλλες διαδικασίες με ευρεία δημόσια συμμετοχή πρέπει να ενισχυθούν περαιτέρω και να προωθηθούν. Οι δήμοι, οι πόλεις και οι κομποπόλεις θα πρέπει να κληθούν να υπογράψουν και να εφαρμόσουν τις δεσμεύσεις του Ααλμποργκ. Δίκτυα σε διάφορα επίπεδα θα πρέπει να υποστηρίζουν αυτές τις δραστηριότητες.
30. Ως προς το σημείο αυτό η Επιτροπή καλείται να διαμορφώσει πιθανές επιλογές για το πώς να προωθηθεί η «ευρωπαϊκή εκστρατεία αειφόρων δήμων & κοινοτήτων», που παρέχει ανταλλαγή ορθών πρακτικών και περιλαμβάνει επεξεργασία ποιοτικών κριτηρίων, δεικτών και οργάνων όπως η αξιολόγηση του αντίκτυπου. Οι καλύτερες πρωτοβουλίες αειφόρου ανάπτυξης που αναλαμβάνουν οι περιφερειακές και τοπικές αρχές θα βραβεύονται σε ετήσια βάση. Η Επιτροπή θα καλέσει άλλα όργανα και οργανισμούς της ΕΕ να υποβάλουν προτάσεις για το πώς μπορεί να οργανωθεί καλύτερα αυτό.

31. Ιθύνοντες των επιχειρήσεων και άλλοι βασικοί φορείς, όπως οι οργανώσεις εργαζομένων και μη κυβερνητικές οργανώσεις, πρέπει να μετέχουν σε επείγοντα προβληματισμό μαζί με πολιτικούς ηγέτες για τις μεσοπρόθεσμες και μακροπρόθεσμες πολιτικές που απαιτούνται για την αειφόρο ανάπτυξη και να προτείνουν φιλόδοξες επιχειρησιακές απαντήσεις που να υπερβαίνουν τις υπάρχουσες ελάχιστες νόμιμες απαιτήσεις. Το 2007 η Επιτροπή θα υποβάλει πρόταση για να ενθαρρυνθεί αυτή η διαδικασία. Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Συμμαχία για την Εταιρική Κοινωνική Ευθύνη (CSR), πρέπει να αυξηθεί η συνειδητοποίηση και η γνώση της εταιρικής κοινωνικής και περιβαλλοντικής ευθύνης και λογοδοσίας.
32. Η ΕΕ χαιρετίζει τις πρωτοβουλίες της κοινωνίας των πολιτών με στόχο τη δημιουργία μεγαλύτερης αυτενέργειας για την αειφόρο ανάπτυξη και γι' αυτό θα εντείνει το διάλογο με τις αντίστοιχες οργανώσεις και πλατφόρμες οι οποίες μπορούν να προσφέρουν πολύτιμες συμβουλές εφιστώντας την προσοχή στον πιθανό αντίκτυπο των τρεχουσών πολιτικών στις μελλοντικές γενεές. Στα πλαίσια αυτά, η ΕΕ θα συνεχίσει επίσης να προωθεί την πλήρη εφαρμογή της Σύμβασης του Aarhus για την πρόσβαση σε πληροφορίες, τη συμμετοχή του κοινού στη λήψη αποφάσεων και την πρόσβαση στη δικαιοσύνη για περιβαλλοντικά θέματα.

ΕΦΑΡΜΟΓΗ, ΕΛΕΓΧΟΣ ΚΑΙ ΣΥΝΕΧΙΣΗ

33. Η Επιτροπή θα υποβάλει κάθε δύο έτη (αρχίζοντας από το Σεπτέμβριο του 2007) έκθεση προόδου σχετικά με την εφαρμογή της ΣΑΑ στην ΕΕ και τα κράτη μέλη, η οποία θα περιλαμβάνει και μελλοντικές προτεραιότητες, προσανατολισμούς και δράσεις. Όσον αφορά τον έλεγχο σε επίπεδο ΕΕ, η Επιτροπή, για την ανάλυση της πορείας των εργασιών όσον αφορά τις προκλήσεις που περιγράφονται ανωτέρω, θα βασιστεί σε ένα περιεκτικό σύνολο δεικτών αειφορίας, λαμβάνοντας υπόψη την έκθεση ελέγχου αειφορίας της EUROSTAT, το οποίο θα ενημερώνεται κάθε δύο έτη, καθώς και στα πιο πρόσφατα επιστημονικά στοιχεία και στις εξελίξεις σε σχέση με τις βασικές δραστηριότητες της ΕΕ (στρατηγικές, προγράμματα δράσης, νομοθεσία).
34. Για να εξασφαλισθεί περιεκτική και ταυτόχρονα σε βάθος κάλυψη της πολυπλοκότητας της αειφόρου ανάπτυξης, οι δείκτες θα αναπτύσσονται στο ενδεδειγμένο επίπεδο λεπτομέρειας για να αξιολογείται ορθά η κατάσταση όσον αφορά κάθε συγκεκριμένη πρόκληση.

35. Η Επιτροπή, σε συνεργασία με τα κράτη μέλη, μέσω της ομάδας εργασίας για τους δείκτες αειφορίας, θα αναπτύξει περαιτέρω και θα αναθεωρήσει δείκτες για να αυξηθεί η ποιότητα και η συμβατότητά τους καθώς και η αντιστοιχία τους με την ανανεωμένη ΣΑΑ της ΕΕ, λαμβάνοντας υπόψη και άλλες πρωτοβουλίες σχετικές με τους δείκτες και εστιάζοντας σε εκείνους τους δείκτες που χαρακτηρίζονται ως οι πλέον αναγκαίοι.
36. Το 2007 το αργότερο, και σε τακτά διαστήματα στη συνέχεια, το Συμβούλιο θα εξετάσει την πορεία των δεικτών αειφορίας καθώς και το ενδεχόμενο καθορισμού μικρής σειράς δεικτών για την παρακολούθηση της ΣΑΑ σε ενωσιακό επίπεδο αλλά και για επικοινωνιακούς σκοπούς.
37. Όσον αφορά το εθνικό επίπεδο, η έκθεση προόδου της Επιτροπής θα στηριχτεί στις εργασίες των κρατών μελών για την εφαρμογή της ΣΑΑ ΕΕ και τα αποτελέσματα που προκύπτουν από τις ολοκληρωμένες αξιολογήσεις από ομοτίμους. Κάθε κράτος μέλος θα ορίσει έναν εκπρόσωπο που θα ενεργεί ως σημείο εστίασης ΣΑΑ και θα έχει δυνατότητα να παρέχει, το αργότερο μέχρι τον Ιούνιο του 2007 (και έπειτα ανά διετία) τα αναγκαία στοιχεία για την πρόοδο σε εθνικό επίπεδο σύμφωνα με τις εθνικές στρατηγικές αειφόρου ανάπτυξης (ΕΣΑΑ) και, εάν ενδείκνυται, λαμβάνοντας υπόψη εξελίξεις σε υποεθνικό επίπεδο. Θα γίνει επίσης βέλτιστη χρήση των σχετικών πληροφοριών από άλλες εκθέσεις από τα κράτη μέλη.
38. Βάσει της έκθεσης προόδου της Επιτροπής και συνεισφορών του Συμβουλίου, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο του Δεκεμβρίου θα πρέπει να προβαίνει σε επισκόπηση της προόδου και των προτεραιοτήτων κάθε δύο έτη (αρχίζοντας από το 2007) και να παρέχει γενικές κατευθύνσεις στις πολιτικές, τις στρατηγικές και τα μέσα για την αειφόρο ανάπτυξη, λαμβάνοντας υπόψη τις προτεραιότητες βάσει της στρατηγικής της Λισσαβόνας για οικονομική μεγέθυνση και θέσεις εργασίας. Με τον τρόπο αυτό, τα αποτελέσματα από την ΣΑΑ ΕΕ θα μπορούν να συμβάλουν στις εργασίες στο πλαίσιο της Λισσαβόνας, μεταξύ άλλων και στις εργασίες για τις ολοκληρωμένες κατευθύνσεις, επιτρέποντας τη συνεπή επεξεργασία θεμελιωδών ζητημάτων όπως η αλλαγή κλίματος, η ενεργειακή αποδοτικότητα, η γήρανση και η κοινωνική συνοχή.

39. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θα κληθεί να καταθέσει τις απόψεις του στα πλαίσια μελλοντικών επισκοπήσεων της σημειούμενης προόδου και να συνεργαστεί στενά με το Συμβούλιο και την Επιτροπή ώστε να εξασφαλίσει ότι η ΣΑΑ ΕΕ απολαμβάνει της ευρύτερης δυνατής στήριξης. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο θα μπορούσε να έρχεται σε επαφή και με τα εθνικά Κοινοβούλια. Η Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή θα πρέπει να διαδραματίζει ενεργό ρόλο ώστε να διαμορφωθεί ευθύνη αυτενέργειας, μεταξύ άλλων δρώντας ως καταλύτης για να δώσει ερεθίσματα για συζήτηση σε επίπεδο ΕΕ, και καλείται να προετοιμάσει τη συμβολή της στην εξαμηνιαία έκθεση προόδου της Επιτροπής, η οποία να περιλαμβάνει συλλογή βέλτιστων πρακτικών των μελών της. Η Επιτροπή των Περιφερειών θα μπορούσε να αποτελέσει συνδετικό κρίκο με το υποεθνικό και τοπικό επίπεδο.
40. Τα κράτη μέλη που επεξεργάζονται τις πρώτες τους εθνικές ΕΣΑΑ θα πρέπει να τις ολοκληρώσουν μέχρι τον Ιούνιο του 2007. Υπό το φως της αναθεωρημένης ενωσιακής ΣΑΑ ΕΕ θα πρέπει να επιχειρηθούν μελλοντικές αναθεωρήσεις των ΕΣΑΑ, ώστε να εξασφαλισθεί συνέπεια, συνοχή και αμοιβαία στήριξη, λαμβάνοντας υπόψη τις συγκεκριμένες περιστάσεις στα κράτη μέλη.
41. Οι εθελοντικές αξιολογήσεις των ΕΣΑΑ από ομοτίμους θα πρέπει να αρχίσουν το 2006 με μια πρώτη ομάδα κρατών μελών. Σε αυτές πρέπει να συμμετέχουν ανώτεροι υπάλληλοι και ενδιαφερόμενα μέρη από άλλα κράτη μέλη, εθνικά Συμβούλια Αειφορίας και, όπου απαιτείται, διεθνείς παρατηρητές. Οι αξιολογήσεις από ομοτίμους θα μπορούσαν να εστιάσουν είτε στις στρατηγικές συνολικά είτε σε ειδικά θέματα. Θα πρέπει επίσης να χρησιμεύσουν για τον εντοπισμό παραδειγμάτων ορθών πολιτικών και πρακτικών. Ένας επόμενος κύκλος αξιολογήσεων από ομοτίμους θα μπορούσε να αρχίσει το 2007 με την επόμενη ομάδα κρατών μελών. Οι αξιολογήσεις από ομοτίμους θα μπορούσαν να υποστηριχθούν από επιστημονικά στοιχεία μέσω εξωτερικής εκτίμησης.
42. Τα κράτη μέλη θα μπορούσαν να χρησιμοποιήσουν το υπάρχον Ευρωπαϊκό Δίκτυο Αειφόρου Ανάπτυξης με το στόχο να διευκολύνουν την ανταλλαγή ορθών πρακτικών και εμπειριών. Το δίκτυο αυτό θα μπορούσε να συλλέξει απόψεις σχετικά με ειδικά θέματα και ζητήματα προτεραιότητας που συζητούνται από τα κράτη μέλη προκειμένου να διευκρινισθούν και να τεκμηριωθούν οι ορθές πολιτικές και πρακτικές. Θα μπορούσε επίσης να χρησιμοποιηθεί για να ενισχύσει την ένταξη των ζητημάτων αειφορίας, την καθετοποίηση και τη συνοχή μεταξύ ενωσιακού, εθνικού και υποεθνικού επιπέδου χάραξης πολιτικής.

43. Τα κράτη μέλη θα πρέπει να εξετάσουν το ενδεχόμενο να ενισχύσουν (ή, όπου αυτά δεν υπάρχουν ακόμα, να τα δημιουργήσουν) εθνικά συμβουλευτικά συμβούλια με τη συμμετοχή πολλών ενδιαφερομένων μερών σχετικά με την αειφόρο ανάπτυξη, προκειμένου να δίνουν ερεθίσματα για συζήτηση κατόπιν ενημέρωσης, να βοηθούν κατά την προετοιμασία των ΕΣΑΑ ή/και να συμβάλουν στις αξιολογήσεις της εθνικής και ενωσιακής προόδου. Τα εθνικά συμβούλια αειφόρου ανάπτυξης προορίζονται να αυξήσουν τη συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών σε θέματα αειφορίας και να συμβάλουν στην καλύτερη σύνδεση διαφορετικών πολιτικών και επιπέδων πολιτικής, χρησιμοποιώντας και το δίκτυο των Ευρωπαϊκών Συμβουλευτικών Συμβουλίων Περιβαλλοντικής και Αειφόρου Ανάπτυξης (EEAC).
44. Τα θεσμικά όργανα της ΕΕ θα πρέπει να βελτιώσουν τον εσωτερικό πολιτικό συντονισμό μεταξύ των διαφόρων τομέων. Το Συμβούλιο Γενικών Υποθέσεων θα πρέπει να εξασφαλίσει τον οριζόντιο συντονισμό της ΣΑΑ ΕΕ, ενώ άλλες συνθέσεις του Συμβουλίου θα πρέπει να ελέγχουν την εφαρμογή στους αντίστοιχους τομείς ευθύνης τους. Κατά την επισκόπηση της προόδου, το Συμβούλιο θα πρέπει να εξετάζει διάφορες επιλογές ως προς τον τρόπο με τον οποίο οι εργασίες του θα μπορούσαν να ενισχυθούν περαιτέρω για να εξασφαλίσουν την ορθή εφαρμογή της ΣΑΑ ΕΕ.
45. Το αργότερο έως το 2011 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο θα αποφασίσει εάν χρειάζεται να δρομολογηθεί περιεκτική αναθεώρηση της ΣΑΑ ΕΕ.

8. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β

Το κείμενο που ακολουθεί είναι από το «ΕΓΓΡΑΦΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ:1ο ΣΧΕΔΙΟ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΜΕΡΟΥΣ ΕΘΝΙΚΟΥ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΟΥ ΠΛΑΙΣΙΟΥ ΑΝΑΦΟΡΑΣ 2007 - 2013» της Επιστημονικής Γραμματείας Σχεδιασμού του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου Αναφοράς της Ειδικής Υπηρεσίας Στρατηγικής, Σχεδιασμού και Αξιολόγησης Αναπτυξιακών Προγραμμάτων της Διαχειριστικής Αρχής του ΚΠΣ του Υπουργείου Οικονομίας και Οικονομικών (www.europa.eu).

ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ & ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

Υφιστάμενη κατάσταση – Αναπτυξιακές ανάγκες

Το περιβάλλον αποτελεί το αυτονόητο υπόβαθρο της δημόσιας υγείας και του βιοτικού επιπέδου των πολιτών. Ταυτόχρονα, αποτελεί και βασικό πυλώνα αναφοράς της ποιοτικής έννοιας “Ανάπτυξη” (development) σε αντιδιαστολή με τον καθαρά ποσοτικό χαρακτήρα της έννοιας “Μεγέθυνση” (growth).

Τις τελευταίες τρεις δεκαετίες, η απαίτηση των πολιτών για τη βέλτιστη δυνατή ποιότητα του αστικού περιβάλλοντος (ποιότητα ατμόσφαιρας, πόσιμο νερό υψηλής ποιότητας, αποχέτευση, επεξεργασία λυμάτων, διαχείριση αστικών στερεών αποβλήτων, αστικό και περιαστικό πράσινο και ελεύθεροι χώροι αναψυχής) αλλά ταυτόχρονα για την παροχή ολοένα και βελτιωμένης ποιότητας φυσικού περιβάλλοντος προβάλλει ολοένα και επιτακτικότερη, όσο αυξάνει και το μέσο διαθέσιμο εισόδημά τους και συνακόλουθα το γενικό πολιτισμικό τους επίπεδο. Κατά συνέπεια αυξάνουν και οι απαιτήσεις τους σε αστικές περιβαλλοντικές υποδομές υψηλής ποιότητας.

Παρά τους πόρους που διοχετεύτηκαν κατά τις προηγούμενες Προγραμματικές Περιόδους στους Τομείς των Βασικών Περιβαλλοντικών Υποδομών, το σχετικό έλλειμμα της χώρας μας παραμένει σε μεγάλο βαθμό υπαρκτό. Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα ακόμα παρουσιάζει υστέρηση και χαμηλό βαθμό βιομηχανικής ανάπτυξης σε σχέση με άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Αυτό όμως έχει ως αποτέλεσμα και ότι η χώρα μας έχει ακόμα τη δυνατότητα να ενσωματώσει στην αναπτυξιακή της πολιτική και γενικότερα στον πολιτικό της σχεδιασμό τους περιβαλλοντικούς στόχους της Ε.Ε.

Βέβαια, η κάθε χώρα παρουσιάζει και τις δικές της ιδιομορφίες και ιδιαίτερες ανάγκες. Συνεπώς, και για την Ελλάδα ο στόχος δεν είναι μόνο να παρακολουθήσει τις ευρωπαϊκές εξελίξεις και να προσαρμοστεί σε αυτές, αλλά κυρίως να αντιμετωπίσει τις συγκεκριμένες απαιτήσεις της ελληνικής πραγματικότητας.

Το φυσικό περιβάλλον, έχει έτσι κι αλλιώς τη διάσταση του οικονομικού «αποθέματος» με βάση και τις αρχές της Αειφόρου Ανάπτυξης, όπως υιοθετήθηκαν από την Πολιτική της Ε.Ε (6^ο Πρόγραμμα Δράσης για το Περιβάλλον, και προηγούμενα Π.Δ της Ε.Ε) και ενσωματώθηκαν στη Νομοθεσία της Ε.Ε με έμφαση κατά την τελευταία δεκαετία. Όμως, ειδικά και κατά κύριο λόγο στη χώρα μας, η οικονομική αυτή διάσταση του Περιβάλλοντος είναι πολύ ισχυρότερη.

Ως χώρα που το Εθνικό της Προϊόν στηρίζεται κυρίως στον Τριτογενή Τομέα της Οικονομίας (Υπηρεσίες) είναι πολύ σημαντικό, από οικονομική άποψη, η Ελλάδα να διατηρεί το φυσικό της περιβάλλον στην καλύτερη δυνατή κατάσταση, όπως καταδείχθηκε και από την προβληματική που αναπτύχθηκε πρόσφατα κατά τη προετοιμασία και την διεξαγωγή των Ολυμπιακών Αγώνων.

Οι βασικοί τομείς οικονομικής δραστηριότητας, στους οποίους η χώρα έχει να παρουσιάσει σοβαρά συγκριτικά πλεονεκτήματα και από τους οποίους αντλεί οικονομικές υπεραξίες είναι ο Τουρισμός και ο Πολιτισμός. Η πολιτική για το περιβάλλον αποτελεί το κλειδί για την ορθολογική ανάπτυξή τους. Η οικονομική απόδοση των δραστηριοτήτων των Τομέων αυτών και η ελκυστικότητά τους για παραγωγικές επενδύσεις (άμεσες ξένες ή εγχώριας κεφαλαιακής προέλευσης) επηρεάζεται καθοριστικά από την ποιότητα του φυσικού και του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος της χώρας. Και η αλληλεπίδραση αυτή βαίνει διαρκώς αυξανόμενη, όσο η συνεισφορά του Πρωτογενούς (Γεωργικού) και του Δευτερογενούς (Βιομηχανικού) Τομέα της Οικονομίας στη διαμόρφωση του ΑΕΠ της χώρας φθίνουν, όπως σαφώς συμβαίνει την τελευταία εικοσαετία.

Τέλος, αποτελεί δεδομένο πια πως η Ελλάδα και παρά τη σημαντική υστέρηση εισοδημάτων σε σχέση με τις πλέον ανεπτυγμένες χώρες της Ε.Ε έχει από πολλού απωλέσει το ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της χώρας με χαμηλό κόστος εργασίας, άρα η στροφή της σε παραγωγή προϊόντων και υπηρεσιών υψηλής προστιθέμενης αξίας με ενσωματωμένη γνώση και τεχνολογική καινοτομία αποτελεί πια μονόδρομο στην προσπάθεια της χώρας για αναζήτηση ρόλου και προοπτικής στον ευρωπαϊκό και παγκόσμιο καταμερισμό της εργασίας.

Ανάλογα δεδομένα (και με μεγαλύτερη έμφαση) προκύπτουν σε ευρωπαϊκό επίπεδο, όπου η ιδιαίτερη πολιτισμική ταυτότητα και παράδοση των Κρατών Μελών, το υψηλό μέσο ΑΕΠ των Κρατών – Μελών και το υψηλό μέσο διαθέσιμο εισόδημα των πολιτών έχει επιβάλει όπως οι Χώρες αυτές (κατά κύριο λόγο οι Κεντρο-Ευρωπαϊκές) να πρωτοπορήσουν σε περιβαλλοντική μέριμνα και να επιβάλουν τις κατευθύνσεις της αειφόρου ανάπτυξης – και συνακόλουθα τις επιθυμητές από τις χώρες αυτές τεχνολογικές προδιαγραφές - στην κοινή περιβαλλοντική πολιτική της Ε.Ε. Η Απόφαση της Λισσαβόνας, όπως συμπληρώθηκε για το Περιβάλλον με τα Συμπεράσματα του Συμβουλίου του Γκέτεμποργκ (2001) υιοθετεί ποσοτικοποιημένους και μετρήσιμους στόχους προς επίτευξη για το διάστημα έως το 2010 με την αξιοποίηση των θεσμών και των μηχανισμών της αγοράς.

Αποτέλεσμα αυτών των γενικότερων τάσεων σε επίπεδο Ε.Ε, είναι η ολοένα συχνότερη υιοθέτηση Κανονισμών και Οδηγιών της Ε. Ε, με τις οποίες ρυθμίζονται δραστηριότητες και αγορές με τη θεσμοθέτηση ολοένα και υψηλότερων προδιαγραφών με χαρακτηριστικότερους τους τομείς του ελέγχου της ατμοσφαιρικής ρύπανσης, της διαχείρισης των στερεών αποβλήτων, της διαχείρισης των υδατικών πόρων όπως Οδηγία 60/2000 για την Πολιτική Υδάτων, Οδηγία 94/62 για Διαχείριση Συσκευασιών και των Αποβλήτων τους, Οδηγία 99/31 για την Υγειονομική Ταφή των Αποβλήτων, Οδηγία 96/61 IPPC (Ολοκληρωμένη Πρόληψη & Έλεγχος Ρύπανσης), Οδηγία 92/43 για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων, άγριας πανίδας και χλωρίδας (Ευρωπαϊκό Δίκτυο Περιοχών NATURA), Οδηγία 2002/49 για την αξιολόγηση και τη διαχείριση του περιβαλλοντικού θορύβου κλπ.

Η ρύθμιση (regulation) αυτή έχει προωθηθεί μάλιστα σε βαθμό – και παρά τη γενικότερη κατεύθυνση «απορύθμισης» των αγορών για λόγους βελτίωσης της ανταγωνιστικότητας των οικονομιών - να επιβάλλονται έμμεσα ή άμεσα συγκεκριμένες βέλτιστες τεχνολογίες (π.χ τεχνικές αποκατάστασης ρυπασμένων εδαφών, τεχνολογίες «μηδενικής ρύπανσης» στη Βιομηχανία, καύση φυσικού αερίου αντί στερεών καυσίμων για παραγωγή ενέργειας, «καθαροί» κινητήρες εσωτερικής καύσης αυτοκινήτων αντί των συμβατικών, μονάδες αναερόβιας χώνευσης ζυμώσιμου κλάσματος αστικών απορριμμάτων αντί της κομποστοποίησης και των συμβατικών ΧΥΤΑ.

Επομένως, δεν είναι υπερβολή να σημειωθεί πως η Ε.Ε λειτουργεί και θα συνεχίσει να λειτουργεί ως «εξαγωγέας περιβαλλοντικής φροντίδας», επιχειρώντας σταθερά να μετατρέψει σε ανταγωνιστικό πλεονέκτημα της οικονομίας της το αυξημένο κόστος που της έχει επιβάλει με την προωθημένη περιβαλλοντική ρύθμιση (regulation) που επίμονα και συστηματικά υιοθετεί.

Σε διεθνές επίπεδο τα δεδομένα δεν εξελίσσονται με τους ίδιους ρυθμούς μιας και η πρωτοπόρος σε θέματα περιβαλλοντικής μέριμνας Ευρωπαϊκή Ένωση εντείνει τις προσπάθειές για προώθηση των Αρχών της Αειφόρου Ανάπτυξης σε συνεργασία με τον ΟΗΕ (CSD – Commission on Sustainable Development) αλλά τα υπόλοιπα Κράτη (ΗΠΑ, Ρωσία, Κίνα, Βραζιλία, Ινδία κλπ) για διαφορετικούς λόγους το καθένα δεν επιθυμούν να αποδεχθούν περιορισμούς και επιπλέον ρυθμίσεις για λόγους περιβαλλοντικής προστασίας

Έτσι η προωθημένη περιβαλλοντική αντίληψη της Ε.Ε ενέχει τον κίνδυνο να υποστεί η οικονομία της περιβαλλοντικό dumping (αθέμιτο ανταγωνισμό), αφού ανταγωνίστριες χώρες παράγουν με μειωμένα περιβαλλοντικά κόστη.

Παρά ταύτα και στο διεθνές ακόμα επίπεδο επιτυγχάνονται διαρκώς νέες συμφωνίες και ρυθμίσεις, (π.χ Πρωτόκολλο Μοντρεάλ για μείωση της παραγωγής ουσιών που βλάπτουν τη στοιβάδα του όζοντος, Πρωτόκολλο Κυότο για μείωση των αέριων εκπομπών που συμβάλουν στην ένταση του φαινομένου του θερμοκηπίου, η Σύμβαση για τη Βιοποικιλότητα, η Σύμβαση Γενεύης για διασυνοριακή ρύπανση, η Habitat II Agenda του ΟΗΕ κλπ).

Η Ελλάδα είναι ταυτόχρονα Ευρωπαϊκή, Βαλκανική και Μεσογειακή χώρα. Η έκτασή της ανέρχεται σε 130,1 Km² εκ των οποίων το 20% αντιστοιχεί στα νησιά της. Το εξαιρετικά ποικίλο, τραχύ και κατακερματισμένο ανάγλυφο της χώρας φιλοξενεί τους σημαντικότερους τύπους οικοσυστημάτων και μια υψηλής αξίας βιοποικιλότητα. Σχεδόν το 70% της έκτασης της χώρας είναι λοφώδες ή ορεινό (άνω του 40% έχει υψόμετρο μεγαλύτερο των 500 μέτρων) με απότομες κλίσεις και πολλές κορυφές που ξεπερνούν τα 2.500 μέτρα. Διαθέτει τη μεγαλύτερη ακτογραμμή στην Ευρώπη με συνολικό μήκος άνω των 13.000 χιλιομέτρων, εκ των οποίων το 5% περίπου ανήκει σε οικολογικά ευαίσθητες περιοχές διεθνούς σημασίας. Τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα είναι παράκτια Εκεί εντοπίζεται, μαζί με τα νησιά της, το σύνολο της τουριστικής υποδομής της χώρας.

Το κλίμα της Ελλάδας είναι μεσογειακό με θερμά και ξηρά καλοκαίρια και ήπιους χειμώνες με εξαίρεση κάποιες ορεινές περιοχές. Η οροσειρά της Πίνδου διατρέχει και διαιρεί τη χώρα από Βορρά προς Νότο δημιουργώντας ποικιλία κλιματικών συνθηκών. Στο δυτικό τμήμα της χώρας η ετήσια βροχόπτωση (1200 mm) είναι σχεδόν τρεις φορές υψηλότερη από ότι στο ανατολικό. Τμήματα της ενδοχώρας, όπως και πολλά νησιά του Αιγαίου και η Κρήτη, διατρέχουν κίνδυνο ερημοποίησης λόγω της ανθρώπινης πίεσης και των κλιματικών αλλαγών. Το 30% των επιφανειακών υδάτων πηγάζουν ή απλά διατρέχουν γειτονικές χώρες (Αλβανία, FYROM, Βουλγαρία, Τουρκία), γεγονός που αποτελεί σημαντικό κίνητρο για διακρατικές συνεργασίες και διασυνοριακά προγράμματα διαχείρισης φυσικών πόρων. Το ίδιο ισχύει και για τις λίμνες Πρέσπες και Δοϊράνη, οι οποίες άλλωστε έγιναν ήδη αντικείμενο τριμερούς διακρατικής συμφωνίας για κοινή διαχείριση ενός Βαλκανικού Φυσικού Πάρκου.

Περισσότερο από το 30% του εδάφους καλλιεργείται (με το 40% από αυτό να αρδεύεται), ενώ η δασοκάλυψη ανέρχεται στο 20% της επιφάνειας.

Η Ελλάδα έχει πάνω από 40 λίμνες που καλύπτουν το 0,5% της έκτασης. Το 80% του πόσιμου ύδατος είναι επιφανειακό και το υπόλοιπο υπόγειο, ενώ το 50% του νερού άρδευσης αντλείται από τους υπόγειους υδροφορείς.

Η Ελλάδα, μέλος της ΟΝΕ από το 2000, έχει εξαπλασιάσει μεταπολεμικά το ΑΕΠ της και με τους ρυθμούς ανάπτυξης της τελευταίας πενταετίας έφερε το εθνικό της εισόδημα περίπου στα 2/3 του μέσου όρου της Ε.Ε. Τα συνεχώς ανερχόμενα καταναλωτικά επίπεδα, σε συνδυασμό με τις ευνοϊκές δυνατότητες ανάπτυξης της χώρας, αναμένεται να δημιουργήσουν περαιτέρω σημαντικές πιέσεις στους φυσικούς πόρους, αλλά ταυτόχρονα να οδηγήσουν και σε βελτίωση της περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης της κοινωνίας. Μέχρι σήμερα όμως η «περιβαλλοντική σύγκλιση» της χώρας δεν είναι σαφής και ορατή όσο η οικονομική. Η Δ' Προγραμματική Περίοδος δίνει άλλη μια πολύ καλή ευκαιρία να περιοριστούν οι επιπτώσεις της οικονομικής ανάπτυξης στο Περιβάλλον της χώρας και να επενδυθούν σημαντικά πόροι στην προστασία και την αειφορική του διαχείριση, ως αυτοτελούς εισροής της οικονομικής ανάπτυξης.

Ο πληθυσμός της χώρας πλησιάζει τα 11 εκατομμύρια και η πυκνότητά του 80 κάτοικοι ανά χλμ². Μεγάλες εκτάσεις, κυρίως ορεινές και νησιωτικές, παραμένουν ακατοίκητες το χειμώνα, ενώ το 90% του πληθυσμού είναι συγκεντρωμένο κατά μήκος της ακτογραμμής, σε πολλές περιοχές της οποίας ο πληθυσμός κατά τη θερινή περίοδο δεκαπλασιάζεται. Το 50% του πληθυσμού κατοικεί στα δύο μεγάλα αστικά κέντρα (Αθήνα & Θεσσαλονίκη), ενώ το 80% κατοικεί σε πόλεις, καθιστώντας την Ελλάδα μια έντονα αστικοποιημένη χώρα.

Σύμφωνα με το Άρθρο 24 του Συντάγματος η προστασία του φυσικού & πολιτιστικού περιβάλλοντος αποτελεί υποχρέωση του κράτους και των πολιτών. Η άσκηση της υποχρέωσης αυτής περνάει μέσα από τη συναίνεση, την ενεργοποίηση και τις αρμοδιότητες της Τοπικής Αυτοδιοίκησης, η οποία αναδεικνύεται ως ο κρίσιμος παράγοντας για την επιτυχημένη εφαρμογή της περιβαλλοντικής νομοθεσίας και πολιτικής. Ωστόσο κατά τα προηγούμενα χρόνια η αναγκαιότητα επίτευξης «περιβαλλοντικής σύγκλισης» και ενσωμάτωσης της περιβαλλοντικής διάστασης στο σύνολο των δημόσιων πολιτικών δεν έτυχαν εντυπωσιακών αποτελεσμάτων. Ως σχετική ένδειξη καταγράφεται η καθυστερημένη και συχνά απλά ονομαστική ενσωμάτωση του περιβαλλοντικού κεκτημένου στην εθνική νομοθεσία.

Παράλληλα οι επιμέρους σχεδιασμοί του πλαισίου της περιβαλλοντικής πολιτικής με κυριότερο και βασικότερο όλων το χωροταξικό σχεδιασμό αλλά και την Κατάρτιση του Εθνικού Κτηματολόγιου δεν ολοκληρώθηκαν, με αποτέλεσμα σημαντικές υστερήσεις στα κλασικά υπόβαθρα και μέσα χάραξης & εφαρμογής ολοκληρωμένων περιβαλλοντικών αλλά και αναπτυξιακών τομεακών πολιτικών.

Ταυτόχρονα σημαντικές ελλείψεις καταγράφονται στον περιβαλλοντικό έλεγχο και την καταγραφή αξιόπιστων περιβαλλοντικών δεδομένων σε όλους τους τομείς ενδιαφέροντος.

Αναλυτικότερα η υφιστάμενη κατάσταση και οι γενικές αναπτυξιακές ανάγκες σε κάθε ένα από τα παραδοσιακά πεδία εφαρμογής της περιβαλλοντικής πολιτικής (περιβαλλοντικά μέσα) καταγράφονται ως εξής:

Υδατικοί Πόροι

Η Ελλάδα διαθέτει σχετικά επαρκείς – με ιδιαίτερα υψηλά ποιοτικά χαρακτηριστικά - ποσότητες υδατικών πόρων. Παρατηρείται όμως σημαντική γεωγραφική και εποχιακή ανισοκατανομή τους: άνυδρα νησιά και Ανατολική / Νότια Ελλάδα από τη μία, πλεονασματικό υδατικό δυναμικό στη Δυτική και Βόρεια ενδοχώρα από την άλλη.

Η χρήση των Υδατικών Πόρων κατανέμεται ως εξής: Γεωργία 87%, Ύδρευση 10%, Βιομηχανία – Ενέργεια κλπ χρήσεις 3%, όπου η απόδοση της χρήσης τους – ιδιαίτερα για τη Γεωργία είναι अपαράδεκτα χαμηλή. Στο 92% των αρδευόμενων εκτάσεων της χώρας η άρδευση γίνεται με συστήματα & τεχνικές υψηλών απωλειών (μεγαλύτερες του 50%) και χωρίς ορθολογική τιμολόγηση με συνέπεια την αλόγιστη υπερεκμετάλλευση των υδροφορέων. Η ύδρευση γίνεται γενικά μέσω δικτύων με υψηλά ποσοστά διαρροής, ενώ οι ανάγκες της - για λόγους κατανομής πληθυσμού και τουριστικών αιχμών - εντοπίζονται στη Νότια Ελλάδα (Αττική) και τη Νησιωτική χώρα, όπου και υδατικό ισοζύγιο εμφανίζεται έντονα αρνητικό ιδιαίτερα τους θερινούς ξηρούς μήνες, με αποτέλεσμα τη δημιουργία προβλημάτων υφαλμύρωσης στους υδροφορείς (π.χ Αργολικό πεδίο).

Η Ποιότητα των Υδάτων είναι γενικά καλή με σχετικές αδυναμίες σε τοπικό επίπεδο στα υπόγεια νερά, όπου τοπικά εμφανίζονται αυξημένες τιμές νιτρικών αλάτων (Θεσσαλικός κάμπος), αυξημένες συγκεντρώσεις βαρέων μετάλλων (Πεδίο Θεσσαλονίκης) ενώ περίπου το 25% των λιμνών χαρακτηρίζονται ευτροφικές. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι απαιτείται συστηματικότερη προσπάθεια συλλογής δεδομένων, ειδικά σε ότι αφορά τα υπόγεια ύδατα ήδη εντοπισμένων προβληματικών

περιοχών, μιας και η παρακολούθηση είναι ικανοποιητική μόνο σε ότι αφορά τα νερά κολύμβησης.

Στον τομέα της διαχείρισης των αστικών λυμάτων σημειώνεται κάλυψη του πληθυσμού από πλευράς ύπαρξης Εγκαταστάσεων Επεξεργασίας σε υψηλά ποσοστά. Από την άλλη όμως υπάρχουν σοβαρές ελλείψεις σε επίπεδο αποχετευτικών δικτύων, ενώ σε πολλές περιπτώσεις υπάρχουν Εγκαταστάσεις Επεξεργασίας ή είναι αδρανείς ή λειτουργούν με σοβαρές ποιοτικές ανεπάρκειες (είτε λόγω κατασκευαστικών αστοχιών είτε λόγω ανεπαρκούς συντήρησης) με αποτέλεσμα να εμφανίζονται οξυμένα προβλήματα σε τοπικό επίπεδο, ιδιαίτερα κοντά σε παράκτιους οικισμούς μεσαίου μεγέθους ή τουριστικές περιοχές.

Από Διοικητικής πλευράς στη διαχείριση των Υδάτων εμπλέκονται πέντε συναρμόδια Υπουργεία (ΥΠΕΧΩΔΕ, ΥΠΕΣΔΔΑ, ΥΠΑΝ, ΥΠ Αγροτικής Ανάπτυξης, Υπ. Υγείας) και το σύνολο των Περιφερειών και ΟΤΑ της χώρας, ενώ μόλις πρόσφατα ξεκίνησαν οι προσπάθειες ουσιαστικής ενσωμάτωσης και εφαρμογής της Οδηγίας 60/2000 με τη δημιουργία των Υπηρεσιών Υδάτων (Κεντρικής & Περιφερειακών) και την εκπόνηση των απαραίτητων μελετών και διαχειριστικών μέσων σε επίπεδο λεκάνης απορροής, όπως επιβάλλεται.

Έδαφος

Οι εδαφικοί πόροι της Ελλάδας - σε σχέση με τις ανεπτυγμένες βιομηχανικά χώρες - είναι σε σχετικά καλή κατάσταση, όμως δεδομένου του τύπου και του επιπέδου ανάπτυξης της χώρας τα δεδομένα είναι ανησυχητικά. Οι βασικοί κίνδυνοι υποβάθμισης των εδαφών προέρχονται από την προβληματική διαχείριση των αστικών στερεών αποβλήτων αλλά και των επικίνδυνων αποβλήτων, από εντατική μεταλλευτική δραστηριότητα, από την έντονα εκτατική οικιστική ανάπτυξη, από την ολοένα αυξανόμενη χρήση φυτοφαρμάκων και λιπασμάτων στη Γεωργία, την υπερμετάλλευση των υδατικών πόρων για αρδευτική χρήση και από την καταστροφή των δασικών οικοσυστημάτων από πυρκαγιές ή και υπερβόσκηση. Τα προβλήματα αυτά σε συνδυασμό με το ξηροθερμικό κλίμα της χώρας συμβάλουν στην προϊούσα εκδήλωση φαινομένων ερημοποίησης σε άνυδρες περιοχές όπως π.χ η Νότια Κρήτη.

Στον τομέα της Διαχείρισης των Αστικών Στερεών Αποβλήτων (ΑΣΑ) χαρακτηριστικό είναι ότι το 85% των παραγόμενων απορριμμάτων συλλέγεται κανονικά ενώ το υπόλοιπο 15%, που αντιστοιχεί σε απομονωμένες ορεινές & νησιωτικές περιοχές, συλλέγεται και διατίθεται πλημμελώς. Παρά τη σχετική πρόοδο

σε εγκαταστάσεις μεταφόρτωσης (ΣΜΑ) και τελικής διάθεσης απορριμμάτων (ΧΥΤΑ) υπάρχουν ακόμη στη χώρα 2656 Χώροι Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Απορριμμάτων (ΧΑΔΑ), από τους οποίους 1453 ενεργοί. Η καθυστέρηση στην υλοποίηση τοπικών και περιφερειακών σχεδιασμών διαχείρισης ΑΣΑ, ως αποτέλεσμα κυρίως της έλλειψης κοινωνικής αποδοχής για τη χωροθέτηση των αναγκαίων υποδομών διαχείρισης, δημιούργησε την ανάγκη για ανάληψη νομοθετικών πρωτοβουλιών χωροθέτησης υποδομών και άλλοτε σε δικαστικές εμπλοκές και καθυστερήσεις λόγω ακύρωσης από το ΣΤΕ ορισμένων επιλογών που έγιναν κατόπιν ελλιπούς σχεδιασμού. Οι μεγάλες πιέσεις για αστικοποίηση και τουριστική αξιοποίηση περιοχών έχουν οδηγήσει σε υψηλό κόστος γης, που με τη σειρά του αποτελεί έναν ακόμη ανασχετικό παράγοντα μαζί με την έλλειψη περιβαλλοντικής ευαισθητοποίησης από σημαντικά τμήματα του πληθυσμού.

Η Χωριστή Συλλογή και Ανακύκλωση Αποβλήτων Συσκευασιών (χαρτί, αλουμίνιο, πλαστικά κλπ) και άλλων ειδικών ρευμάτων υλικών (ηλεκτρικός & ηλεκτρονικός εξοπλισμός, αυτοκίνητα στο τέλος του χρόνου ζωής τους, ελαστικά αυτοκινήτων, συσσωρευτές, υλικά κατεδάφισης κλπ) βρίσκεται στα πρώτα στάδια της οργάνωσής της, αφού οι σχετικές νομοθετικές και διοικητικές ρυθμίσεις έγιναν εντός της τελευταίας τριετίας με την ψήφιση και υλοποίηση των επιταγών του Ν. 2939/2001 σε εφαρμογή της Οδηγίας 94/62 για τις Συσκευασίες και τα Απόβλητα Συσκευασιών. Τα σχετικά ποσοστά ανακύκλωσης αστικών στερεών αποβλήτων κυμαίνονται στο επίπεδο του 8% με σοβαρές όμως προοπτικές ανόδου στα αμέσως επόμενα χρόνια.

Στον τομέα των Επικίνδυνων Αποβλήτων μόλις ολοκληρώνεται ο Εθνικός Σχεδιασμός. Η μειωμένη – λόγω αποβιομηχανίσης - παραγωγή επικίνδυνων παραπροϊόντων διατίθεται πλημμελώς, δημιουργώντας σοβαρούς κινδύνους υποβάθμισης των εδαφών (περίπου 75% των παραγόμενων αποβλήτων διατίθεται προσωρινά με όλα τα αστάθμητα ενδεχόμενα που κάτι τέτοιο δημιουργεί), αφού η δυναμικότητα της εγχώριας βιομηχανίας για επεξεργασία επικίνδυνων αποβλήτων είναι ιδιαίτερα χαμηλή.

Ατμοσφαιρικό Περιβάλλον

Το φαινόμενο της ατμοσφαιρικής ρύπανσης πλήττει κυρίως τα μεγάλα αστικά κέντρα αλλά και τις εντοπισμένες γεωγραφικές ενότητες όπου παράγεται η ενέργεια της χώρας (πεδίο Εορδαίας, Μεγαλόπολη, κλπ). Η συνεχώς αυξανόμενη κυκλοφορία οχημάτων συνεισφέρει σε ποσοστό άνω του 80% στις επιβλαβείς εκπομπές των

οξειδίων του αζώτου στους αστικούς χώρους. Ο βιομηχανικός και ο οικιακός τομέας συμμετέχουν με ένα αρκετά μικρότερο ποσοστό, 15,8% και 2,6% αντίστοιχα.

Η ατμοσφαιρική ρύπανση της Αθήνας (αλλά και της Θεσσαλονίκης, της Κοζάνης κλπ) είναι οι πλέον γνωστές περιπτώσεις. Οι ατμοσφαιρικές συγκεντρώσεις των βασικότερων προϊόντων των φωτοχημικών αντιδράσεων, των οξειδίων του αζώτου και του όζοντος, αυξάνονταν με υψηλούς ρυθμούς μέχρι πρόσφατα. Η ανανέωση του στόλου των αστικών λεωφορείων, τα οικονομικά κίνητρα για την αντικατάσταση των ΙΧ με καινούργια καταλυτικής τεχνολογίας και κυρίως η έναρξη λειτουργίας του Μετρό της Αθήνας μείωσαν σε σημαντικό βαθμό της εκπομπές. Από την άλλη πλευρά η συνεχής μεγέθυνση του επιβατικού στόλου ιδιωτικών αυτοκινήτων φαίνεται να τείνει να εξουδετερώσει σε ένα βαθμό τις βελτιώσεις. Η ατμόσφαιρα υπέφερε αρχικά από υψηλές συγκεντρώσεις διοξειδίου του θείου λόγω της περιεκτικότητας του πετρελαίου diesel σε θείο. Το διοξείδιο του θείου ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό και για τη φθορά των δομικών υλικών των μνημείων της Ακρόπολης. Όμως σειρά μέτρων συνέβαλαν στη σημαντική μείωση των συγκεντρώσεων διοξειδίου του θείου στις πόλεις. Οι συγκεντρώσεις οξειδίων του αζώτου δεν μειώθηκαν συνολικά λόγω και της μεγάλης αύξησης στην κατανάλωση βενζίνης. Οι αστικές συγκεντρώσεις μονοξειδίου του άνθρακα, μολύβδου επίσης μειώθηκαν σε μεγάλο ποσοστό και βρίσκονται σε κατώτερα επίπεδα από τα αντίστοιχα πρότυπα ποιοτικού ελέγχου της Ε.Ε. Όμως τα επίπεδα αιωρούμενων σωματιδίων PM10 και TSP, οργανικών πτητικών υδρογονανθράκων και παραπροϊόντων της καύσης τους, του όζοντος και τέλος και της στάθμης θορύβου πρέπει να απορροφήσουν το κύριο βάρος της προσπάθειας στο εξής.

Φύση – Προστατευόμενες Περιοχές

Η Ελλάδα χαρακτηρίζεται από ιδιαίτερα πλούσια χλωρίδα και πανίδα καθώς και μεγάλη ποικιλία τοπίων & οικοσυστημάτων: 5500 είδη χλωρίδας, 422 πουλιά και 116 θηλαστικά, από τα οποία μερικά συνιστούν τους μοναδικούς ευρωπαϊκούς πληθυσμούς (φώκια *Monachus-monachus*, θαλάσσια χελώνα *caretta-caretta*, γυπαετός, καφέ αρκούδα). Το Δίκτυο NATURA 2000 θα περιλαμβάνει 151 Ζώνες Ειδικής Προστασίας - ΖΕΠ (Οδηγία 79/409) και τους 240 περίπου προτεινόμενους Τόπους Κοινοτικής Σημασίας (Οδηγία 92/43). Το σύνολο των χερσαίων τμημάτων των παραπάνω περιοχών καλύπτει το 19,1% της επιφάνειας της χώρας. Ανάμεσά τους 10 Εθνικοί Δρυμοί, 11 υγρότοποι Διεθνούς Σημασίας (Συνθήκη RAMSAR) και άλλες Προστατευόμενες Περιοχές. Έχουν εκπονηθεί περίπου 100 Ειδικές

Περιβαλλοντικές Μελέτες (ΕΠΜ) για τέτοιες περιοχές και κάποια επιμέρους Σχέδια Διαχείρισης, όμως το καθεστώς προστασίας των περισσότερων από τις περιοχές αυτές είναι αναποτελεσματικό.

Ακόμα δεν έχουν ενεργοποιηθεί πλήρως οι Φορείς Διαχείρισης, οι οποίοι προωθούνται στις πρώτες 27 Περιοχές Προτεραιότητας κατά την τρέχουσα Προγραμματική Περίοδο. Θα πρέπει να σημειωθεί εξάλλου πως το θεσμικό τους πλαίσιο, που βασίζεται καταρχήν και μόνο στην κρατική επιχορήγηση, τους υποχρεώνει κατά προτεραιότητα στην έστω συμβατή και ήπια αξιοποίηση των περιοχών που καλούνται να προστατεύσουν και να διαχειριστούν, ώστε να αντλήσουν τους απαραίτητους πόρους για τη διατηρήσιμη και αυτοδύναμη λειτουργία τους.

Είναι κρίσιμο στην προσπάθειά τους οι Φορείς Διαχείρισης να στηριχτούν από τις τοπικές κοινωνίες και από την Τοπική Αυτοδιοίκηση αλλά κυρίως από την Πολιτεία με επέκταση της φάσης χρηματοδοτικής στήριξης της αρχικής τους λειτουργίας μετά την φάση έναρξης (start-up), ώστε να καλυφθούν ένα μεγάλο μέρος από τις εφάπαξ ανάγκες τους σε μελέτες και έργα βάσης, σε εξοπλισμό και σε προσωπικό. Ενέργειες ευαισθητοποίησης, ενημέρωσης και φύλαξης θα ήταν χρήσιμο να ολοκληρώσουν τον χαρακτήρα των πρώτων απαραίτητων παρεμβάσεων, ενώ το ΕΚΠΑΑ κρίνεται σκόπιμο να στηριχθεί περαιτέρω για να συνεχίσει τη σημαντική αποστολή του στην παραγωγή επιστημονικά τεκμηριωμένης και επεξεργασμένης περιβαλλοντικής πληροφορίας.

Αναπτυξιακό Όραμα

Ο Τομέας Περιβάλλοντος αποτελεί γενικά τη βάση για την προστασία της δημόσιας υγείας και της ποιότητας ζωής των πολιτών. Ειδικά στην Ελλάδα με τα συγκεκριμένα ευνοϊκά κλιματολογικά & γεωμορφολογικά δεδομένα (ακτές, νησιωτικός χώρος, υψηλή βιοποικιλότητα κλπ), το Περιβάλλον αποτελεί σημαντικό «οικονομικό απόθεμα», το οποίο χρήζει προστασίας, αναβάθμισης και ορθολογικής διαχείρισης, ώστε να αποτελέσει το υπόβαθρο μιας ποιοτικής ανάπτυξης, η οποία με τη σειρά της θα επιφέρει σημαντικά άμεσα και έμμεσα οφέλη στους πολίτες.

Στα άμεσα συγκαταλέγονται η προστασία και αναβάθμιση της δημόσιας υγείας και του βιοτικού επιπέδου του πληθυσμού και η διασφάλιση των προοπτικών αειφόρου διαχείρισης των βασικών περιβαλλοντικών μέσων (ατμόσφαιρα, νερά, έδαφος), η ποιότητα των οποίων έχει υποστεί σημαντική υποβάθμιση κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Στα έμμεσα θα πρέπει να αναφερθούν η βαθμιαία στροφή της

χώρας σε ένα παραγωγικό μοντέλο ποιοτικής ανάπτυξης (development) σε αντίθεση με αυτό της μονοδιάστατης οικονομικής μεγέθυνσης (growth) άλλων φτωχότερων σε οικολογικό και πολιτισμικό απόθεμα χωρών. Το μοντέλο αυτό – στην καθαρά παραγωγική του διάσταση - συντίθεται μεταξύ άλλων από:

- τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του τουριστικού & πολιτιστικού προϊόντος της χώρας

- τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας των εγχώριων επιχειρήσεων με την ενσωμάτωση περιβαλλοντικά φιλικών τεχνολογιών, την υιοθέτηση συστημάτων περιβαλλοντικής διαχείρισης και την παραγωγή περιβαλλοντικά φιλικών προϊόντων

- τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας του γεωργικού τομέα με την παραγωγή ποιοτικών και διαφοροποιημένων αγροτικών προϊόντων υψηλής διατροφικής και οικονομικής αξίας

Στην κατεύθυνση αυτή η Αειφόρος Ανάπτυξη προϋποθέτει για τη χώρα πέντε (5) Στρατηγικές Κατευθύνσεις στον Τομέα του Περιβάλλοντος:

1. Πλήρης ενσωμάτωση περιβαλλοντικής διάστασης στις τομεακές αναπτυξιακές πολιτικές (Γεωργία, Ενέργεια, Βιομηχανία, Τουρισμός, Μεταφορές, Υπηρεσίες - Εμπόριο)
2. Πλήρης ανάπτυξη περιβαλλοντικών υποδομών διαχείρισης αποβλήτων & λυμάτων
3. Προστασία - Αειφορική χρήση & διαχείριση φυσικών πόρων (ατμόσφαιρα, υδατικοί πόροι, έδαφος)
4. Προστασία – Αποκατάσταση & Ανάδειξη φυσικού περιβάλλοντος
5. Προστασία - Αποκατάσταση & Αναβάθμιση ποιότητας αστικού & δομημένου περιβάλλοντος

Ειδικότερα οι ενέργειες και τα Μέτρα Πολιτικής θα πρέπει να εστιαστούν στις παρακάτω ιεραρχημένες Προτεραιότητες:

Διαχείριση Υδατικών Πόρων & αστικών λυμάτων

Με βάση τον Ν. 3199/2003 που ενσωμάτωσε την Οδηγία – Πλαίσιο 60/2000 απαιτείται η ενεργοποίηση της Κεντρικής και των Περιφερειακών Υπηρεσιών Υδάτων, η εκπόνηση και εφαρμογή στην πράξη διαχειριστικών μελετών για τα νερά σε επίπεδο λεκάνης απορροής και η παρακολούθηση της ποιότητας των νερών με βάση συγκεκριμένους δείκτες και παραμέτρους για το σύνολο των αποδεκτών (επιφανειακά, υπόγεια νερά, νερά κολύμβησης).

Επίσης προσοχή θα πρέπει να δοθεί στην προετοιμασία της εισαγωγής ορθολογικών μοντέλων και πρακτικών τιμολόγησης της χρήσης του νερού τόσο στη

Γεωργία όσο και στη Βιομηχανία - Ενέργεια και την Αστική Κατανάλωση με τρόπο που θα αντανακλά τις πραγματικές πιέσεις που δέχεται ο πολύτιμος φυσικός αυτός πόρος. Ακόμη θα πρέπει να αναληφθεί δράση για την ενεργό προστασία και αποκατάσταση των υδροφορέων από τη νιτρορύπανση γεωργικής προέλευσης καθώς και της αλόγιστης χρήσης νερού για γεωργικές χρήσεις.

Στον τομέα της Διαχείρισης των αστικών λυμάτων θα πρέπει να αντιμετωπιστούν κατά προτεραιότητα οι ανάγκες – όπως έχουν προσδιοριστεί με βάση τις κατηγοριοποιήσεις της Οδηγίας 91/271 για την επεξεργασία των αστικών λυμάτων – με στόχο τη συμμόρφωση της χώρας στις απαιτήσεις της Νομοθεσίας Διαχείριση στερεών & επικίνδυνων αποβλήτων

Αστικά Στερεά Απόβλητα

Έμφαση θα δοθεί στην ολοκλήρωση της υλοποίησης των έργων υποδομής που απαιτούνται ώστε να καταστεί εφικτή η επίτευξη των στόχων που έχουν τεθεί από τη Νομοθεσία. Με βάση και την ιεράρχηση των Μεθόδων Διαχείρισης Στερεών Αποβλήτων προτεραιότητα θα δοθεί στην προώθηση της Μείωσης της ποσότητας των παραγόμενων αποβλήτων, της Διαλογής στην Πηγή και στη χωριστή Επεξεργασία / Ανακύκλωση / Αξιοποίηση των διαφόρων ρευμάτων Υλικών που προκύπτουν και την ασφαλή τελική διάθεση των υπολειμμάτων σε ΧΥΤΑ, σύμφωνα και με την Οδηγία 99/31. Στο πλαίσιο αυτό ειδική μέριμνα θα υπάρξει για τη χωριστή διαχείριση και επεξεργασία του βιοαποδομήσιμου κλάσματος των αστικών απορριμμάτων. Επίσης θα ολοκληρωθούν τα απαιτούμενα έργα αποκατάστασης των Χώρων Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Αποβλήτων.

Σε σχέση με την Οδηγία 94/62 απαιτείται η πλήρης εφαρμογή του Ν. 2939/01 με την οργάνωση και λειτουργία του Εθνικού Οργανισμού Εναλλακτικής Διαχείρισης Συσκευασιών που θα οργανώσει το ολοκληρωμένο σύστημα διαχείρισης Συσκευασιών και Ειδικών Ρευμάτων Υλικών (Συσσωρευτές, Ελαστικά Αυτοκινήτων, Οικοδομικά Υλικά, Αυτοκίνητα μετά το πέρας του κύκλου ζωής τους, Ηλεκτρονικά Απόβλητα κλπ).

Επικίνδυνα Απόβλητα

Στον τομέα της διαχείρισης των επικίνδυνων αποβλήτων (βιομηχανικά, νοσοκομειακά κλπ) απαιτείται η θεσμοθέτηση και ολοκληρωμένη εφαρμογή του Εθνικού Σχεδιασμού και στη συνέχεια η ενθάρρυνση κυρίως ιδιωτικών επενδύσεων για την αύξηση της δυναμικότητας της χώρας στην επεξεργασία και αξιοποίηση

επικίνδυνων αποβλήτων, τα οποία μέχρι σήμερα είτε εξάγονται προς επεξεργασία στο εξωτερικό είτε διατίθενται με ακατάλληλες προϋποθέσεις και όρους.

Ακόμη σημαντική προσπάθεια πρέπει να αναληφθεί για το σχεδιασμό και εφαρμογή ολοκληρωμένων παρεμβάσεων αποκατάστασης περιοχών που έχουν υποστεί βαριά ρύπανση από παρελθούσα βιομηχανική δραστηριότητα, ιδιαίτερα όταν αυτές βρίσκονται σε αστικές ή ημιαστικές περιοχές, οπότε τίθεται σε σοβαρό κίνδυνο η δημόσια υγεία του πληθυσμού.

Μείωση Ατμοσφαιρικής Ρύπανσης

Με την εφαρμογή Σχεδίων Δράσης για τον περιορισμό της ατμοσφαιρικής ρύπανσης των αστικών κέντρων βάσει της Οδηγίας 96/62 για την παρακολούθηση της ποιότητας της ατμόσφαιρας και με την παρέμβαση στο σύνολο των πηγών ατμοσφαιρικής ρύπανσης (μεταφορές, βιομηχανία, ενέργεια, κεντρική θέρμανση) επιδιώκεται ο περιορισμός της ατμοσφαιρικής ρύπανσης μέσω κυρίως ενεργειών πρόληψης (τεχνολογικές παρεμβάσεις).

Επίσης απαιτούνται ενέργειες αξιολόγησης, ελέγχου και περιορισμού της ρύπανσης του ακουστικού περιβάλλοντος ιδιαίτερα στα αστικά κέντρα και τις τουριστικές περιοχές.

Οι ενέργειες αυτές μπορούν να υποβοηθηθούν σημαντικά με τη χρήση οικονομικών μέσων πολιτικής (κίνητρα - αντικίνητρα, φορολογικές απαλλαγές, συστήματα εμπορεύσιμων αδειών εκπομπών κλπ), εθελοντικών συμφωνιών αλλά κυρίως με την καλύτερη οργάνωση του ελέγχου τήρησης των περιβαλλοντικών όρων.

Προστασία - αποκατάσταση & ανάδειξη φυσικού περιβάλλοντος – Προστατευόμενες Περιοχές

Οι δράσεις στον τομέα αυτόν εστιάζονται κυρίως στην ικανοποίηση των απαιτήσεων της Οδηγίας 92/43 για τη διατήρηση των φυσικών οικοτόπων και της άγριας πανίδας & χλωρίδας καθώς και των Συμβάσεων για τη Βιοποικιλότητα, για τους υγροτόπους διεθνούς σημασίας (Ramsar), για τα τοπία ιδιαίτερου φυσικού κάλλους, την προστασία του θαλάσσιου περιβάλλοντος κλπ. Η στήριξη και διεύρυνση της λειτουργίας των Φορέων Διαχείρισης για τις Προστατευόμενες Περιοχές του Δικτύου NATURA και της παρακολούθησης και συντονισμού του έργου τους κρίνονται απαραίτητα για την υλοποίηση δράσεων όπως: εκπόνηση και εφαρμογή ειδικών περιβαλλοντικών μελετών και διαχειριστικών σχεδίων, προγράμματα

φύλαξης, προμήθεια εξοπλισμού παρακολούθηση παραμέτρων περιβάλλοντος, χαρτογράφηση ειδών κλπ.

Προστασία - αποκατάσταση & αναβάθμιση ποιότητας δομημένου περιβάλλοντος

Οι παρεμβάσεις αυτές έχουν τις σημαντικότερες θετικές συνέπειες τόσο στη βελτίωση της ποιότητας ζωής του πληθυσμού των αστικών κέντρων και των παραδοσιακών οικισμών, την τόνωση του κοινωνικού ιστού αλλά και στην ενθάρρυνση της άσκησης οικονομικών δραστηριοτήτων μικρής και μεσαίας κλίμακας και έντασης γνώσης που τονώνουν τις περιφερειακές οικονομίες χωρίς να υποβαθμίζουν τη φέρουσα ικανότητα του οικοσυστήματος.

Προσοχή θα πρέπει να δοθεί ώστε οι σχεδιαζόμενες παρεμβάσεις να συμβάλουν στην ενσωμάτωση / επανένταξη μειονεκτουσών ομάδων πληθυσμού στον κοινωνικό ιστό, αλλά και στο σεβασμό των αναγκών ατόμων με ειδικές ανάγκες και άλλων ευπαθών ομάδων πληθυσμού (παιδιά, ηλικιωμένοι κλπ)

Οι παρεμβάσεις αυτές θα πρέπει να ακολουθήσουν έναν Εθνικό Σχεδιασμό με στόχο αφενός να δημιουργηθεί σε εθνικό επίπεδο ένα Δίκτυο Αναβαθμισμένων Περιφερειακών Αστικών Κέντρων και αφετέρου να υλοποιηθούν μικρότερης εμβέλειας παρεμβάσεις που θα διαχυθούν σε μια ευρύτερη κατηγορία αστικών κέντρων μικρότερης εμβέλειας. Η κατανομή του επενδυτικού κόστους αυτής της προσπάθειας θα πρέπει να γίνει σε συνεννόηση με τις Περιφερειακές και τις Τοπικές Αρχές και με την προσθετική και ιεραρχημένη ενεργοποίηση ενός συνόλου πόρων (Περιφερειακά Προγράμματα, Πόροι Νομαρχιακής και Τοπικής Αυτοδιοίκησης, ιδιωτικά κεφάλαια), ώστε να υπάρχει βελτιστοποίηση της παρέμβασης σε περιφερειακό και τοπικό επίπεδο και αποφυγή αλληλοεπικαλύψεων της δράσης των διαφόρων επιπέδων Διοίκησης.

Ενημέρωση & Ευαισθητοποίηση Πολιτών – Περιβαλλοντική Εκπαίδευση - Διασφάλιση της πρόσβασης σε Εθνικό Δίκτυο Περιβαλλοντικής Πληροφορίας

Το ΥΠΕΧΩΔΕ θα προωθήσει ενέργειες που βελτιώνουν την περιβαλλοντική απόκριση και συμπεριφορά των πολιτών, οι οποίοι και κατά το Σύνταγμα της χώρας (Άρθρο 24 όπως τροποποιήθηκε το 2001) είναι συνυπεύθυνοι μαζί με την Πολιτεία για την προστασία και διαφύλαξη του Περιβάλλοντος.

Απαιτείται σε πρώτο επίπεδο με τη βοήθεια των ΜΜΕ (ηλεκτρονικών και έντυπων) και τους θεσμούς της Παιδείας η παροχή συνεχούς ροής ενημερωτικού υλικού και δομημένης περιβαλλοντικής γνώσης αντίστοιχα, ώστε να αυξάνει και να εμβαθύνει η περιβαλλοντική συνείδηση και γνώση των πολιτών.

Σε δεύτερο επίπεδο είναι απαραίτητη η διασφάλιση της πρόσβασης των πολιτών σε έγκυρη, επιστημονικά επεξεργασμένη, τεκμηριωμένη και κατάλληλα δομημένη περιβαλλοντική πληροφορία μέσω της δημιουργίας και συνεχούς τροφοδότησης του Εθνικού Δικτύου Περιβαλλοντικής Πληροφόρησης. Η ολοκληρωμένη λειτουργία του Δικτύου θα αναβαθμίσει την επικοινωνία και συνεργασία μεταξύ των συναρμόδιων Κρατικών Αρχών στα θέματα του Περιβάλλοντος

Προστασία Φυσικών & Ενεργειακών Πόρων - Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας

Η ενθάρρυνση της χρήσης ανανεώσιμων και εναλλακτικών πηγών ενέργειας (κατά κύριο λόγο ηλιακής, αιολικής και ενέργειας από βιομάζα) αποτελεί κατεξοχήν δράση που συμβάλει στην προστασία των φυσικών & ενεργειακών πόρων, στην προστασία της ποιότητας των περιβαλλοντικών μέσων (αέρας, νερά, έδαφος) και στην αντιμετώπιση των υποχρεώσεων της χώρας για την αντιμετώπιση του φαινομένου του θερμοκηπίου και των κλιματικών αλλαγών.

Σημαντικό βήμα στην κατεύθυνση αυτή θα αποτελέσει η ολοκλήρωση, θεσμοθέτηση και εφαρμογή των αντίστοιχων ειδικών χωροταξικών σχεδίων καθώς και η απλοποίηση των διαδικασιών αδειοδότησης των σχετικών επενδυτικών σχεδίων.

Πρόληψη φυσικών και τεχνολογικών καταστροφών – Πολιτική Προστασία

Απαιτούνται ενέργειες για την αναβάθμιση των Υπηρεσιών Πολιτικής Προστασίας που η Πολιτεία προσφέρει στους πολίτες με στόχο την προστασία της ζωής και της περιουσίας των πολιτών κατά τη διάρκεια εμφάνισης φυσικών καταστροφών (σεισμοί, πυρκαγιές, ακραία καιρικά φαινόμενα κλπ).

Σε σχέση με τις τεχνολογικές καταστροφές απαιτείται – σε συνεργασία με τις επιχειρήσεις – ο σχεδιασμός και η διαρκής μέριμνα ώστε να προλαμβάνονται αλλά και να αντιμετωπίζονται αποτελεσματικά (σε περίπτωση που συμβούν) τα Βιομηχανικά Ατυχήματα Μεγάλης Έκτασης.

Στην κατεύθυνση αυτή θα πρέπει να προωθηθεί ο λειτουργικός συντονισμός των εμπλεκόμενων υπηρεσιών και φορέων πολιτικής προστασίας.

Βελτίωση της οικολογικής ποιότητας της παραγωγής και κατανάλωσης προϊόντων & υπηρεσιών - Ασφάλεια Τροφίμων.

Για τη βελτίωση των περιβαλλοντικών επιδόσεων των επιχειρήσεων απαιτείται κυρίως ο διαρκής τεχνολογικός εκσυγχρονισμός τους με χρήση τεχνολογιών, την υιοθέτηση παραγωγικών διαδικασιών και την επιλογή και σχεδιασμό προϊόντων, που είναι περισσότερο φιλικά στο περιβάλλον.

Η ενίσχυση των επιχειρήσεων ώστε να επενδύσουν στην υιοθέτηση των παραγωγικών διαδικασιών, των τεχνολογιών και των προϊόντων αυτών κρίνεται απαραίτητη.

Η ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής διάστασης στις τομεακές πολιτικές της Βιομηχανίας και των Επιχειρήσεων καθώς και της Γεωργίας ολοκληρώνονται με τη χρήση θεσμικών μέσων και συστημάτων που βοηθούν και προστατεύουν τον καταναλωτή στην επιλογή των προϊόντων και των υπηρεσιών που θα επιλέξει. Έμφαση θα πρέπει να δοθεί και στην προστασία των καταναλωτών από τους γενετικά τροποποιημένους οργανισμούς.

Στην κατεύθυνση αυτή απαιτείται η ολόπλευρη ενεργοποίηση και διεύρυνση της χρήσης θεσμών & μέσων όπως η Οικολογική Σήμανση και η Υιοθέτηση Συστημάτων Περιβαλλοντικής Διαχείρισης σε όλους του Τομείς Οικονομικής Δραστηριότητας (Τουρισμός, Βιομηχανία, Γεωργία, Μεταφορές). Ειδικότερα στον Τομέα της Γεωργίας θα πρέπει να υπάρξει ενεργός παρέμβαση για την προστασία των καταναλωτών, του πληθυσμού και της βιοποικιλότητας από την καλλιέργεια και την κατανάλωση μέσω των προϊόντων διατροφής γενετικά τροποποιημένων οργανισμών.

Αναβάθμιση Δεξιοτήτων Ανθρώπινου Δυναμικού σε Θέματα Περιβαλλοντικής Έρευνας, Προστασίας & Διαχείρισης – Υποβοήθηση Τομέα Κοινωνικής Οικονομίας σε περιβαλλοντικές δραστηριότητες.

Το ανθρώπινο δυναμικό αποτελεί την κρίσιμότερη παράμετρο για την επιτυχία κάθε παρέμβασης και πολιτικής. Είναι απαραίτητο πάνω στη βάση μιας ευρείας παιδείας και εγκύκλιας μόρφωσης να καλλιεργούνται διαρκώς οι γνώσεις και οι δεξιότητές του, ώστε να είναι σε θέση να δώσει την απαιτούμενη προστιθέμενη αξία σε όλα τα απαιτούμενα πεδία. Η διαρκής κατάρτιση των εργαζομένων και των ανέργων αλλά και η εξειδικευμένη προώθηση της Έρευνας & Ανάπτυξης (E&A) σε θέματα περιβαλλοντικής προστασίας και διαχείρισης θα πρέπει να αποτελέσει σταθερό στόχο στην επόμενη προγραμματική περίοδο. Όπως επίσης και η με κάθε μέσο (θεσμικό, χρηματοδοτικό) ενίσχυση της δημιουργίας κοινωνικού τομέα της οικονομίας σε περιβαλλοντικές δραστηριότητες.

Φορείς – Θεσμοί ελέγχου & άσκησης περιβαλλοντικής πολιτικής

Όσο αυξάνει η ρυθμιστική παρέμβαση της Ε.Ε και της Πολιτείας στα θέματα τόσο πιο επιτελικός θα γίνεται ο ρόλος της Δημόσιας Διοίκησης, όμως και τόσο περισσότερο θα προκύπτει ανάγκη για αποκέντρωση εξειδικευμένων επιτελικών ή και ελεγκτικών λειτουργιών σε Ειδικές Υπηρεσίες ή Οργανισμούς ή Περιφερειακές Δομές. Παραδείγματα για την πορεία αυτή αποτελούν οι Φορείς Διαχείρισης Προστατευόμενων Περιοχών, οι Επιθεωρητές Περιβάλλοντος, ο Οργανισμός Εναλλακτικής Διαχείρισης Συσκευασιών, η Κεντρική & οι Περιφερειακές Υπηρεσίες Υδάτων, το Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος & Αειφόρου Ανάπτυξης, η Ειδική Υπηρεσία Περιβάλλοντος για την περιβαλλοντική αδειοδότηση, κλπ.

Όμοια η αποτελεσματική άσκηση περιβαλλοντικής πολιτικής και η ανάγκη ευαισθητοποίησης των Πολιτών προϋποθέτει την συνεχή και αξιόπιστη καταγραφή των περιβαλλοντικών πληροφοριών και παραμέτρων και το συνεχή έλεγχο και καταγραφή των αντίστοιχων δεδομένων, ώστε να υπάρχει ανά πάσα στιγμή επιστημονικά επεξεργασμένη έγκυρη περιβαλλοντική πληροφορία διαθέσιμη τόσο για την υποστήριξη της διαδικασίας λήψης αποφάσεων όσο και για χρήση της από το κοινό κατά τη διαδικασία Εκτίμησης των Περιβαλλοντικών Επιπτώσεων έργων ή δραστηριοτήτων ή ακόμη περισσότερο κατά την Στρατηγική περιβαλλοντική Αξιολόγηση ολοκληρωμένων Περιβαλλοντικών Προγραμμάτων ή μεγάλων και σύνθετων έργων και παρεμβάσεων. Ο έλεγχος της τήρησης των περιβαλλοντικών όρων προϋποθέτει επίσης την ύπαρξη αξιόπιστου τέτοιου δικτύου δεδομένων, καθώς η Περιβαλλοντική Πολιτική αποτελεί την κατεξοχήν δημόσια πολιτική που ασκείται και εφαρμόζεται (άρα και παρακολουθείται) σε τοπικό επίπεδο. Οι ελλείψεις στον τομέα αυτό γίνονται φανερές από τις ανεπάρκειες στον έλεγχο και την ολοκληρωμένη εφαρμογή των περιβαλλοντικών πολιτικών, από το έλλειμμα κοινωνικής αποδοχής για την προώθηση σημαντικών περιβαλλοντικών αποφάσεων κυρίως σε σχέση με τη χωροθέτηση των αναγκαίων υποδομών, στην έλλειψη επιστημονικής βάσης δεδομένων, στην αδυναμία ελέγχου τήρησης των περιβαλλοντικών όρων κυρίως στην περιφέρεια, στους αργούς ρυθμούς ενσωμάτωσης της Κοινοτικής Νομοθεσίας, η οποία σε αντίθεση με το γενικότερο πνεύμα απορύθμισης, γίνεται ολοένα και πιο περιοριστική. Ο Τομέας της Δημόσιας Διοίκησης αποτελεί τον κρίσιμο χώρο όπου κρίνεται η αποτελεσματικότητα της Περιβαλλοντικής Πολιτικής και με δεδομένες τις παραπάνω ελλείψεις σε

εξειδικευμένο προσωπικό και διατιθέμενα μέσα και πόρους είναι ο Τομέας στον οποίο πρέπει να δοθεί άμεσα μεγάλη προτεραιότητα.